

ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XIII заседание, понеделникъ, 15 декемврий 1908 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Н. Кжневъ, въ 9 ч. 45 м. прѣди члание)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни)
Засѣданието се открива.

Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Христовъ: (Прочита списъка.
Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Ц. Барбаловъ, А. Гузалски, Х. Конкилевъ, Г. Копри-
наровъ, А. Минчевъ, Н. Митевъ, К. Нетковъ, И. Паликрушевъ, С. Рожевъ, И. Самарджиевъ, П. Тодор-
овъ I, Х. Тоневъ и Х. Тричковъ)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Отсѣдству-
ватъ 13 души народни прѣдставители; значи, има
нужното число, за да се пристъпи къмъ дневния
редъ.

Прѣди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, дължа
да съобщя на народното прѣдставителство, че е
постъпилъ отъ Министерството на финанситѣ
законопроектъ за окончателното сключване на
бюджета за 1907 г.

Има думата г. министъръ-прѣдседателтъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г.
народни прѣдставители! Ще ми позволите да ви
прочета указа, съ който се продължава сесията,
до 22 декемврий н. г. (Чете)

„У к а з ъ

№ 10.

Ние Фердинандъ I

съ Божия милость и народната воля

Царь на България.

По прѣдложението на нашия прѣдседателъ на
Министерския съвѣтъ, министъръ на общественитѣ
сгради, пѣтищата и съобщенията, прѣдставено намъ

съ доклада му подъ № 1.085, отъ 12 декемврий
текущата година, и възъ основа на чл. 129 отъ
конституцията,

постановихме и постановяваме:

I. Да се продължи първата редовна сесия на
XIV-то обикновено Народно събрание до 22 де-
кемврий включително текущата 1908 г.

II. Изпълнението на настоящия указъ възлагаме
на нашия прѣдседателъ на Министерския съвѣтъ,
министъръ на общественитѣ сгради, пѣтищата и
съобщенията.

Издаденъ въ Врана на 13 декемврий 1908 г.

На първообразното съ собствената на Негово
Величество Царя рѣка написано:

Фердинандъ.

Приподписалъ.

Прѣдседателъ на Министерския съвѣтъ, ми-
нистъръ на общественитѣ сгради, пѣтищата и
съобщенията:

А. Малиновъ.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Първата
точка отъ дневния редъ е: изложение отъ г. ми-
нистра на финанситѣ на финансовото положение
на държавата.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни
прѣдставители! Вземамъ думата да ви опиша фи-
нансовото положение на страната вѣрно и искрено,
тѣй, както го бѣхъ описалъ и въ извънредната
сесия. Моята рѣчь тогава повдигна голѣмъ шумъ;
много критики и псувни се изсипаха отъ гори
отъ заинтересуванитѣ лица. Псуваха ме до без-
образие. Азъ и тогава не се уплашихъ и сега ще

покажа, че псувнитѣ отъ прѣстѣпниците намѣсто да ме обезкуражатъ, напротивъ, насърчаватъ ме още повече да вървя по сѣния пѣтъ на откровеността и да очертая работитѣ тѣй, както си сж въ сжщностъ.

Въ извънредната сесия ви казахъ, че не се боя отъ откриването на недѣзтитѣ на нашето финансово положение и че нашиятъ държавенъ кредитъ, вмѣсто да се подобие съ откровеността на финансовия министъръ, напротивъ — ще спечели. И работата излѣзе тѣй, както я прѣдвиздахъ. Слѣдъ рѣчта ми нѣкои вѣстници, органи на заинтересувани страни, вдигаха вѣрва, че нашиятъ кредитъ билъ подобитъ, че курсътъ на нашитѣ книжа спадналъ. Е, г-да, азъ ви заявявамъ, че това е една голѣма лъжа. Извинете, че употребявамъ такава вулгарна дума. Азъ ще ви покажа курса въ онова врѣме, слѣдъ моята рѣчъ, за да видите, че, вмѣсто да падне, донѣкъ даже се и възкачи.

И другѣ пѣтъ! Сѣмъ ви казалъ, г. г. народни прѣдставители, че чужденците знаятъ нашето положение даже по-добрѣ, отколкото ние го знаемъ, и че разкриването на работитѣ въ Народното събрание имъ показва само това, че ние сме хора откровени, цивилизовани и че не сме наклонни къмъ ориентализми, къмъ измама. Защото всѣкога, когато сѣмъ ималъ случай да се срѣсна съ мои приятели финансисти въ странство, сѣ това сж ми тикали прѣдъ очи: „Вие, казватъ, имате една богата страна, твърдѣ плодородна, която има блѣсково бѣдѣще; вашиятъ народъ е трудолюбивъ, пестеливъ и има всичкитѣ хубави качества, за да може да напѣдѣва. Е добрѣ, ние ви правимъ кредитъ, като имаме прѣдъ видъ вашето финансово положение, което, макаръ и да е малко заплетено, сѣвсѣмъ не е отчаяно. Защо сж тогава тия официални лъжи, измами и фалсификации? Тѣзи прикрития на истинското финансово положение ни правятъ лошо впечатление и когато дойдемъ въ България за нѣкоя работа, ние гледаме къмъ вашитѣ управници съ недоверие и вземаме понѣкога излишни строги мѣрки, за запазване нашитѣ интереси.“ Това сж думи, които не веднажъ сѣмъ чувалъ въ странство прѣзъ миналитѣ години. Ето защо, г-да, въ извънредната сесия бѣхъ искренъ и сега ще бѣда пакъ такъвъ, като сѣмъ убѣденъ, че и сега откровеността, вмѣсто да поврѣди на нашия кредитъ, напротивъ — ще го повдигне.

Понеже стана дума за курса на облигациитѣ ни и понеже има нѣколко дати, на които станаха тази година въ България известни събития, азъ ще ви покажа влиянието имъ върху курса на книгата, като захвана отъ най-първата дата. Тѣ сж: дохождането на власт на сегашния кабинетъ, 15 януарий. Послѣ, моята рѣчъ, на 27 юний, при всичко че това сѣвсѣмъ не бѣ нѣкакво особено събитие, но моитѣ неприятели направиха такъвъ шумъ, като че ли кой знае какво нѣщо сѣмъ направилъ — чутъ ли не сѣмъ провадилъ съ нея нашия кредитъ. Слѣдъ това иде 9 септемврий,

когато взехме окончателно източнитѣ желѣзници; ние ги завзехме на 6 септемврий, вслѣдствие на стачката, по искането на самата компания, а на 9 септемврий ние ги задържахме окончателно, въпрѣки волята на компанията. Най-сетнѣ дохожда славната дата 22 септемврий, когато провъзгласихме независимостта. Сега ще ви покажа наредъ какво влияние сж произвели тѣзи събития върху курса на нашитѣ книжа.

Слѣдъ 15 януарий курсътъ въ Лондонъ отъ 101.50 се възкачи изведнажъ на 102.50; значи, повиши се съ цѣлъ процентъ веднага щомъ дойдохме на власт. Въ Парижъ отъ 100.80 качи се на 102.40; значи, единъ и половина на сто повишение. Тѣзи повишения показватъ, че сегашниятъ кабинетъ се ползува съ довѣрие въ чужбина.

Слѣдъ моята рѣчъ въ извънредната сесия абсолютно никакво спадане на българскитѣ книжа не стана въ никоя борса. Напротивъ, стана едно малко подобрѣние: курсътъ въ Парижъ се качи отъ 101.30 на 101.90. И това повишение стана въ Парижъ, който е най-чувствителенъ къмъ такивато рѣчи и който е пласиралъ най-много капиталъ въ нашата страна. Това показва, че европейцитѣ, които сж ни дали пари, увеличаватъ още повече довѣрието си спрѣмо насъ, когато министърътъ на финанситѣ откровенно изложи финансовото положение, както си е то.

Курсътъ на 9 септемврий, когато взехме източнитѣ желѣзници, абсолютно никакво промѣнение не прѣтърпя. Нѣмаше качване, но нѣмаше и спадане. Цѣлитъ свѣтъ остана спокоенъ, защото видѣ, че ние извършихме една законна експроприация: отчуждили сме една чужда желѣзница, находяща се въ нашата територия, защото ни бѣрка въ економическо отношение. И въ най-заинтересуванитѣ държави — Австрия, Германия и Франция, дѣто има толкозъ акции отъ компанията на източнитѣ желѣзници, не се яви абсолютно никаква промѣна въ курса.

На 22 септемврий на борситѣ настана една малка паника. Курсътъ на нашитѣ книжа изведнажъ падна съ нѣколко пункта. Но това трая кратко врѣме; слѣдъ 3—4 дена всичко трѣгна по медъ и масло — нашиятъ курсъ пакъ се възкачи.

Г. г. народни прѣдставители! Въ извънредната сесия, въ своята рѣчъ, азъ изложихъ достаностранно принципитѣ по съставянето и изпълняването на бюджетитѣ и по други нѣкои финансови въпроси. Азъ не желя да повтарямъ онова, което вече сѣмъ казалъ тогава. Рѣчта е напечатана въ стенографскитѣ протоколи и е издадена и въ особна брошура, та всѣки, който желяе, може да я прочете. Ще припомня само, че не сѣмъ на мнѣние, щото за обикновени разходи да се прибѣгва къмъ разни видове свръхсметни кредити и извънредни бюджети, които отдавна сж изхвърлени отъ всички по-добрѣ уредени страни, и че поддържамъ принципитѣ за единство и искреностъ въ бюджета. Вие имате прѣдъ себе си новиятъ бюджетъ за 1909 г., въ

който всичко е прѣдвидено въ достатѣчни размѣри. Ако сравните онова, което дѣйствително се е изразходвало въ миналитѣ години съ размѣритѣ на новия бюджетъ, ще разберете какъвъ трудъ сме положили, моитѣ колеги и азъ, за да намалимъ разходитѣ. Като извадимъ настрана извънреднитѣ разходи за постройка на желѣзници и пристанища, като извадимъ даже военнитѣ покупки, платени отъ външни заеми, виждаме, че само обикновенитѣ разходи, лежащи единствено върху бюджетнитѣ приходи, се възкачватъ за 1908 г. на огромната сума 204 милиона лева. За да съкратимъ този разсипнически бюджетъ, за да намалимъ разтегатитѣ държавни разходи, трѣбваше дълго врѣме и упорито да работимъ. По този начинъ ние дойдохме до цифрата 157 милиона лева. Азъ бихъ желалъ, г. г. народни прѣдставители, щото вие, съ съдѣйствието на надлежитѣ министри, да намалите още повече тази сума, защото и ти ми се вижда по-голъма, отколкото могатъ да понесатъ податнитѣ сили на държавата. Ще кажете: защо вие не направихте това намаление? Отговарямъ ви, че имаше за това голѣми мъчности, нѣкои отъ които произлизаша отъ рѣшенията на самото Народно събрание, отъ неговата тенденция за увеличаване извѣстни разходи. Азъ вѣрвамъ, че като ви прѣдставя сега истинското финансово положение на страната, вие ще се покажете повече наклонни за економия и ще помогнете на министритѣ да направятъ въ разходитѣ извѣстни намаления, които тѣ сж готови и желаятъ да направятъ.

За да разберете добръ сегашното финансово положение, нужно е да ви кажа какъвъ е резултатътъ на разходитѣ и приходитѣ въ България прѣзъ послѣднитѣ нѣколко години. Отъ тѣхъ вие ще узнаете истинскитѣ дефицити и ще можете да си изтъкувате настоящия летящъ дългъ, защото дефицитътъ и летящиятъ дългъ вървятъ всѣкога заедно, хванати рѣка за рѣка: ако нѣма дефицитъ, нѣма летящъ дългъ; ако има летящъ дългъ, сигурно е имало и дефицитъ, особено, когато дългътъ трае дълго врѣме, и ако въ началото на периода, който е на изучаване, не е имало нито излишъци, нито летящи дългове. Въ началото на май 1903 г. е имало наистина дългъ 8.988.849 л., но за това пѣкъ прѣзъ 5-ти години, 1903—1907, сж събрани стари недобори съ 8.581.318 л. повече, отколкото сж оставени нови недобори. Понеже тѣзи 2 суми сж почти еднакви, тѣ се уравниватъ и нѣматъ влияние върху отношението между летящия дългъ и дефицита. Моментални нужди на съкровището могатъ да се явятъ за кратко врѣме и по други причини, но траенъ летящъ дългъ не може да се яви, освѣнъ когато има дефицитъ. Впрочемъ, при изчислението на летящия дългъ не се взематъ въ съображение нито врѣмевитѣ заемания отъ банката при случайното изчерпване на паричната наличностъ въ съкровището, нито врѣмевитѣ парични излишъци отъ суми, прѣдначинени за прѣдвидени въ бюджета разходи, чието изплащане не

е още настъпило. За летящъ дългъ се считатъ само онѣзи дължими суми, които сж употребени за разходи, за покриването на които нѣма никакъвъ източникъ. Отъ това се вижда, че не може да има летящъ дългъ, ако не е имало дефицитъ.

При разглеждането бюджетнитѣ резултати прѣзъ миналитѣ години азъ ще взема въ внимание само разходитѣ за редовни нужди, които би трѣбвало да се покрятъ само отъ редовнитѣ приходи въ бюджета. Не турямъ въ сметка разходитѣ за постройка на желѣзници и пристанища, които въ всѣкъждѣ почти се покриватъ съ заеми.

Въ 1903 г. въ редовния бюджетъ и допълнителнитѣ къмъ него кредити, гласувани по нѣкога, макаръ и твърдѣ рѣдко, съ особенъ законъ за попълнение извѣстни параграфи, е изразходвано 98.768.430 л. 85 ст. По чл. 126 отъ конституцията сж изразходвани 406.973 л. 68 ст. По свръхсметни кредити за разходи, за покриването на които не сж опредѣлени никакви източници, е похарчено 2.828.124 л. 53 ст. По свръхсметни кредити срѣщу вътрѣшни и външални заеми и срѣщу други извънбюджетни приходи — само 26 л. 10 ст. Всичкитѣ разходи въ 1903 г. за нужди, които е трѣбвало да ообразуватъ редовния бюджетъ, се възкачватъ на 102.003.555 л. 16 ст. Срѣщу тия разходи, сж постѣпили приходи 98.131.562 л. 31 ст. Значи имало е дефицитъ 3.871.992 л. 85 ст.

Г. г. народни прѣдставители! Ако четете моята рѣчь въ извънредната сесия и тая, която произнасямъ сега, ще видите една малка разлика въ извѣстни числа. Да ви кажа отъ кѣдѣ излиза тя. Тогава оъше кѣсо врѣмето, та не можеше да се установятъ числата съ голѣма прецизностъ. Освѣнъ това, има много разходи, за които, макаръ и отдавна да сж били извършени, Финансовото министерство нищо не е знаело досега. Едвамъ напоследѣкъ, като срѣхъ счетоводителитѣ по разнитѣ министерства и изискахъ да ми кажатъ, кому какво дължимъ, съобщиха ми разни дължими суми. Всѣки денъ почти ме изненадватъ съ огромни стари дългове, неизвѣстни досега на Финансовото министерство. Завчера отъ едно министерство ми съобщиха, че сме дължали още 130.000 л. за постройката на театра; а отъ друго министерство ми съобщиха, че имало нѣкакъвъ контрактъ за купуване казарми въ Стара-Загора за 400.000 л. и пр. и пр. Вслѣдствие на тѣзи нови свѣдѣния сумитѣ, които ще ви покажа сега, се различаватъ отъ ония, които ви съобщихъ на 27 юний.

Мимоходомъ ще забѣлѣжа, че за да прѣкрата подобни нередовни съобщавания въ Финансовото министерство на дължимитѣ отъ държавата суми и за да туря добръ редъ въ държавнитѣ разходи, азъ прѣдлагамъ въ новия законъ за бюджета, между многото други реформи, щото счетоводителитѣ по всичкитѣ министерства да станатъ прѣмни органи на Финансовото министерство. Тогава тѣ ще бѣдатъ заставени да съобщаватъ не само извършенитѣ разходи, но и всички прѣдлежащи

разходи, прѣди да бждат тѣ ангажирани, а не както е ставало досега — да се изразходват огромни суми за направа казарми и други постройби и чакъ тогава да искатъ съгласието на финансовия министъръ за изплащането имъ. Подобно късно искане съгласието на финансовия министъръ нѣма смисълъ. Той трѣбва да бжде увѣдомяванъ още прѣди да е билъ разходътъ ангажиранъ съ тѣргъ или по другъ начинъ.

Сега ще продължа. Въ 1904 г. сж изразходвани: по редовния бюджетъ 106.967.309 л. 92 ст.; по чл. 126 отъ конституцията — 711.651 л. 18 ст.; свръхсмѣтни кредити, безъ източникъ за покриването имъ — 2.546.275 л. 41 ст.; разходи извършени, но неплатени — 4.214.195 л. 38 ст. Значи, цѣлиятъ разходъ въ 1904 г. е билъ 114.439.431 л. 89 ст., а срѣщу тия разходи сж постѣпили приходи само 113.955.994 л. 19 ст. Дефицитътъ е, значи, 483.437 л. 70 ст.

Въ 1905 г. разходътъ по редовния бюджетъ е билъ 111.902.990 л. 09 ст.; по чл. 126 отъ конституцията — 916.529 л. 42 ст.; свръхсмѣтни кредити, безъ никакви източници — 1.459.337 л. 19 ст.; свръхсмѣтни кредити срѣщу вътрѣшни и външни заеми и други извънбюджетни приходи — 22.306.117 л. 37 ст.; кредити за редовни нужди, но вмѣкнати въ извънредния бюджетъ — 3.132.677 л. 93 ст.; разходи извършени, но неплатени — 1.557.827 л. 75 ст. Всичко изразходвано прѣзъ годината 141.275.479 л. 75 ст.; а приходи постѣпили 124.029.497 л. 40 ст. Имало е, значи, дефицитъ 17.245.982 л. 35 ст.

Г. г. народни прѣдставители! Тукъ се явява единъ въпросъ. Има нѣкои отъ редовнитѣ нужди на държавата, които е трѣбвало да се удовлетворятъ отъ редовнитѣ бюджетни срѣдства, но сж планчани съ външни заеми. Азъ оставямъ малко на страна моята теория, споредъ която подобни разходи трѣбва да се покриватъ отъ приходитѣ на бюджета. Понеже тѣ сж вече платени отъ сумитѣ на външенъ консолидиранъ заемъ и понеже за тоя заемъ е прѣдвидена въ бюджета на държавнитѣ дългове една сума за погашението му, то, за да не бжда обвиненъ, че турямъ два пѣти единъ и сѣщъ разходъ — веднажъ като погашение и втори пѣтъ като дѣйствителенъ разходъ, за който е станалъ заемъ — азъ ще извадя всичкитѣ разходи, които сж платени съ външни заеми.

Въ 1905 г. редовни нужди, покрити съ външни заеми, е имало за 17.846.954 л. 83 ст. Като извадимъ тази сума отъ общия разходенъ бюджетъ, ще се намѣри, че разходитѣ, които лежатъ само върху редовнитѣ ресурси на бюджета, възлизатъ на 123.428.524 л. 92 ст. Тогава, вмѣсто дефицитъ въ 1905 г. се явява единъ излишъкъ отъ 600.972 л. 48 ст. Както виждате, този излишъкъ се яви само за това, че приехме за правилно изразходвани ония суми отъ външни заеми, които сж употребени за военни покупки.

Въ 1906 г. е изразходвано: по редовния бюджетъ 114.748.953 л. 88 ст.; по чл. 126 отъ конституцията — 936.215 л. 06 ст.; по свръхсмѣтни кредити, безъ посоченъ източникъ — 675.986 л. 80 ст.; съ свръхсмѣтни кредити, за източникъ на които сж посочени бюджетни излишѣци — 7.287.940 л. 48 ст.; свръхсмѣтни кредити срѣщу заеми и срѣщу извънбюджетни приходи — 10.585.651 л. 32 ст.; разходи, които е трѣбвало да минатъ въ редовния бюджетъ, а сж минати въ извънредния — 8.239.837 л. 20 ст.; разходи извършени, но неплатени — 3.554.650 л. 80 ст. Всичко изразходвано прѣзъ 1906 г. е 146.029.235 л. 54 ст. Срѣщу тия разходи сж постѣпили приходи 132.755.931 л. 28 ст. Значи, имало е дефицитъ 13.273.304 л. 26 ст. Но и тукъ сѣмъ съгласенъ да извадимъ сумитѣ, платени отъ външни заеми, а тѣ сж 7.221.084 л. 22 ст. Въ такъвъ случай, разходътъ прѣзъ 1906 г., лежащъ всецѣло върху бюджетнитѣ приходи, възлиза на 138.808.151 л. 32 ст., а дефицитътъ се намалява на 6.052.220 л. 04 ст.

Въ 1907 г. е изразходвано: по редовния бюджетъ 119.702.750 л. 87 ст.; по чл. 126 отъ конституцията — 957.266 л. 89 ст.; по чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета — 8.685.920 л. 61 ст. — Ахъ, този хубавъ законъ, този хубавъ чл. 58 си появи главичката въ 1907 г.; по тази главичка скоро ще я отгѣжемъ: азъ прѣдлагамъ въ закона за бюджета да се унищожи този 58 членъ, който е билъ толкова фаталенъ за нашитѣ финанси. — По свръхсмѣтни кредити, за източникъ на които сж посочени бюджетни излишѣци, сж изразходвани 6.108.890 л. 72 ст.; по свръхсмѣтни кредити срѣщу заеми и извънбюджетни приходи — 26.250.015 л. 54 ст.; кредити вмѣкнати крадишкомъ въ извънредния бюджетъ — 9.387.116 л. 80 ст.; разходи извършени, но неплатени — 4.737.548 л. 31 ст. Всичко изразходвано прѣзъ 1907 г. 175.829.509 л. 74 ст. А пъкъ срѣщу тѣзи разходи имало е приходъ само 146.721.004 л. 91 ст. Дефицитъ има 29.108.504 л. 88 ст. Но като извадимъ употребенитѣ отъ външни заеми суми 13.097.449 л. 45 ст. дѣйствителниятъ разходенъ бюджетъ, тежащъ само върху бюджетнитѣ приходи, възлиза на 162.732.060 л. 29 ст.; а истинскиятъ дефицитъ се намалява на 16.011.055 л. 38 ст.

Г. г. народни прѣдставители! Мимоходомъ ще ви кажа, че между приходитѣ за миналитѣ години, които ви посочвамъ сега, и ония, които сж забѣлѣзани въ бюджетопроекта за приходитѣ, има една разлика. Тази разлика произлиза отъ слѣдующето обстоятелство: въ приходния бюджетопроектъ сж положени числата на всичкитѣ констатирани приходи за 1905, 1906 и 1907 г., безъ да се обръща внимание дали тѣ всичкитѣ сж събрани или не прѣзъ съответната година. Кѣмъ тѣзи числа сж прибавени още и недоборитѣ отъ минали години, събрани прѣзъ съответната година. Но прѣдметнитѣ числа не сж намалени съ сумитѣ отъ текущитѣ приходи, които сж останали несъбрани прѣзъ съответната година и сж оста-

нали като недобори, за да се събиратъ прѣзъ идущитѣ години. Значи, тамъ недоборитѣ се турятъ, тъй да се каже, два пѣти въ една и съща година. А за 1908 г. въ приходния бюджето-проектъ сж отбѣлѣзани за приходи не вече цѣлитѣ констатирани приходи, а ония само приходи отъ тѣхъ, които дѣйствително ще постѣпятъ прѣзъ годината, като се прибавятъ къмъ тѣхъ и събранитѣ прѣзъ 1908 г. стари недобори отъ обложни и необложни данъци. Въ настоящето си изложение азъ турямъ за приходи на всѣка година всичкитѣ констатирани прѣзъ сѣщата година бюджетни приходи, безъ да намалявамъ сумитѣ, които ще останатъ за събиране прѣзъ слѣдующата година. Къмъ тѣзи бюджетни прибавямъ още и извънбюджетнитѣ приходи, защото и въ разхода съмъ турилъ тѣзи обикновени разходи, които сж покрити съ извънбюджетни приходи. Отъ тукъ излиза именно и разликата между единитѣ и другитѣ числа.

Дохождамъ сега да говоря за 1908 г. Тази година е чудна по своитѣ бюджетни резултати и е пълна съ сюрпризи. Азъ ще ви дамъ подробенъ анализъ и за неѣ, за да видите какъ се е хозяйничило и какъ цивилизаторски сж се увеличавали и прикривали бюджетнитѣ разходи. Трѣбва да забѣлѣжа, че макаръ ние да изпълняваме бюджета за 1908 г., не зависѣше никакъ отъ нашата воля да спремъ разходитѣ, защото тѣ бѣха вече ангажирани. Сега ще ви съобща разходитѣ, които въ дѣйствителностъ сж станали, и ония, които непрѣмѣнно ще станатъ за смѣтка на 1908 г. Разумѣва се, тукъ не може да се говори освѣнъ за вѣроятни и приблизителни числа, а не за абсолютно точни, защото, както знаете, бюджетното управление за 1908 г. почва отъ 1 януарий сѣщата година и се свършва чакъ на 31 августъ идущата 1909 г. Дотогава може да станатъ нѣкои промѣни, които, доколкото ми бѣ възможно, взехъ въ внимание и опрѣдѣлихъ прихода и разхода.

Въ 1908 г. разходитѣ сж: по редовния бюджетъ — 127.235.700 л.; по чл. 126 отъ конституцията — 1.000.930 л.; по чл. 58 отъ закона за отчетността — 11.131.786 л. 60 ст.; свръхсмѣтни кредити, за източници на които сж посочени бюджетни излишѣци — 4.008.941 л. 98 ст.; свръхсмѣтни кредити срѣщу заеми и извънбюджетни приходи — 81.522.302 л. 95 ст.; кредити за редовни нужди, но пѣхнати между кредити въ извънредния бюджетъ — 17.428.662 л.; извършени разходи безъ да сж отпуснати срѣщу тѣхъ никакви кредити — 19.381.708 л. 52 ст. Всичкитѣ разходи въ 1908 г. възлизатъ на 261.710.032 л. 05 ст. (Възлечение) Тукъ, естествено, не турямъ разходитѣ по постройка на желѣзници и пристанища, а смѣтамъ само ония разходи, които трѣбваше да влѣзатъ въ редовния бюджетъ. Срѣщу тѣзи разходи ще имаме приходъ около 147.000.000 л. Значи, прѣзъ 1908 г. се явява дефицитъ 114.710.032 л. 05 ст.

Отъ прѣдставителството: Ц-ц-ц-ц!

Министъръ И. Саллабашевъ: Отъ вънпнитѣ заеми сж похарчени тази година за военни покупки 57.544.560 л. 50 ст. Като извадимъ тази сума отъ общия разходъ 261.710.032 л. 05 ст., намираме, че чистиятъ разходъ за 1908 г., който лежи всецѣло само на бюджетнитѣ приходи, възлиза на 204.165.471 л. 55 ст. Забѣлѣжете добръ, г. г. народни прѣдставители, разходниятъ бюджетъ за тая 1908 г. вънъ отъ извънредния бюджетъ за постройка на желѣзници и пристанища, вънъ и отъ разхода за военни покупки, платени отъ заемитѣ, се възкачва на 204.165.471 л. 55 ст. А понеже всичкитѣ приходи сж само 147 милиона лева, явява се единъ чистъ дефицитъ отъ 57.165.471 л. 55 ст.

Ако съберемъ всичкитѣ резултати, ще видимъ, че прѣзъ послѣднитѣ 6 години е изразходвано: по редовнитѣ бюджети — 679.326.135 л. 61 ст.; по чл. 126 отъ конституцията — 4.929.566 л. 23 ст.; по чл. 58 отъ закона за отчетността — 19.817.707 л. 21 ст.; свръхсмѣтни кредити безъ посочени източници — 7.509.723 л. 93 ст.; свръхсмѣтни кредити, за източници на които сж посочени оюджетни излишѣци — 17.405.773 л. 18 ст.; свръхсмѣтни кредити срѣщу вътрѣшни и вънпни заеми и извънбюджетни приходи — 140.664.113 л. 28 ст.; кредити за редовни нужди, но положени въ извънреднитѣ бюджети — 38.188.293 л. 93 ст.; разходи извършени, но неплатени по причина на нѣмане гласуванъ кредитъ — 33.445.930 л. 76 ст. Всички разходи за тѣзи 6 години възлизатъ на 941.287.244 л. 13 ст., а приходъ е постѣпилъ само 762.593.990 л. 09 ст. Отъ консолидирани заеми сж употребени за редовни разходи 95.710.049 л. Ако не смѣтаме постѣпленията отъ заемитѣ, общиятъ дефицитъ е 178.693.254 л. 04 ст. Но ако приснемъ постѣпленията отъ вънпни заеми за военни покупки, тогава чистиятъ дефицитъ възлиза само на 82.983.205 л. 04 ст.

Отъ редовнитѣ бюджетни разходи всѣкога остава една економия отъ около 1 или 2%, но тази економия ще се погълне, по всѣка вѣроятностъ, отъ нѣкои разходи, които сж станали, но не сж още извѣстни на Финансовото министерство и които ще се явятъ отъ послѣ като стари дългове. Тѣй щомъ, дефицитътъ, вѣроятно, ще възлѣзе крѣгло на 82 милиона лева.

Г. г. народни прѣдставители! Вие видѣхте, че бюджетътъ за 1908 г. е 261.710.032 л., заедно съ военнитѣ покупки, а безъ тѣхъ той е повече отъ 204 милиона лева. Отъ това вие виждате какъвъ трудъ трѣбваше да се положи, за да се направи новиятъ бюджетъ. Трѣбваше да се стегнатъ обрѣтитѣ на капата, които съвсѣмъ бѣха се разпаднали. Слѣдъ единъ бюджетъ отъ 261 милионъ, или макаръ отъ 204 милиона лева, да направимъ за слѣдующата година бюджетъ отъ 157 милиона, не бѣ лесна работа, като се има особено прѣдъ видъ, че тоя новъ бюджетъ обгрѣща всички разходи, включително и военнитѣ покупки, макаръ и неголѣми. Освѣнъ това, новиятъ бюджетъ е увеличенъ съ 5 милиона лева,

произходящи от общински вносове за учителитѣ, и отъ разни фондове, които досега не сѣ влизали въ бюджета.

Имамъ цѣлия подробенъ списъкъ на всички свръхсметни кредити, чиято сума ви казахъ изкупъ. Тѣ сѣ по чл. 126 отъ конституцията, по чл. 58 отъ закона за отчетността, срѣщу вътрѣшни и външни заеми и пр. Не искамъ да ви ги чета отъ страхъ да не ви отека. Който отъ г. г. народнитѣ прѣдставители желае, може да вземе списъка и го прочете.

С. Савовъ: Да се напечататъ въ протоколитѣ.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Тѣ ще влизатъ въ протоколитѣ на Народното събрание.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, тѣ могатъ да влизатъ въ протоколитѣ на Народното събрание. Ще ги дамъ на стенографитѣ. Тѣзи свръхсметни кредити сѣ много назидателни; тѣ ще останатъ като единъ паметникъ на хозайниченето на бившия режимъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ще ви занимава сега съ бюджета, или, по-добрѣ казано, съ равносметката по построяването на желѣзницитѣ. Държавата е имала за тази цѣль слѣдующитѣ суми: отъ заема 1904 г. — 16.183.800 л., депозирани въ Парижката банка; отъ заема 1907 г. — 17.243.590 л., депозирани въ сѣщата банка; отъ заема 1907 г. — 15.194.500 л., депозирани въ Българската народна банка. Значи, държавата е имала за построяване на желѣзници и пристанища всичко 48.621.890 л.

Ето сега разходитѣ, които сѣ, разумѣва се, номинални. Вие знаете отъ практика, че всѣки пътъ дѣйствителниятъ разходъ за построяване желѣзници и пристанища е билъ по-голямъ отъ номиналния. Отсега още не може да се изчисли дѣйствителниятъ разходъ, защото не може да се знае, колко рекламации ще има, умѣстни ли сѣ тѣ или не и да ли поне нѣкои отъ тѣхъ ще бждатъ удовлетворени. Не желая да влизамъ въ областта на фантазията, затова ще ви покажа само контрактнитѣ суми, които минимумъ трѣбва да се платятъ. Тѣ сѣ: за линията Радомиръ—Кюстендилъ—Турската граница — 12.377.000 л.; за Търново—Тръвна—Борушица — 14.644.985 л.; за Борушица—Тулово—Стара Загора — 11.740.000 л.; за Левски—Свишовъ — 4.150.751 л.; за Девня—Добричъ — 4.975.000 л.; за Царева-Ливада—Габрово — 2.738.000 л.; Мездра—Враца—Видинъ и клоноветѣ ѝ — 22.725.000 л.; Сливенъ—Зимница — 747.546 л.; за пристанищата Бургасъ, Евксиноградъ, Русе, Свишовъ и довършване на Варненското — 5.669.786 л. Значи, всичко разходъ най-малко 79.768.068 л. Явява се, прочее, единъ дефицитъ отъ 31.146.178 л.

Г. г. народни прѣдставители! Като сравните тази равносметка съ оная, която ви съобщихъ въ извънредната сесия, ще намѣрите една разлика, която ще ви обясни веднага. Послѣдната сума за

пристанищата не бѣхъ турилъ тогава, защото въ външнитѣ заеми не бѣше казано, че произведението имъ ще служи и за пристанища. Но понеже разходи по построяване пристанища не се покриватъ обикновено освѣтъ съ външни заеми, прѣдпочетохъ сега да туря и този разходъ при разходитѣ за построяване желѣзници. Но тогава бѣхъ турилъ въ намаление на прихода една сума отъ 6.200.000 л., която сега вади отъ сметката. Въ свръхсметния кредитъ за 35 милиона въ 1907 г. и извънредния бюджетъ отъ 44 милиона за 1908 г. бѣха посочени като приходъ нѣкои суми отъ заемитѣ, а въ разхода бѣха изброени известни постройки на желѣзници. Разходътъ, обаче, за желѣзници бѣше съ 6.200.000 л. по-малкъ отъ прихода по заеми. Тѣзи 6.200.000 л. бѣха употребени за работи, които не можеха да се изплащатъ отъ заемитѣ и съ това ресурситѣ за постройка на желѣзници се намаляваха съ тѣзи 6.200.000 л. Това именно намаление азъ направихъ въ изложението си въ извънредната сесия. Сега, обаче, казвамъ: договорътъ по заема, гласуванъ отъ събранието, стои по-горѣ отъ единъ обикновенъ законъ за свръхсметенъ кредитъ или за извънреденъ бюджетъ; той, договорътъ, трѣбва да се изпълни съвѣстно. Прѣдметнитѣ 6.200.000 л. не могатъ да се отклонятъ отъ назначението си; тѣ трѣбва да се употребятъ за построяване на желѣзници, а не за други цѣли. Вслѣдствие на това, азъ възстановихъ тѣзи 6.200.000 л. въ бюджета за желѣзницитѣ. И тѣй, азъ намалявамъ дефицита въ този бюджетъ за построяване на желѣзници съ 6.200.000 л., но го увеличавамъ съ разхода за пристанища 5.669.786 л. Увеличението е почти равно на намалението, затова и дефицитътъ си остава съ около 31 милиона лева, както го бѣхъ изчислилъ въ миналата извънредна сесия.

Отъ сумата 48.621.890 л., опрѣдѣлена за построяване на желѣзници, има изразходвани до днесъ 39.592.725 л.; значи, оставатъ свободни още само 8.669.165 л. Отъ това вие виждате, че дефицитътъ отъ тѣзи постройки ще се отрази върху летящитѣ дългове едвамъ тогава, когато изразходваме всичката налична сума и продължимъ да строимъ желѣзницитѣ на вересия. Дефицитътъ отъ 31 милиона лева ще легне всецѣло на летящия дългъ, когато се свършатъ всичкитѣ почнати постройки.

Г. г. народни прѣдставители! Позволете ми сега да ви съобща, какви сѣ нашитѣ дългове. Ще ви кажа нѣколко думи върху консолидирани дългове и послѣ върху летящитѣ дългове. Консолидирани дългове наричаме, както знаете, дългосрочнитѣ заеми, които не сѣ дължими сега, веднага, а изплащането на които става въ течение на много години, чрѣзъ плащане частъ отъ тѣхъ всѣки 6 мѣсеца, до окончателното погашение на цѣлия дългъ. Нѣкои отъ най-старитѣ консолидирани дългове сѣ вече конвертирани, т. е. изплатени и замѣнени съ други. Сега-засега имаме само слѣдующитѣ консолидирани дългове по външни заеми: 6% заемъ отъ 1892 г. за номинална сума

124.962.500 л. Този заем първоначално бѣше за 142 милиона лева, но всичкитѣ му опции не сѣ оптирани. Банкитѣ поеа отъ заема само 124.962.500 л. номинални съ слѣдующитѣ цесионни курсове: 12.050.000 л. по 83½%, 20.000.000 по 85%, 41.480.000 по 87%, 2.500.000 л. по 88% и 48.953.500 л. по 89%. Цѣлиятъ ефективъ отъ оптираната частъ на заема, полученъ отъ правителството, възлиза на 108.889.275 л. Този заемъ е платимъ въ 33 години. Частъ отъ него е вече погасена. Днесъ остава да дължимъ по този заемъ само 95.268.000 л. — 5% заемъ отъ 1902 г. за номинална сума 106 милиона лева, курсъ цесионенъ 81½% лева, а курсъ емисионенъ 85½%; изплащането му ще стане въ 50 години. Днесъ дължимъ по него 102.940.000 л. — 5% заемъ отъ 1904 г. е за 99.980.000 л. номинални, по 82% цесионенъ курсъ и 89½% емисионенъ курсъ; амортизуемъ въ 50 години. По този заемъ дължимъ днесъ 98.257.500 л. Заемътъ 4½% отъ 1907 г. е за 145 милиона лева номинални; цесионенъ курсъ 85%, емисионенъ 90%; амортизуемъ въ 60 години. Днесъ остава да дължимъ по него 144.510.000 л.

Дѣйствителниятъ цесионенъ курсъ на послѣднитѣ три заеми е въ сжщностъ по-малкъ, отколкото го показвахъ, понеже българското правителство се е натоварило съ голѣми разноси по заемитѣ и съ извѣстни ангажменти спрѣмо банкитѣ, които обстоятелства намаляватъ ефективнитѣ суми, получени отъ заемитѣ. По всичкитѣ четири консолидирани заеми държавата дължи въ този моментъ 440.975.500 л.

Любопитно е, г. г. народни прѣдставители, да узнаете поне най-главнитѣ разходи, за които сѣ употребени консолидирани заеми. Отъ първитѣ заеми 1888, 1889 и 1892 г. сѣ изразходвани за построяване на желѣзници 95.26%; за военни покупки абсолютно нищо не е похарчено отъ тѣхъ. Наистина, тогава се купиха топове, пушки и други военни работи за 54 милиона лева, но всичко това се покри съ редовнитѣ бюджетни срѣдства. Останалитѣ 4.74% сѣ похарчени за разни други нужди. Отъ послѣднитѣ три заеми отъ 1902, 1904 и 1907 г. сѣ похарчени за желѣзници и пристанища само 19.82%, а пъкъ за военни нужди сѣ изразходвани 33.75%. Останалата частъ отъ тѣзи заеми е употребена било за конвертиране на стари дългове или за други нужди.

Ще ви кажа сега какъ е разпрѣдѣлено прѣзъ годината изплащането на анюитетитѣ по заемитѣ: на 2 януарий плащаме анюитетъ 4.500.000 л. по заема отъ 1892 г.; на 1 февруарий 3.505.000 л. по заема 1907 г.; на 1 мартъ 2.895.000 л. по заема 1902 г.; на 1 май 2.731.000 л. по заема 1904 г.; на 1 юлий 4.500.000 л. по заема 1892 г.; 1 августъ 3.505.000 л. по заема 1907 г.; 1 септемврий 2.895.000 л. по заема 1902 г.; на 1 ноемврий 2.731.000 л. по заема 1904 г.

За консолидирани заеми плащаме сега годишно около 22.500.000 л. за лихва и около 5 милиона лева

погашение. Занапрѣдъ погашението постоянно ще расте, а лихвата ще се намалява. За комисионни и други разноси по заемитѣ, както и за поддържане делегата на чуждитѣ банки, ние харчимъ около 300.000 л. годишно.

Г. г. народни прѣдставители! Пристъпямъ сега къмъ интересния въпросъ за летищитѣ дългове. Това сѣ безсрочни заеми и други дългове, направени отъ държавата по разходи, които сѣ извършени вече, но за покриването на които нѣма никакви реални източници, нито отъ бюджетнитѣ приходи, нито отъ постъпленията отъ консолидирани заеми. При изчислението на летищитѣ дългове трѣбва да се отдѣлятъ депозирани въ банката суми за построяване на желѣзници и други цѣли, както и оборотнитѣ суми и случайнитѣ кратковрѣменни съкровищни недостизи или излишци, произходящи отъ това, че по нѣкога приходитѣ на държавата постъпватъ по-късно или по-рано отъ извършването на надлежитѣ разходи.

Прѣди да ви съобща на каква сума възлизатъ сега летищитѣ дългове, считамъ за умѣстно да ви кажа, че дългътъ на държавата къмъ банката и въобще летищиятъ дългъ отъ нѣколко години насамъ не е билъ вѣрно обявяванъ въ Народното събрание, така щото, както народнитѣ прѣдставители, които сѣ били тогава тукъ, сжщо и онѣзи лица, които отъ вънъ сѣ слѣдили работитѣ, не сѣ могли да се добератъ до истинската цифра на дълга къмъ банката. Узнаването на този дългъ е било мъчно още и затова, защото самата банка въ своитѣ книги не показва отдѣлно и ясно дѣйствителния чистъ дългъ на държавата, понеже въ смѣтката сѣ примѣсени и оборотнитѣ и разни други суми, които иматъ извѣстно назначение и се намиратъ само врѣменно въ каситѣ на банката. Азъ ще ви посоча нѣколко случаи за подобни невѣрни съобщавания.

На 2 май 1903 г. отъ тази маса е обявено, че дългътъ къмъ Българската народна банка е билъ 6.244.041 л., а въ сжщностъ тоя дългъ, споредъ бѣлѣжката, прѣдставена на тогавашния министъръ отъ отдѣлението за държавнитѣ дългове, е билъ 8.015.029 л. 25 ст.

Т. Теодоровъ: Значи, излѣгали сѣ.

Министъръ И. Саллабашевъ: На 30 октомврий 1903 г. пакъ отъ официалната маса се е казало, че дългътъ къмъ банката билъ 15.824.981 л., а въ сжщностъ той е билъ 16.723.055 л. 95 ст. На 1 декемврий 1904 г. е казано, че дългътъ билъ 14.213.844 л., когато той е билъ 15.940.376 л. 82 ст. На 10 ноемврий 1905 г. е казано, че дългътъ билъ 10.360.320 л., а въ сжщностъ той е билъ 21.386.862 л. 10 ст. На 7 декемврий 1906 г. е казано, че дългътъ къмъ банката билъ 9.820.936 л., а въ сжщностъ, споредъ тогавашната бѣлѣжка на отдѣлението за държавнитѣ дългове, прѣдставена на министра, дългътъ се е възкачвалъ на 22.464.655 л. 52 ст.

Нѣкои отъ прѣдставителитѣ: А-а-а!

Т. Теодоровъ: Профанирали истината.

Министъръ И. Саллабашевъ: И забѣлѣжете, г. г. народни прѣдставители, числата, които ви показвамъ за сѣщинския тогавашенъ дългъ, сѣмъ взелъ отъ самитѣ бюлетици, които сѣ били съставлявани по разпореждане на мой прѣдшественникъ и които сѣ му били прѣдставявани почти всѣка седмица.

На 6. ноември 1906 г. е казано, че дългътъ къмъ банката билъ само 17 милиона лева, а въ сѣщностъ той е билъ 36.642.353 л. 20 ст.

А. Стамболийски: Сѣщински разбойници сѣ били.

Нѣкой отъ земледѣлческата група: Подъ сѣдъ разбойницитѣ!

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Нѣмамъ намѣрение да вървя по сѣщия пътъ, да ви лѣжа. Азъ ще ви съобща истинския летящъ дългъ. Не се боя, че съ това ще накърня кредита на държавата, защото този дългъ, макаръ и голѣмичъкъ, не е непоносимъ за нашата държава. Единъ летящъ дългъ отъ 100, даже и отъ 200 милиона лева, нѣма да съсипе нашата държава и да унищожи кредита ѝ въ странство.

Нека видимъ сега какъвъ е летящиятъ ни дългъ днесъ, или, по-добрѣ, какъвъ е билъ той завчера, въ сѣбота вечерята, когато сѣ приключени моитѣ прѣсмѣтания. Ние дължимъ на Българската народна банка 50.796.293 л. 64 ст., а на Земледѣлческата банка — 1.848.834 л. 44 ст. Тукъ сѣмъ дълженъ да обясня, че Земледѣлческата банка бѣше ангажирана да отпусне на държавата за разни цѣли въ заемъ 3 милиона лева, но тя, по нѣмане достатѣчна наличностъ, прѣхвърли частъ отъ поменатата сума върху Българската народна банка, която и изплати вече голѣма частъ отъ ангажиранитѣ суми. При все това, азъ отнасямъ дълга къмъ Земледѣлческата банка, понеже вѣрвамъ, че вие не се интересувате толкова да знаете кому колко дължимъ, а искате прѣди всичко да узнаете колко е въобще цѣлиятъ летящъ дългъ. По съкровищенъ бонъ дължимъ 92.000 л. А стари дългове, за разходи извършени, но още неизплатени, имаме за 14.064.222 л. 24 ст.; за голѣма частъ отъ тѣзи пари плащаме лихва по-висока, отколкото оная, която плащаме на банката.

Г. г. народни прѣдставители! Не сѣ само тѣзи всичкитѣ стари дългове. Както ви казахъ и по-напрѣдъ, всѣки денъ почти ми се съобщава за сѣществуването на нѣкой старъ борчъ, за който нищо не е било извѣстияно до сега въ Финансовото министерство. Нѣколко пъти сѣмъ канилъ вече всички счетоводители да ми явятъ всичко какъвото дължимъ, за да взема мѣрки за разчитва-

нето на старитѣ смѣтки. Счетоводителитѣ изпълниха заповѣдта ми, но, види се, не напълно, защото и сега постоянно капятъ новосъобщавани стари борчове. Увѣренъ сѣмъ, че има още доста много дългове, скрити въ мухлясали къшета, които по-подиръ ще излѣзатъ на явѣ. По тази причина, колкото и да желая да ви покажа точно всичкитѣ ни дългове, не мога да сторя това днесъ, а ще се задоволя да ви покажа само онѣзи цифри, които завчера, на 12 този мѣсецъ, сѣ били извѣстни въ нашего смѣтководно бюро. Тѣ сѣ, както казахъ, 14.064.222 л. 24 ст. Този старъ дългъ е, разумѣва се, само отъ сключенитѣ бюджети. Въ него не влизатъ извършенитѣ прѣзъ текущата година разходи, за които нѣма кредитъ.

И тѣй, всичкиятъ нашъ летящъ дългъ, който дължимъ сега-засега—е: на Българската народна банка — 50.796.293 л. 64 ст., на Земледѣлската банка — 1.848.834 л. 44 ст., съкровищенъ бонъ — 92 хиляди лева, стари дългове — 14.064.222 лева 24 ст. Значи, дължимъ всичко 76.801.350 л. 32 ст.

Д-ръ Г. Калинковъ: Тукъ нѣма дълга къмъ Софийската община.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ще ви дамъ обяснения за този дългъ. Софийската община имаше депозирана въ Българската народна банка една сума отъ нѣколко милиона. Понеже банката плащаше на общината твърдѣ низка лихва, а пъкъ държавата за своя дългъ плаща на банката висока лихва — $6\frac{1}{2}\%$, ние рѣшихме да направимъ една операция, която да бѣде полезна и на общината, и на държавата. Влѣзохме въ прѣговори съ общината и се съгласихме, щото държавата да поеме върху си съ лихва $4\frac{1}{2}\%$ паритѣ на общината, до като тя намѣри мѣсто за употреблението имъ. Тѣзи пари, обаче, азъ не споменувамъ отдѣлно, защото тѣ влизатъ въ общата сума, дължима на банката. Ако забѣлѣжа отдѣлно общинската сума, тогава би трѣбвало съ нея да намалимъ дълга къмъ банката, което е сѣ едно.

Д-ръ С. Даневъ: Нѣмате ли грѣшка въ общия итогъ?

Т. Теодоровъ: Казвате 76 милиона лева, а тѣ влизатъ 66 милиона лева.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ показанія летящъ дългъ къмъ банката влиза само една частъ отъ сумитѣ по сврѣхсмѣтни кредити, които иматъ за източникъ само банката; освѣнъ това, смѣтнати сѣ тамъ лихвитѣ, дължими на банката докрая на 1907 г.; сѣщо влизатъ тамъ и други нѣкои суми, изтеглени взаимнообразно отъ банката.

Т. Теодоровъ: Итогътъ е 66 милиона лева.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, сумата на летящитѣ дългове е 66 милиона и нѣщо. Ако сѣмъ

казалъ 76 милиона, това е грѣшка. Летащитѣ дългове сега, въ този моментъ, възлизатъ на 66.801.350 л. 32 ст., а не на 76.801.350 л. 32 ст.

Г. г. народни прѣдставители! Свърхсмѣтни кредити, срѣщу заеми отъ Българската народна банка, има гласувани за 56.278.347 л., а срѣщу заеми отъ Земледѣлската банка има за 3.000.000 л. Значи, отъ двѣтѣ банки всичко 59.278.347 л., които слѣдъ нѣколко мѣсеци ще бждатъ напълно доизтеглени, понеже разходите по тѣзи свърхсмѣтни кредити сж вече извършени, съ изключение на една малка частъ разходи, които сж ангажирани и въ кратко врѣме ще бждатъ извършени. Къмъ горната сума трѣбва да се прибавятъ още слѣдующитѣ дългове къмъ Българската народна банка: за разни разходи прѣзъ текущата година 6.617.059 л., разни взаимнообразни суми за 558.887 л., за лихви до края на 1907 г. 7.166.696 л., за лихви прѣзъ текущата година — вѣнъ отъ прѣдвиденитѣ въ бюджета 500.000 л. — около 2.000.000 л.

Т. Теодоровъ: Тогава ще станатъ 76 милиона лева.

Министъръ И. Саллабашевъ: Тогава цѣлиятъ дългъ къмъ банцитѣ ще бжде 75.620.989 л. Ако прибавимъ къмъ тази сума и старитѣ дългове 14.064.222 л. 24 ст., тогава летащиятъ дългъ слѣдъ нѣколко мѣсеци би възлѣзълъ на ...

Т. Теодоровъ: На 89 милиона лева?

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, 89.685.211 л. Тази сума, слѣдъ двѣ или три години, ако се не взематъ мѣрки дотогава, ще се увеличи и отъ дефицита отъ желѣзницитѣ, та цѣлиятъ летащъ дългъ би възлѣзълъ тогава на 120.000.000 л.

Трѣбва да заблѣжа, че показанитѣ суми на летащитѣ дългове трѣбва да се намалятъ съ разликата между събранитѣ стари недобори и останалитѣ за събиране прѣзъ слѣдующитѣ години нови недобори. Тази разлика възлиза на 8.581.317 л. 85 ст., и вслѣдствие на това сумата на летащия дългъ днесъ е около 58 милиона лева; слѣдъ нѣколко мѣсеци той ще възлиза на около 81 милиона лева, колкото е горѣ-долу и дефицитътъ по бюджетитѣ; слѣдъ двѣ или три години дългътъ ще достигне на 112 милиона лева.

Г. г. народни прѣдставители! Недѣйте се стрѣска отъ тази огромна сума. Летащиятъ дългъ ще достигне до тѣзи огромни размѣри само тогава, когато се свършатъ започнатитѣ желѣзници, а то ще трае още доста дълго врѣме. Вѣрвамъ, че до тогава ще се намѣри нѣкакъвъ начинъ за покриването на този летащъ дългъ.

И. Хаджиевъ: Отъ заемъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Право да ви кажа, безъ заемъ не ще може, ако не положимъ голѣми усилия, за да направимъ значителни еко-

номии; но даже и да ги направимъ, пакъ мѣчно ще можемъ да минемъ безъ заемъ. Азъ бихъ желалъ този заемъ да не се направи освѣнъ къмъ края на идущата година, защото сега условията ще бждатъ тежки. Както знаете, въ договора за заема отъ 1907 г. е казано, че България, безъ позволение на Парижката банка, нѣма право да прави заемъ до двѣ години отъ датата на договора. Този договоръ е сключенъ на 9 априлий 1907 г. Значи, до априлий 1909 г. абсолютно невъзможно е да се прави заемъ, освѣнъ чрѣзъ онази банка, която ни е обврзала

Д. Мишевъ: Банката не е изпълнила условията си спрѣмо насъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Изпълнила ги е.

И. Хаджиевъ: Сега, ако направимъ заемъ, за 20 години, може би, ще ни вържатъ да не правимъ заемъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако се стегнемъ хубаво, ако направимъ економии въ разходите и разширимъ малко приходитѣ, вѣрвамъ, че ще можемъ да прѣкараме безъ заемъ още една година и се надѣвамъ, че тогава ще сполучимъ да сключимъ заемъ на износни условия.

Г. г. народни прѣдставители! Понеже говоримъ за дългове, чини ми се, че е моя длъжностъ, като финансовъ министъръ, да кажа една-двѣ думи за другъ единъ дългъ, който наскоро ще се патовари на плещитѣ на България. Той е дългътъ, който ще се появи отъ уреждането на въпроса за независимостта и за източнитѣ желѣзници съ Турция и съ компанията на източнитѣ желѣзници. Какъ ще се уреди първиятъ въпросъ съ Турция, не мога да ви кажа, прѣди да се свършатъ прѣговоритѣ съ нея, понеже този въпросъ има чисто политически характеръ, та е неловко да се говори по него прѣди да се постигне желаното отъ всички споразумѣние. Само това ще ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че кабинетътъ има искрено желание и силна воля да рѣши въпроса колкото е възможно по-добъръ за нашето съкровище. Моля ви, недѣйте слуша разни бабини-деветини, разни интриги и инсинуации за нѣкакви си фабулозни суми. Недѣйте ги вѣрва. Правителството води усиlena борба за защита на отечественитѣ интереси, като най-добъръ стопанинъ. Когато ви прѣдставимъ тукъ цифрата на спогодбата съ Турция, увѣренъ съмъ, че вие съ ржкоплѣскане ще я приемете.

Единъ отъ разискванитѣ въпроси, който почти нѣма политически характеръ, е въпросътъ за отчуждението на източнитѣ желѣзници. Понеже вѣрвамъ, че всички вие желаете да чуete нѣколко по-опрѣдѣлени думи за желѣзницитѣ и понеже съмъ убѣденъ, че тукъ, въ тази зала, при генералнитѣ дебати по бюджета, ще се повдигне този въпросъ, азъ се рѣшихъ да ви кажа нѣщо по него,

и то само по него. Нѣма да говори нищо за политическия въпросъ по признаването на независимостта.

Въпросътъ за желѣзницитѣ, разгледавъ отдѣлно, е единъ чисто търговски, чисто финансовъ въпросъ. Ако, обаче, той бѣде съединенъ съ политическия въпросъ за признаването на независимостта, тогава работата ще се рѣши съ Турция срѣщу една обща сума, която не съмъ въ състояние да ви кажа, по съображенията изтъкнати по-напредъ.

Азъ ще разгледамъ тукъ въпроса за източнитѣ желѣзници отъ чисто финансово гледище и ще ви кажа каква е дѣйствителната стойностъ на това, което ние отнемаме отъ Турция и отъ компанията, чрѣзъ отчуждаването на източнитѣ желѣзници.

И. Хаджиевъ: Кажете истината тогава.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ето какъ стои въпросътъ. Източнитѣ желѣзници, всичкитѣ, иматъ 1263 км. 783 м. Това е цѣлото протежение на тѣй нареченитѣ „източни желѣзници“. Има и други желѣзници на изтокъ, въ Европейска — Турция и Азия, но като се каже „източни желѣзници“ разбира се, една точно опрѣдѣлена линия, онай именно, която се експлоатира отъ известната компания на ориенталскитѣ желѣзници. Частъ отъ източнитѣ желѣзници, състояща отъ 309 км. 614 м. лежи въ българска територия. Тя съставлява около 24 1/2 % отъ цѣлата линия.

На 6 септемврий т. г. българското правителство, вследствие стачката на чиновникитѣ по източнитѣ желѣзници и по поканата на самата компания, завзе находящата се на българската територия частъ отъ източнитѣ желѣзници, а на 9 септемврий правителството обяви, че, по висши политически и економически причини, то отчуждава въ полза на държавата завзетата линия и я завладѣе окончателно и безвъзвратно. По този начинъ експроприрането на източнитѣ желѣзници, находящи се на българска територия, стана на 9 септемврий свършенъ фактъ. Както при всѣка експроприация, тѣй и тукъ, оцетенитѣ отъ отчуждението страни трѣбва напълно да бѣдатъ обезщетени. Странитѣ, които иматъ право на обезщетение въ настоящия случай, сж: Турция, която е притежателка на източнитѣ желѣзници, и компанията, която ги експлоатира. Азъ ще се постарая да посоча точно какво обезщетение има право да дири отъ насъ всѣка една отъ тѣзи двѣ страни по отдѣлно. Прѣди да пристѣпя къмъ това, считамъ за полезно да ви кажа какви сж отношенията между тѣзи двѣ страни.

Компанията има право, по контрактъ между Турция и нея, да експлоатира източнитѣ желѣзници до 1 януарий 1958 г., по слѣдующитѣ условия: компанията е длъжна да извършва всичкитѣ разходи по експлоатацията, включително купуването подвижни и други материяли, поддържането и подновяването на линията и пр. Турция е длъжна да взема участие въ разходите само по построяване

на двойни линии, на новооткрити гари и други подобни постройки. Отъ грубия приходъ на желѣзницитѣ се приснематъ по 7.000 л. на километъръ за разноси, а отъ останалата частъ се дава на Турция по 45 % и на компанията 55 %. Ако, обаче, нѣкоя година припадащата се на Турция частъ, 45 %, е по малка отъ 1.500 л. на километъръ, компанията ѝ доплаща отъ свои срѣдства недоимъка до 1.500 л.

Пристѣпямъ сега да опрѣдѣля обезщетението, дължимо на Турция, а по-послѣ ще опрѣдѣля и онова на компанията. За да обезщетимъ Турция, трѣбва да ѝ дадемъ таква сума, която да ѝ осигури сѣщо такъвъ приходъ, който тя е имала до сега отъ линията и който тя изгубва вследствие на отчуждаването. За да можемъ да опрѣдѣлимъ обезщетението за Турция, т. е. стойността на линията ѝ, трѣбва да видимъ какъвъ чистъ доходъ е имала тя отъ тази линия и да го капитализираме. Тази капитализация трѣбва да стане за вѣчни врѣмена, защото правото за собственостъ на Турция върху източнитѣ желѣзници е безконечно.

Ето какъвъ е билъ приходътъ на Турция отъ желѣзницитѣ. Прѣзъ послѣднитѣ 10 години тя е получила, като чистъ доходъ, 22.887.928 л.; значи, получавала е годишно по 2.288.793 л., което прави по 1.843 л. 70 ст. на километъръ. Слѣдователно, отъ 309 км. 614 м., които падатъ въ наша територия, Турция е получавала годишно 570.530 л., които, капитализирани по 5 % за вѣчни врѣмена, правятъ 11.410.602 л. Тази сума, вложена въ 5 % облигации, дѣйствително ще принася годишно точно толкова, колкото Турция е получавала досега отъ отчуждената линия. Тази сума не е съвсѣмъ точна; тя ще трѣбва да се понамали малко, и ето защо: споредъ договора, който има Турция съ компанията отъ 1871 г., подновенъ въ 1885 г., Турция участвува въ разходите по известни постройки на източнитѣ желѣзници. Ако знаехме на колко възлизатъ тѣзи разходи на Турция — а това можемъ да узнаемъ само отъ книгитѣ на компанията — тогава ще можемъ да намалимъ истинскитѣ приходи, а отъ туй и капитализираната сума, т. е. обезщетението ще се намали. Но азъ оставямъ сега тѣзи подробности, за да се смѣтнатъ по-послѣ, когато ще се сключва спогодбата. И тѣй, линията отъ 309 км. 614 м., която Турция ни отстъпва, струва 11.410.602 л.

Прѣди да пристѣпя къмъ опѣвяване обезщетението, което дължимъ на компанията, ще се спра малко върху въпроса за линията Бѣльово—Вакарелъ. Тази линия е дълга 46 км. 287 1/2 м. Тя е построена отъ Турция, а се експлоатира отъ Българската държава. Ние плащаме за нея наемъ на километъръ по 2.250 л., отъ които Турция взема 1.500 л., а компанията 750 л. Значи, ние плащаме годишно на Турция 69.431 л. 33 ст., а на компанията 34.715 л. 67 ст. Това е то всичкитѣ чистъ доходъ, който Турция и компанията получаватъ отъ тази желѣзница. Тѣзи доходи, капитализирани

за вѣчни врѣмена, образуватъ слѣдующитѣ суми: за Турция 1.388.626 л. и за компанията 694.313 л.

Тукъ трѣбва да направя една малка бѣлѣжка. Въ моитѣ изчисления на чистия доходъ на компанията отъ източнитѣ желѣзници, които изчисления сега слѣдъ малко ще ви съобща, азъ съмъ взелъ всичкия приходъ на компанията, включително и прихода отъ Бѣлво—Вакарелъ. Значи, съответната частъ отъ този приходъ, принадлежаща се върху отчужденитѣ 309 км. 614 м., т. е. около $24\frac{1}{2}\%$, е смѣтната вече тамъ. А тукъ трѣбва да се смѣтне само останалата частъ отъ $75\frac{1}{2}\%$, което, отъ 694.313 л., прави само 524.207 л. Това е стойността на правото на компанията върху линията Бѣлво—Вакарелъ. И тѣй, вслѣдствие отчуждаването на линията Бѣлво—Вакарелъ, ние дължимъ на Турция 1.388.626 л., а на компанията 524.207 л.

Сега ще дойдемъ до най-важния въпросъ: какво обезщетение дължимъ на компанията на източнитѣ желѣзници, за дѣто ѝ отнемемъ правото за експлоатация върху отчужденитѣ 309 км. 614 м.

Г. г. народни прѣдставители! По този въпросъ е писано и говорено твърдѣ много, но право да ви кажа, никой досега не го е схваналъ правилно. Поставяни сж чудновати основи за разрѣшението му. За обезщетение на компанията сж посочвани по нѣкога баснословни суми отъ много десетки милиони; изтъквани сж 40, 50, 70, дори и 80 милиона. А нѣкои отидоха и до 145 милиона. Г. г. народни прѣдставители! Вие ей сега ще видите, колко сж прѣувеличени тѣзи цифри, колко сж тѣ безосновни и фантастични, като че ли сж взети изъ баснитѣ на „Халима“ отъ „Хиляда и една нощъ“.

Компанията на източнитѣ желѣзници е едно акционерно дружество съ 50 милиона лева внесенъ капиталъ, което купи отъ Баронъ Хириша концесията за експлоатирането на източнитѣ желѣзници. Срокътъ на тази концесия изтича чакъ на 1 януарий 1958 г. Значи, компанията щѣше да експлоатира отчуждената линия още 49 години, ако не бѣхме ѝ отнели отъ нея.

България, безспорно, трѣбва да плати едно обезщетение на компанията за врѣдитѣ, които ѝ причинихме чрѣзъ това отчуждение. Ние трѣбва напълно да ѝ платимъ стойността на това, което ѝ отнемемъ, т. е. стойността на нейното право за експлоатация на отчуждената линия. Обезщетението трѣбва да е равно на тази стойностъ. Намѣримъ ли колко струва правото за експлоатация, съ това същеврѣменно опрѣдѣляме размѣритѣ на дължимото обезщетение. Всичкиятъ въпросъ се състои, прочее, въ това: да изчислимъ дѣйствителната стойностъ на правото за експлоатация.

Естествено е, че тази стойностъ е въ зависимостъ отъ доходитѣ, които компанията има отъ правото си за експлоатация. Сумата, която ще ѝ се плати, трѣбва да бѣде толкова голѣма, щото нейнитѣ лихви да бѣдатъ равни на доходитѣ на

компанията отъ правото на експлоатация на желѣзницата. По този начинъ компанията ще бѣде напълно обезщетена, защото и занепрѣдъ ще получава сжкия доходъ отъ напнитѣ пари, какъвто е получавала досега отъ желѣзницитѣ и какъвто щѣше да получава занепрѣдъ отъ тѣхъ, ако не бѣха отчуждени.

За да намѣримъ тази сума, ние трѣбва прѣдварително да намѣримъ чистия доходъ на компанията и да го капитализираме. Получената сума ще бѣде равна на дѣйствителната стойностъ на правото за експлоатация, т. е. на обезщетението, което дължимъ на компанията. Прѣди всичко, значи, ние трѣбва да издиримъ какъвъ е билъ дѣйствителниятъ чистъ доходъ на компанията.

Опрѣдѣлението на този доходъ е най-трудната и най-деликатната частъ отъ цѣлия въпросъ. Мнозина опрѣдѣлятъ дохода по слѣдующия начинъ. Взематъ цѣлия бруто приходъ отъ желѣзницата и изваждатъ отъ него похарченитѣ пари за ваклища, заплати, както и за поддържане и подновяване на линията и на подвижния материалъ; най-сетнѣ изваждатъ и частъта отъ печалбитѣ, която се дава на Турция. Останалата частъ отъ прихода тѣ считатъ вече за чистъ приходъ и го капитализиратъ, за да намѣрятъ дължимото на компанията обезщетение.

Това схващане на въпроса е съвсѣмъ погрѣшно. Прѣди всичко, намѣрението по този начинъ доходъ, ако може да се назове чистъ доходъ, той е такъвъ само въ техническо, а не и въ финансово отношение. Отъ финансово гледище за чистъ трѣбва да се счита само онзи доходъ, който влиза като печалба въ джоба на притежателитѣ на компанията, т. е. като дивидентъ въ джоба на акционеритѣ. Не могатъ да се считатъ като приходъ сумитѣ, отдѣлени за разни резервни фондове, служащи било за възстановление на дадения за концесията капиталъ, било за покрѣщане случайни голѣми загуби и за гарантиране редовенъ дивидентъ, било за подновяване на линията, било най-сетнѣ за осигуряване пенсийтъ на чиновницитѣ. Не могатъ да се считатъ като приходъ и тантиемитѣ; това е едно възнаграждение, една заплата, давана на членоветѣ на управителния съвѣтъ, които сж единъ видъ чиновници на компанията.

Чистиятъ доходъ на компанията се състои само отъ раздадения дивидентъ. Прѣзъ послѣднитѣ петъ години дивидентътъ е билъ срѣдно $5\frac{1}{4}\%$, което за цѣлия капиталъ, отъ 50 милиона лева, прави 2.700.000 л. за всичкитѣ източни желѣзници. Вземамъ въ внимание само послѣднитѣ петъ години, понеже самата компания настоява да се взематъ тѣзи години за основа при изчисленията на доходитѣ ѝ.

Твърдѣ погрѣшно би било, ако тѣзи 2.700.000 л. се считаха като приходъ само отъ правото за експлоатация на желѣзницитѣ. Тази сума е общо произведение и отъ правото за експлоатация, и отъ капитала, вложенъ отъ компанията въ експлоатацията. На 9/22 септемврий, когато завладѣхме линията, дѣйствителниятъ наличенъ капиталъ на

компанията, състоящъ отъ готови пари, цѣнни книжа, креанси и разни материяли, възлизаше на 32.525.560 л. Ако компанията извади този свой капиталъ отъ прѣдприятието, линията нѣма да ѝ дава вече приходъ 2.700.000 л., понеже за купуване материяли, и въобще за оборотенъ капиталъ въ експлоатацията, компанията ще трѣбва да си заеме чужди пари, за които ще плаща лихва, а това ще намали значително прихода ѝ.

Ако компанията, заедно съ правото за експлоатация, се съгласише да отстъпи и машинитѣ, и вагонитѣ, и паритѣ, и въобще капитала си, тогава сумата 2.700.000 л. можеше да се счита за чистъ приходъ и да се капитализира. Но компанията ни отстъпва само правото за експлоатация, а цѣлия капиталъ задържа за себе си. Затова ние трѣбва да намѣримъ какъвъ е приходътъ отъ капитала и да го извадимъ отъ общия приходъ на компанията. По този начинъ ще намѣримъ дѣйствителния чистъ приходъ, произходящъ само отъ правото за експлоатация, независимо отъ капитала. Послѣ ще капитализираме този приходъ и ще намѣримъ стойността на правото за експлоатация.

За да разберете по-добрѣ работата, ще ви дамъ единъ примѣръ. Да положимъ, че Софийското общинско управление иска да отчужди магазина на Стефановича и го пита какво обезщетение иска. Той отговаря, да положимъ, че печели годишно 15.000 л., които, капитализирани, образуватъ една сума отъ 300.000 л. и че общинското управление трѣбва да му плати тази сума за обезщетение. Е, г. г. народни прѣдставители, върна ли е тази смѣтка? Дюкянчето струва ли 300.000 л.? Разумѣва се, че не. Ако Стефановичъ печели 15.000 л., той ги печели не само отъ дюкянчето си, а и отъ капитала си, и отъ труда си; ако другъ нѣкой човѣкъ, безъ никакъвъ капиталъ влѣзе въ сжщото дюкянче, той петъ пари нѣма да спечели. Общинското управление, естествено, нѣма да даде исканитѣ отъ Стефановича 300.000 л. — яма-йокъ — (Смѣхъ), а ще му даде толкова, колкото струва самото дюкянче, безъ да се взематъ въ внимание печалбитѣ отъ капитала. Сжщото е и съ източнитѣ желѣзници. Ние ще капитализираме само прихода отъ правото за експлоатация, което ние си присвоихме съ завземането на линията; а прихода отъ капитала нѣма да капитализираме, защото капиталътъ и занапрѣдъ остава въ рѣцѣтъ на компанията.

Г. г. народни прѣдставители! Казахъ понапрѣдъ, че общиятъ приходъ на компанията отъ всичкитѣ източни желѣзници е 2.700.000 л. Приходътъ отъ капитала 32.525.560 л., смѣтнатъ като лихва 5%, е равенъ на 1.626.278 л. — Азъ смѣтамъ лихвата по 5%, защото тя е равна на нашата държавна рента, защото тя е счетена като нормална отъ самия уставъ на компанията и защото лихвата 5% се смѣта като обикновена търговска лихва въ много държави. — Като извадимъ послѣдната сума отъ прѣдпшната, намираме, че чистиятъ

доходъ, само отъ правото за експлоатация на източнитѣ желѣзници, е равна на 1.073.722 л. Като капитализираме тази сума по 5%, за вѣчни врѣмена, намираме, че правото на компанията за експлоатация на всичкитѣ източни желѣзници струва 21.474.440 л.; а за отчужденитѣ 309 км. 614 м. това право за експлоатация струва само 5.261.237 л. 80 ст.

Макаръ компанията да има право за експлоатация на източнитѣ желѣзници само за 49 години отсега, азъ направихъ капитализацията за вѣчни врѣмена. Ето защо. Слѣдъ 49 години или пакъ сжщата компания, или друга нѣкоя компания щѣше да експлоатира източнитѣ желѣзници. И въ единия, и въ другия случай ние все ще трѣбва да платимъ обезщетение за слѣдующитѣ години, слѣдъ изтичането на 49 години. Въместо да смѣтамъ това добавъчно възнаграждение отдѣлно, или да го отдамъ на Турция, което щѣше да бжде по-справедливо, азъ намѣрихъ за по-комодно да го туря за смѣтка на компанията, което за насъ е сѣ едно. И тъй, обезщетението, което дължимъ на компанията за източнитѣ желѣзници, възлиза на 5.261.237 л. 80 ст.

Г. г. народни прѣдставители! Понеже досега сте чували и чели сѣ за извънмѣрно голѣми суми, отъ десетки милиони, сега ви се вижда, може би, невѣроятна тази сума. Чудите се, като виждате голкова голѣма разлика между сумитѣ, изтъквани отъ разни мѣста, и тази сума, която азъ опрѣдѣлямъ сега.

Увѣрявамъ ви, че моята смѣтка е абсолютно върна и необорима, освѣнъ въ нѣкои, може би, незначителни подробности.

За да се убѣдите напълно въ правотата на моитѣ изчисления, азъ ще ви покажа, какъ самата компания оцѣнява своето право за експлоатация на източнитѣ желѣзници. Вие ще видите, че компанията оцѣнява това свое право почти на сжщата сума, на която го оцѣнявамъ и азъ. Това е найубѣдителното доказателство, че моитѣ смѣтки сж върни и справедливи.

Като казвамъ компанията, азъ разбирамъ акционеритѣ, защото, който има акциитѣ, е притежателъ на компанията съ всичкитѣ ѝ капитали. Който е акционеръ на компанията, е нейнъ съдружникъ, а такъвъ може всѣки да стане, щомъ си купи акции, които се продаватъ на борситѣ. По-голѣмата частъ отъ акциитѣ на компанията се намиратъ въ рѣцѣтъ на едни отъ най-силнитѣ банки въ свѣта, като напр.: Дайче-банкъ, Вийнеръ-банкъ-ферайнъ и пр. Азъ ще ви покажа сега, какъ тѣзи акционери, знаменити финансисты и капиталисти, оцѣняватъ стойността на правото за експлоатация.

Казахъ по-напрѣдъ, че акциитѣ на компанията прѣдставляватъ всички права и капитали на компанията; тѣ прѣдставляватъ цѣлата стойностъ на компанията. Който купи акциитѣ, става господаръ на всичко: той взема въ рѣцѣтъ сж цѣлата експлоатация; той взема сжщеврѣменно всичкитѣ ре-

зервни фондове, готови пари, креанси, машини, вагони, вжглища, инструменти и разни материали, въобще всичкия наличен капитал, който на 9 септемврий по книгитѣ на компанията възлиза на 32.525.560 л.

Всичкитѣ акции на компанията сж за 50 милиона лева номинални. Тѣ се продаватъ на борситѣ въ Виена, Берлинъ и другадѣ. Когато завладѣхме линията, курсътъ на тѣзи акции бѣше: въ Виена 110½%, а въ Берлинъ 114½%; значи, срѣдниятъ имъ курсъ тогава бѣше 112½%.

Т. Теодоровъ: На коя дата?

Министъръ И. Саллабашевъ: На 9/22 септемврий, когато завзехме окончателно линията. Понеже курсътъ е билъ 112½%, то общата стойностъ на всичкитѣ акции е била 56.250.000 л.

Г. г. народни прѣдставители! Както знаете, курсовѣтъ по борситѣ не сж нито произволни, нито насилствени; тѣ се опрѣдѣлятъ по взаимно съгласие между притежателитѣ на акции и ония, които желаятъ да си купятъ акции. Цѣната 112½% е била точно такава, каквато сж заслужавали акциитѣ. Ако курсътъ бѣше по-низъкъ отъ дѣйствителната стойностъ на акциитѣ, то голѣмитѣ акционери, които разполагатъ съ колосални капитали, веднага цѣба да повишатъ курса, като изкупятъ всичкитѣ продаваеми на борсата акции. Ако тѣ не сж направили това, то е, защото, споредъ тѣхната прѣцѣпка, акциитѣ не струватъ повече отъ 112½%. Явно е, прочее, че по мнѣнието на най-голѣмитѣ, на най-богатитѣ и най-заинтересуванитѣ въ компанията акционери, или, по-добрѣ да кажа, по оцѣнката на самата компания, всичкитѣ нейни акции не струватъ повече отъ 56.250.000 л., и то като се взематъ прѣдъ видъ всичкитѣ бѣдѣщи увеличения на трафика и възможни повишения на прихода отъ желѣзницитѣ.

Въ тази цѣна влиза и наличниятъ капиталъ отъ 32.525.560 л. Като извадимъ тази сума отъ стойността на всичкитѣ акции, 56.250.000 л., намираме, че, по оцѣнката на самата компания, нейното право за експлоатация върху всичкитѣ източни желѣзници, само концесията безъ капитала, струва 23.724.440 л.; слѣдователно, нейното право само върху отчужденитѣ 309 км. 614 м. струва всичко на-всичко 5.812.488 л. По моитѣ прѣсмѣтания, които ви изложихъ по-напрѣдъ, това право бѣ оцѣнено на 5.261.237 л. 80 ст. Както виждате, и двѣтѣ тѣзи оцѣнки сж почти еднакви. Малката разлика между тѣхъ отъ 551.250 л. произлиза не отъ нѣкоя грѣшка, а отъ това, че азъ взехъ за основа на изчисленията си само приходитѣ прѣзъ послѣднитѣ петъ години, когато на борсата, освѣнъ това, се взематъ въ съображение и бѣдѣщето увеличение на приходитѣ и други нѣкои обстоятелства. Признавамъ, че сумата 5.812.488 л., намѣрена върху базата на борсовия курсъ, опрѣдѣленъ съ съгласието на компанията, е по-справедлива, по-

неже въ нея е вече капитализирано и бѣдѣщето развитие на линията.

Б. Мирски: Само за 49 години ли се смѣта обезщетението?

Министъръ И. Саллабашевъ: При първата оцѣнка направихъ капитализирането за вѣчни врѣмена.

Т. Теодоровъ: Не е право за вѣчни врѣмена.

Министъръ И. Саллабашевъ: За насъ нѣма значение този въпросъ. Той интересува частно Турция и компанията. Азъ разяснихъ това оцѣнѣ. Впрочемъ, втората оцѣнка, която приемамъ като по-справедлива, не е намѣрена чрѣзъ капитализиране, а възъ основа на борсовия курсъ.

И тѣй, обезщетението, което дължимъ на компанията, е 5.812.488 л., споредъ оцѣнката на притежателитѣ на компанията.

Нѣкои ще кажатъ, може би, че ако искаме да изкупимъ всичкитѣ акции, банкитѣ нѣма да ни ги отстъпятъ по борсовия курсъ. Това възражение е неумѣстно. Тукъ въпросътъ се касае до опрѣдѣление дѣйствителната цѣна на акциитѣ, а тази цѣна не може да бѣде друга, освѣнъ оная на борситѣ. Че имало акционери, които не искали да продадатъ акциитѣ си, това нѣма никакво значение въ настоящия случай. Когато се отчуждава една къща за разширение на улицата, не се пита притежателитѣ, желае ли или не да я продаде, нито пъкъ му се плаща толкова, колкото той иска. Взема се чисто и просто къщата му и му се плаща едно прилично обезщетение, което да отговаря на дѣйствителната стойностъ на къщата. Тѣй се постѣпва при всѣка експроприация за обществена полза. Тѣй трѣбва да се постѣпи и сега по въпроса за източнитѣ желѣзници. Ние ще възнаградимъ компанията, като ѝ платимъ дѣйствителната стойностъ на нейното право за експлоатация, което ѝ отнемемъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ще ви повторя сега въ кратцѣ всичкитѣ обезщетения, които дължимъ на Турция и на ориенталската компания за отчужденитѣ желѣзници. Ние имъ дължимъ слѣдующитѣ суми. На Турция: за източнитѣ желѣзници — 11.410.602 л.; за Бѣльово—Вакарелъ — 1.388.626 л.; всичко на Турция 12.799.228 л. На компанията: за източнитѣ желѣзници—5.812.488 лева за Бѣльово—Вакарелъ 524.207 л.; всичко на компанията 6.336.695 л. Значи, ние дължимъ изобщо за източнитѣ желѣзници 17.223.090 л.; за Бѣльово—Вакарелъ всичко 1.912.833 л. А всичко за двѣтѣ желѣзници дължимъ 19.135.923 л.

Тѣзи суми се считатъ дължими на 9/22 септемврий, когато взехме линията, а отъ тогава насамъ ще плащаме лихва.

Ако компанията ни отстъпи машини, вагони и други материали, ще ѝ ги платимъ отдѣлно, по оцѣнка.

По моето мнение, каквото и да платимъ на Турция и на компанията, както по политически въпросъ, тъй и по железницитѣ, желателно е да извършимъ това безъ заемъ. Ако направимъ заемъ, ние ще изгубимъ напразно 10 или 15, а може би и повече милиони, както отъ разликата между песнония и номиналния курсъ на облигациитѣ, тъй също отъ разни други разходи по заема. За да се избѣгнатъ тѣзи огромни загуби, прѣдпочтително ще бѣде, вмѣсто съ готови пари, да платимъ съ необгербовани 5-процентови облигации по номиналния имъ курсъ (ал-пари). Получателитѣ на тѣзи облигации могатъ, по волята си, или да ги държатъ у себе си и да събиратъ стойността на купонитѣ имъ, или да ги продадатъ на борсигѣ, чрезъ котирване на свои разноси. Подобно уреждане на въпроса повече отговаря на естеството на доходитѣ на Турция и компанията, които ние изкупуваме сега отъ тѣхъ. Да-ли ще сполучимъ да уредимъ тази работа по този начинъ, т. е. безъ никакъвъ заемъ, азъ не зная.

Компанията искаше да направимъ врѣменно споразумѣние, като ѝ плащаме едно обезщетение на день, до окончателното уреждане на въпроса. Ние не се съгласихме, защото установяването на дневно обезщетение е по-малко, отколкото опрѣдѣлението на окончателното общо обезщетение.

Г. г. народни прѣдставители! Разпрострѣхъ се обширно съ своитѣ смѣтки, за да ви дамъ възможностъ да си съставите, вие и всички желаещи, едно по-ясно понятие по въпроса за отчуждението на източнитѣ железници, които толкова много вълнува цѣлото общество и около които толкова чудовищни басни се създадоха.

Не искамъ да кажа, че цифритѣ, които ви съобщихъ, сѫ окончателни и че непрѣмѣнно такава ще бѣде обезщетението. Има работи, по които ще бждатъ заявени извѣстни искания отъ страна на Турция и на компанията. Нѣкои отъ тѣхъ ще бждатъ удовлетворени, ако сѫ справедливи. Допунамъ, че ние ще платимъ нѣщо повече, отколкото е установената отъ мене сума. Ние ще платимъ всичко, което намѣримъ за справедливо, но нищо повече отъ това, което е справедливо.

Г. г. народни прѣдставители! Врѣщамъ се пакъ къмъ бюджета за 1909 г., който ви прѣдставямъ сега. Придружавамъ този бюджетъ съ единъ „законъ за бюджета“, отъ който всѣки членъ почти съдържа голѣми реформи. Нѣкои отъ тѣхъ особено сѫ отъ извънредна важностъ. Съ този законъ се прѣмахва досегашната анархия въ разрѣшаването, ангижирането и произвеждането на извѣстни разходи и въ тѣхното контролиране и оправдаване. Съ него се туря въобще редъ въ нашитѣ финансии.

Бюджетътъ за 1909 г., безъ съмнѣние, е извънредно голѣмъ. Както вече казахъ, той се възкачва на 157 милиона. Но като имате прѣдъ видъ, че тазгодишнитѣ дѣйствителни държавни разходи възлизатъ на 204 милиона лева, и то безъ да се смѣтатъ онии разходи, които сѫ покрити съ външни

консолидирани заеми, ще се съгласите, че ние сме съкратили твърдѣ много разходитѣ за 1909 г. По моето желание, както казахъ, и желанието на моитѣ колеги, е, щото бюджетътъ да се намали съ още нѣколко милиона.

За да го уравнимся на 157 милиона лева, както го внасямъ сега, трѣбваше да повиша училищния данѣкъ отъ 10% до 24% върху прѣжитѣ данѣци, трѣбваше още да създамъ или увелича и други нѣкои даждии. Тѣзи нови 14%, които турямъ върху прѣжитѣ данѣци, за увеличение на училищния данѣкъ, ще бждатъ твърдѣ тежки за населението. Ще трѣбва въ бюджетарната комисиия да направимъ голѣми економии по разхода, за да можемъ съвсѣмъ да прѣмахнемъ това увеличение на училищния данѣкъ. Той ще трѣбва да остане и занапрѣдъ такъвъ, какъвто е билъ досега.

Азъ бихъ желалъ, г. г. народни прѣдставители, да бждете колкото се може по-пестеливи. Позволете ми да кажа, че вие, при всичко че сте прѣдставители на народа, т. е. на данѣкоплатцитѣ, много пѣти отивате далечъ въ раздаването на държавнитѣ срѣдства, било когато опрощавате дължими на държавата суми, било когато харизвате държавни недвижими имоти, било когато създавате нѣкои нови разходи за обществена полза. Добръ е да се правятъ реформи, но трѣбва да се знае, че тѣ водятъ къмъ увеличаване на даждията. И другъ пѣтъ съмъ ви казвалъ, че ние трѣбва да се простираме споредъ чертата си. Не трѣбва да ламтимъ, да се приравняваме въ кратко врѣме съ Франция, Англия и Германия. Трѣбва да напрѣдваме по-лека-лека. Азъ знаа, че имаме нужда отъ всичко: отъ болници, училища, казарми и отъ много други работи, но не можемъ изведнажъ да направимъ рай отъ нашата земя. Това ще постигнемъ малко по-малко.

Г. г. народни прѣдставители! При всичката нужда отъ економия, има извѣстни разходи, които, вмѣсто да се съкратятъ, ще трѣбва да се увеличатъ. Това сѫ заплатитѣ на митническитѣ чиновници, на сѣдитѣ и на учителитѣ.

Прѣдвиждаме едно малко подобрене на заплатитѣ на митницитѣ. Това се прави съ цѣлъ да се намалятъ контрабандитѣ и да се увеличатъ приходитѣ отъ митницитѣ. Митническитѣ чиновници сѫ извънредно лошо плащани. Тѣй напр., управителятъ на най-главната митница, прѣзъ рѣцѣтъ на когото минаватъ 10 милиона лева приходъ — не капиталъ, а годишенъ приходъ, получава едва 3.900 л. годишно или 325 л. мѣсечно. Това е едно извънредно малко възнаграждение за такъвъ високъ чиновникъ, който е изложенъ на постоянни изкушения. Ще кажете: „немѣ голѣмата заплата ще направи митническитѣ чиновници по-добри и по-честни?“ — Да, отговарямъ азъ, защото голѣмата заплата ще осигури прѣхраната на чиновницитѣ и ще ги направи по-усърдни въ работата имъ; освѣнъ това голѣмата заплата ще привлѣче голѣмъ напливъ отъ кандидати за тѣзи служби, и

тогава правителството по-лесно ще може да избере и назначи между тях хора способни и честни.

И. Хаджиев: Заплатата на г. Цалкова бѣше голѣма, но пакъ...

Министъръ И. Саллабашевъ: Послѣ, увеличихме заплатитѣ на сѣднитѣ. Това, г. г. народни прѣдставители, бѣше належаще; то се желаше отъ цѣлия народъ. Ние прѣдвидѣхме по-голѣми заплати за нашитѣ магистрати, които раздаватъ правосѣдието, защото това се изисква отъ достойнството на високитѣ длѣжности, които тѣ занимаватъ, и защото, ако не имъ плащаме добръ, доста е възможно да напуснатъ сѣдилищата и да станатъ адвокати. Азъ се чуда даже какъ досега при тѣзи малки заплати останаха толкова отлични сѣдници въ сѣдилищата. Ние имаме прѣвъзходни сѣдници, които, ако бѣха станали адвокати, цѣха да иматъ десетъ пѣти по-голѣмъ приходъ. Отъ голѣма любовъ къмъ сѣдийската служба тѣ стоятъ тамъ и търпятъ мизерията. Но врѣме е вече да имъ се притечемъ на помощъ, да имъ подобримъ положението.

Друга една класа държавни служители, на които повишихме заплатата, сѣ учителитѣ. Г. г. на-

родни прѣдставители! Има ли човѣкъ въ България, който да не знае въ какво мизерно положение се намираха досега учителитѣ? Тѣзи хора, които сѣ били и ще бѣдатъ всѣкога най-главнитѣ просвѣтителни и морализаторни на нашия народъ; тѣзи хора, които неуморно работятъ, за да пълнятъ главитѣ на младешитѣ съ полезни знания и да вдѣхнатъ въ душата имъ любовъ къмъ честността, добродѣтелта и патриотизма; тѣзи хора, които и вънъ отъ училището развиватъ голѣма благотворна обществена дѣятелностъ — тѣзи хора бѣха изпаднали въ сѣтния сиромашия. Тѣхното положение трѣбваше непрѣмѣнно да се подобри, за да могатъ всецѣло да се отдадатъ на своята просвѣтителна, възпитателна и реформаторска дѣятелностъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ свършвамъ, като ви моля още веднажъ да бѣдете колкото е възможно по-пестеливи при разглеждане на бюджета. Тамъ, дѣто мислите, че може да се откъсне още нѣщо отъ разходитѣ, откъснете го, по по-нѣкой начинъ не дѣйте притурия. Нека въ туй отношение бѣдемъ вѣрни послѣдователи на покойния великъ шефъ на демократическата партия, Петко Каравеловъ. (Бурни и продължителни ржкоплѣскания)

(Ето таблицитѣ, за които е дума на стр. 1514:

Таблица I.

Дѣйствителни разходи за редовни нужди.

По бюджета за коя година	По редовния бюджетъ и допълнителнитѣ къмъ него кредити	По чл. 126 отъ конституцията	По чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета	Свърхсметни кредити за редовни нужди, за покриването на които не сѣ отпущени източници	Свърхсметни кредити, за източници на които сѣ посочени бюджетни източници	Свърхсметни кредити ерѣшу вѣтрѣшнихъ и външни заемки и други извънбюджетни приходи	Разходи за редовни нужди, но вѣнесени въ извънбюджетния бюджетъ	Разходи, които сѣ вече извършени, но още неплатени, и за изплащането на които ще трѣбва теглетъ да се гласуватъ кредити		Всичко разходи, които е трѣбвало да образуватъ редовния бюджетъ
								1903—1907 г.	1908 г.	
1903	98.768.430 85	406.973 68	—	2.828.124 53	—	26 10	—	—	—	102.003.555 16
1904	106.987.309 92	711.651 18	—	2.546.275 41	—	—	—	4.214.195 38	—	114.439.431 80
1905	111.902.990 09	916.529 42	—	1.459.337 19	—	22.306.117 37	3.132.677 93	1.557.827 75	—	141.275.479 75
1906	114.748 953 88	936.215 06	—	675.986 80	7.287.940 48	10.585.651 32	8.239.837 20	3.554.650 80	—	146.029.293 54
1907	119.702.750 87	957.266 89	8.685.920 61	—	6.108.890 72	26.250.015 54	9.387.116 80	4.787.548 31	—	175.829.509 74
1908	127.285.700 —	1.000.930 —	11.137.786 69	—	4.008.941 98	81.522.302 05	17.428 662 —	—	19.381.708 52	261.710.032 05
	679.326.135 61	4.929.566 23	19.817.707 21	7.509.723 93	17.405.773 18	140.664.113 28	38.188.293 93	14.064.222 24	19.381.708 52	941.287.244 13

Таблица II.

Постъпили приходи.

Години	Постъпило всичко включително и стари недобори		Само недобори събрани		Останаха нови недобори за събиране презъ последующитѣ години		Констатирани приходи безъ събранитѣ стари недобори		Събранитѣ стари недобори въ сравнение съ новитѣ останали за събиране сж:			
									въ повече		въ по-малко	
1908	99.014.365	69	5.028.664	73	4.145.861	35	98.131.562	31	882.803	38	—	—
1904	115.163.709	86	6.726.878	88	5.519.163	21	113.955.994	19	1.207.715	67	—	—
1905	127.601.459	08	8.115.755	11	4.543.793	43	124.029.497	40	3.571.961	68	—	—
1906	134.440.656	66	6.796.925	95	3.558.298	56	131.202.029	27	3.238.627	39	—	—
	*) 1.553.902	01					*) 1.553.902	01				
1907	135.994.558	67	3.641.051	94	3.960.842	20	132.755.931	28	—	—	319.790	26
	145.554.389	65					145.874.179	91				
	*) 846.825	—					*) 846.825	—				
	146.401.214	65					146.721.004	91				
Всичко .	621.774.580	94	30.309.276	61	21.727.958	75	613.193.263	08	8.901.108	12	319.790	26
	*) 2.400.727	01					*) 2.400.727	01				
	624.175.307	95					615.593.990	09				
									Повече 8.581.317-86 л.			

*) Извънбюджетни: Сѣкче никелени монети и др.

Таблица III.

Балансъ на приходите и разходите.

Година	Извършени разходи за редовни пужди, включи- телно и военните пужди, неплатени отъ външни консоли- дирани заемки		Постъпили приходи		Дефицитъ		Разходи само за военни пужди, неплатени отъ външни консолидирани заемки		Разходи, лежащи само върху обикнове- ните бю- джетни сръдства		Излишъкъ		Чистъ дефицитъ	
	л.	ст.	л.	ст.	л.	ст.	л.	ст.	л.	ст.	лева	ст.	лева	ст.
1908	102.003.555	16	98.131.562	31	3.871.992	85	—	—	102.003.555	16	—	—	3.871.992	85
1904	114.439.431	89	113.955.994	19	483.437	70	—	—	114.439.431	89	—	—	483.437	70
1905	141.275.479	75	124.029.497	40	17.245.982	35	17.846.954	83	123.428.524	92	600.972	48	—	—
1906	146.029.235	54	132.755.931	28	13.273.304	26	7.221.084	22	138.808.151	32	—	—	6.052.220	04
1907	175.829.509	74	146.721.004	91	29.108.504	33	13.097.449	45	162.732.060	29	—	—	16.011.055	38
1908	261.710.032	05	147.000.000	—	114.710.032	05	57.544.560	50	204.165.471	55	—	—	57.165.471	55
Всичко .	941.237.244	13	762.593.990	09	178.693.254	04	95.710.049	—	845.577.195	13	600.972	48	83.584.177	52

Чистъ дефицитъ 82.983.205-04 л.

Таблица IV

за приходите и разходите за постройка на железници и пристанища.

№ по редъ	П р и х о д ъ	С у м а	№ по редъ	Р а з х о д ъ	Сума по контрактъ
1	Отъ заема 1904 г., депозирани въ Парижката банка	16.183.800	1	За линията Радомиръ—Кюстендилъ—Турската граница	12.377.000
2	Отъ заема 1907 г., депозирани въ сжщата банка	17.243.590	2	За линията Търново—Тръвна—Борушица	14.644.985
3	Отъ заема 1907 г., депозирани въ Българската народна банка	15.194.500	3	За линията Борушица—Гулово—Стара-Загора	11.740.000
	Всичко	48.621.890	4	За линията Левски—Свищовъ	4.150.751
	За уравнение дефицитъ	31.146.178	5	За линията Девни—Добричъ	4.975.000
			6	За линията Царева-Ливада—Габрово	2.738.000
			7	За линията Мездра—Враца—Видинъ и клоноветъ й	22.725.000
			8	За линията Сливенъ—Зимница	747.546
			9	За пристанищата Бургасъ, Евксиноградъ, Русе, Свищовъ и довършване Варненското	5.669.786
	Всичко	79.768.068		Всичко	79.768.068

Таблица V.

Свръхсметни кредити, разрѣшени и разходвани по бюджетите за 1903—1908 г.

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разрѣ- шениятъ кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
I. Свръхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1903 г.						
I. Свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 126 отъ конституцията.						
По Министерството на вътрѣшнитъ работи.						
7. X. 1903	320	За належащитъ нужди на дѣйствително бѣднитъ бѣжанци изъ Македония и Одринско	100.000	—	99.588	45
24. X. 1903	355		100.000	—	99.588	45
Всичко по Министерството на вътрѣшнитъ работи . .						
По Министерството на финанситъ.						
29. III. 1903	73	За отпущане взаимнообразно на пострадалитъ прѣзъ 1902 г. отъ пожаръ сѣмейства въ с. Синдель (Провадийска околия) за посѣвъ и прѣхрана на тѣхъ и на добитъка имъ	4.500	—	4.500	—
30. III. 1903	74	„ изплащане възнаграждението на двамата частни адвокати, прѣдставляющи държавата като гражданска страна въ процеса на бившитъ министри отъ кабинета на Т. Иванчовъ	10.000	—	10.000	—
30. III. 1903	75	„ изплащане разноснитъ по погребението на бившия регентъ, министъръ-прѣдседателъ и министъръ на финанситъ П. Каравеловъ	2.902	95	2.902	95
Всичко по Министерството на финанситъ . .						
По министерството на правосъдието.						
10. VII. 1903	41	За повръщане на правомѣющитъ, злоупотрѣбенитъ отъ бившия II Соф. мир. сѣдия, П. Карапетровъ, суми	7.524	15	7.504	50
Всичко по Министерството на правосъдието . .						

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
По Министерството на войната.						
24. II. 1902	10	За купуване необходимитѣ материали за фабрикация на патрони —	30.832	05	28	80
7. X. 1903	59	остатѣкъ	100.000	—	46.959	85
		„ набавяне необходимитѣ артилерійски бойни потребности за 12 и 15 с/м. крѣпостни оръдия	180.832	05	46.988	65
		Всичко по Военното министерство . .				
По Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.						
3. VII. 1903	8	За допълнителни постройки и доставки по държавнитѣ желѣзници, въ случай на мобилизация	300.000	—	235.489	13
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради и пр. . .	300.000	—	235.489	13
		Всичко свърхсметни кредити по чл. 126 отъ конституцията . .	555.759	15	406.973	68
II. Свърхсметни кредити, безъ източници за покриването имъ.						
По държавнитѣ дългове.						
31. XII. 1903	224	За възнаграждение по 10 л. на денъ на командированитѣ за приподпис- ване облигациитѣ отъ заема 1902 г.	1.600	—	1.470	—
		Всичко държавни дългове . .	1.600	—	1.470	—
По Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията.						
31. XII. 1903	224	За разноски по инсталирането на двореца въ Руса, за посрѣщане Н. В. Ромънския кралъ прѣзъ 1903 г.	892	54	892	30
		Всичко по Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията . .	892	54	892	30
По Министерството на вътрѣшнитѣ работи.						
24. XI. 1903	395	За поддържане бѣжанцитѣ изъ Македония и Одринско	500.000	—	489.882	56
		Всичко по Министерството на вътрѣшнитѣ работи . .	500.000	—	489.882	56
По Министерството на народното просвѣщение.						
31. XII. 1903	224	За изплащане отчужденитѣ мѣста за разширение двора на Видинската мѣжка гимназия	7.138	—	7.137	75
		Всичко по Министерството на народното просвѣщение . .	7.138	—	7.137	75
По Министерството на финанситѣ.						
31. XII. 1903	224	{ За наемане хамбари прѣзъ 1900 г. л. 2.133.28 Помощъ за паметникъ на блаженопочившия търновски митро- политъ Климентъ л. 2.000.—	4.133	28	4.133	28
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	4.133	28	4.133	28
По Военното министерство.						
18. I. 1904	5	{ За изплащане на разни български фабрики за вълнени и конопени из- дѣлия, за доставенитѣ отъ тѣхъ прѣзъ 1900, 1901 и 1903 г. материали	2.378.681	16	2.135.596	06
20. IV. 1905	29		Всичко по Военното министерство . .	2.378.681	16	2.135.596
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
22. I. 1904	5	За разноски по всемирното изложение въ Сентъ-Луї (Америка)	150.000	—	149.218	15
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	150.000	—	149.218	15
По Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.						
16. III. 1903	2	За субсидия на параходното дружество „Фрейсина“	40.000	—	33.592	08
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съоб- щенията	40.000	—	33.592	08

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ				
дата	№		л.	ст.	л.	ст.			
По Министерството на правосъдието.									
30. XII. 1903	224	За изплащане на откраднатата сума отъ Шуменския окръженъ затворъ прѣзъ 1903 г.	6.202	35	6.202	35			
		Всичко по Министерството на правосъдието . .	6.202	35	6.202	35			
		Всичко свръхсметни кредити безъ източници за покриването имъ . .	3.088.647	33	2.828.124	53			
III. Свръхсметни кредити срѣщу заеми.									
По Военното министерство.									
1. VII. 1902	51	За изплащане ангажиранитъ и неизплатени досега разходи по свръхсмет- тенъ кредитъ на Военното министерство, утвърденъ съ указъ № 19 отъ 1/II 1896 г. — остатъкъ	112.496	70	26	10			
		Всичко по Военното министерство . .	112.496	70	26	10			
		Всичко свръхсметни кредити отъ заеми . .	112.496	70	26	10			
		А всички разни свръхсметни кредити . .	3.756.903	18	3.235.124	31			
II. Свръхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1904 г.									
I. Свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 126 отъ конституцията.									
По Министерството на вътрешните работи.									
15. III. 1904	114	За усиляване на стражата, дѣто се окаже нужда	150.000	—	95.985	15			
6. IV. 1904	143	„ подпомагане бѣжанцитъ изъ Турция	100.000	—					
		Всичко по Министерството на вътрешните работи . .	250.000	—	95.985	15			
По Министерството на финансите.									
12. III. 1904	101	За прилагане закона за акцизитъ на ракиитъ	45.000	—	45.000	—			
15. III. 1904	113	„ сѣщата цѣль	150.000	—	112.834	58			
5. VII. 1904	166	„ доставка 20.000 кгр. каначъ за тютюневи низи	45.600	—	45.600	—			
4. VIII. 1904	199	„ приготвяне вѣрнитъ за тютюневитъ низи	10.000	—	9.980	94			
16. VIII. 1904	202	Помощъ за въздигане наметникъ на В. Левски въ Карлово	10.000	—	10.000	—			
8. X. 1904	239	За доизплащане разноснитъ по приготвяне тютюневитъ низи	1.400	—	1.154	44			
8. X. 1904	240	„ изплащане по стопански начинъ 13.200 кгр. пломби	11.650	—	11.649	—			
		Всичко по Министерството на финансите . .	273.650	—	236.218	96			
По Министерството на правосъдието.									
18. IV. 1904	49	За изплащане злоупотребенитъ суми отъ бившия мирови съдия, Карапетровъ	3.000	—	2.924	40			
		Всичко по Министерството на правосъдието . .	3.000	—	2.924	40			
По Министерството на търговията и земледѣлието.									
13. IV. 1904	47	За участие на Българското княжество въ всемирното изложение въ Лиежъ (Белгия)	100.000	—	97.603	49			
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	100.000	—	97.603	49			
По Министерството на общественитъ сгради, пжтищата и съобщенията.									
12. V. 1904	14	За изплащане заплатитъ на работницитъ при Софийската тракия, която сума е била открадната отъ касата на тракията на 1 май 1903 г.	6.072	77	6.028	77			
18. IV. 1904	23	„ направа и поправка на разни шосета	200.000	—	190.716	44			
28. V. 1904	44	„ изплащане отчужденитъ за държавна потребъ частни недвижими имоти, по уреждането на музея „Царь-Освободитель Александъръ II“ въ градоветъ Плевенъ и Бѣла и въ селото Пордимъ и на музея „Кралъ Карлъ“ въ село Пордимъ	100.000	—	82.173	97			
17. VIII. 1904	65	„ доизплащане стойността на отчужденитъ за държавна потребъ частни недвижими имоти за уреждането на музея „Царь-Освобо- дитель Александъръ II“	20.000	—					
		Всичко по Министерството на общественитъ сгради, пжтищата и съоб- щенията	326.072	77	278.919	18			
		Всичко свръхсметни кредити по чл. 126 отъ конституцията . .	952.722	77	711.651	18			

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
II. Свърхсметни кредити, безъ източници за покриването имъ.						
По Министерството на вътрѣшните работи.						
28. I. 1904	52	За помагане на пострадалото въ Македония и Одринско население . . .	300.000	—	243.171	32
		Всичко по Министерството на вътрѣшните работи . .	300.000	—	243.171	32
По Министерството на финансите.						
30. I. 1904	48	За доизкарване на мавзолея въ Плевенъ и за приготвяне музейнитѣ експозиции, въ които е живѣлъ Царь-Освободителъ	200.000	—	200.000	—
		Всичко по Министерството на финансите . .	200.000	—	200.000	—
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
19. I. 1905	2	За разходи по Министерството на търговията и земледѣлието, споредъ приложената къмъ указа таблица	299.902	67	204.210	06
20. IV. 1905	24	„ същото	114.417	85	114.417	85
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	414.320	52	318.627	91
По Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията.						
12. I. 1904	1	За купуване локомотиви и вагони за попълване подвижния съставъ на българскитѣ държавни жѣлѣзници	1.500.000	—	1.465.425	39
24. III. 1905	7	„ изплащане разни разходи, направени прѣзъ 1904 г.	71.841	—	41.376	33
12. I. 1904	8	„ същото прѣзъ 1903 г.	285.000	—	277.674	46
		Всичко по Министерството на обществените сгради, пътищата и съоб- щенията	1.856.841	—	1.784.476	18
		Всичко свърхсметни кредити безъ източници за покриването имъ . .	2.771.161	52	2.546.275	41
		Всичко свърхсметни кредити, разрѣшени по чл. 126 отъ конституцията . .	952.722	77	711.651	18
		А всичко свърхсметни кредити по бюджета за 1904 г. . .	3.723.884	29	3.257.926	59
III. Свърхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1905 г.						
I. Свърхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 126 отъ конституцията.						
По Министерството на външните работи и на изпосланията.						
30. VI. 1905	16	За изплащане възнаграждението на г. Ернестъ Кистъ, натоваренъ отъ правителството да даде мнѣнието си по въпроси отъ високо държа- венъ интересъ	5.000	—	5.000	—
1. IX. 1905	21	„ помощ на пострадалитѣ отъ пожаръ въ г. Одринъ българи	5.000	—	5.000	—
		Всичко по Министерството на външните работи и на изпосланията . .	10.000	—	10.000	—
По Министерството на вътрѣшните работи.						
18. II. 1905	55	За подпомагане бѣжанцитѣ изъ Турция	150.000	—	150.000	—
		Всичко по Министерството на вътрѣшните работи . .	150.000	—	150.000	—
По Министерството на финансите.						
16. III. 1905	43	За изплащане разпоситѣ по описването и размѣтането на поземелния данѣкъ, данѣкъ върху сградитѣ и данѣкъ върху занятията прѣзъ 1905 г.	440.000	—	389.198	52
16. III. 1905	44	„ доставка на 4.000.000 върви за тютюневи низи, двѣ машини за лѣене пломби, 230 клѣщи пломбажи за прѣсирание пломбитѣ и други . .	65.000	—	64.999	94
		Всичко по Министерството на финансите . .	505.000	—	454.198	46
По Министерството на правосъдието.						
24. I. 1905	93	За изплащане разни липси и поврѣди, констатиращи отъ комисия въ здания, наети за нуждитѣ на Министерството	1.312	91	1.282	91
		Всичко по Министерството на правосъдието . .	1.312	91	1.282	91

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разрѣ- шениятъ кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
16. III. 1905	11	За разноски по участието на Българското княжество въ всемирното изложение въ Лиежъ (Белгия)	150.000	—	148.487	27
28. VIII. 1905	65	„ сжщата цѣль	60.000	—	59.825	30
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	210.000	—	208.312	57
По Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.						
9. VI. 1905	20	За обезщетение на жителитѣ на с. Сиделъ, пострадали отъ пожара, причиненъ отъ машинитѣ на желѣзницитѣ	26.742	50	26.732	50
9. VI. 1905	22	„ изплащане наема на ноститѣ за 6 мѣсеци 100 открити и 100 покрити вагони за държавнитѣ желѣзници отъ Direktion de Österreichischen Eisenbahnwagen Sichgesellschaft	66.500	—	55.950	78
22. VII. 1905	33	„ изплащане обезщетението на частнитѣ лица за изгорѣлитѣ снопи и пр. отъ пожара, причиненъ отъ локомотивитѣ прѣзъ 1904 г. . . .	28.617	80	10.052	20
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията	121.860	30	92.735	48
		Всичко свръхсметни кредити по чл. 126 отъ конституцията . .	998.173	21	916.529	42
II. Свръхсметни кредити, безъ източници за покриването имъ.						
По Министерството на финанситѣ.						
23. VI. 1905	117	За въздигане паметници: въ гр. Панагюрище за утѣковчаване 1876 г. и въ Сливенъ на героя — войвода х. Димитъръ.	10.000	—	10.000	—
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	10.000	—	10.000	—
По Военното министерство.						
12. II. 1906	17	За прѣвозване на поръчанитѣ отъ фирмата „Шнайдеръ“ и С-но и „Крупъ“ артилерийски материали и за пжтни и дневни пари на комиснитѣ по приемането имъ прѣзъ 1905 г.	173.000	—	172.999	40
20. IV. 1905	29	„ изплащане на разни български фабрики за вълнени и конопени изделия, доставени отъ тѣхъ прѣзъ 1901 и 1903 г. материали. . .	243.085	10	213.074	90
20. IV. 1905	30	„ покриване разходи, направени прѣзъ 1900, 1901, 1903 и 1904 г., споредъ приложената къмъ указа таблица	851.783	28	851.394	—
		Всичко по Военното министерство . .	1.267.868	38	1.237.468	30
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
23. III. 1905	15	За разходи по прѣброяването на населението, сградитѣ и домашния добитѣкъ въ княжеството на 31 декемврий 1905 г.	60.000	—	59.272	68
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	60.000	—	59.272	68
По Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.						
15. IV. 1905	2	За изплащане лихви и транзитъ на чужнитѣ администрации прѣзъ 1903 г.	137.668	13	137.668	13
31. XII. 1905	95	За разни разходи, споредъ приложената къмъ указа таблица	97.140	—	14.928	08
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията	234.808	13	152.596	21
		Всичко свръхсметни кредити безъ източници за покриването имъ . .	1.572.676	51	1.459.337	19
III. Свръхсметни кредити срѣщу заеми.						
По Министерството на финанситѣ.						
31. I. 1905	17	За разходи по държавнитѣ привилегии на солта, кибрита, цигаревата книга и др.	2.733.120	03	2.706.256	53
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	2.733.120	03	2.706.256	53
По Военното министерство.						
1. IV. 1905	1	За постройка на войскови здания	2.500.000	—	1.752.905	91
2. I. 1906	2	„ попълнение материалната частъ и въоръжението на армията . . .	3.600.000	—	3.484.882	59
18. I. 1904	6					

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходитѣ	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
21. XII. 1903	76	За изплащане разходи, направени за пуждитѣ на армията	25.000.000	—	13.540.019	32
1. XII. 1904	82a	„ набавяне артилерийско въоръжение съ принадлежноститѣ и прѣд- мети по морската отбрана	35.700.000	—	822.052	92
		Всичко по Военното министерство	66.800.000	—	19.599.860	74
		Всичко свръхсметни кредити срѣщу заеми	69.533.120	03	22.306.117	37
		А всичко свръхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1905 г.	72.103.969	75	4.681.983	98
IV. Свръхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1906 г.						
I. Свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 126 отъ конституцията.						
<i>По Министерството на финанситѣ.</i>						
30. I. 1906	37	За разходи по погребението на бившия министъръ Т. Иванчовъ	9.000	—	7.945	30
18. II. 1906	73	„ разходи по описване и размѣтане поземелния данѣкъ прѣзъ 1906 г.	270.000	—	263.810	27
20. II. 1906	80	„ помощъ на църквитѣ въ Пещера, Перущица, Батакъ и Вобомево	6.000	—	6.000	—
8. III. 1906	112	„ разходи по сключване търговскитѣ договори прѣзъ 1906 г.	50.000	—	50.000	—
9. III. 1906	126	„ купуване материали и канатъ за тютюневи низи	30.000	—	29.995	04
6. VII. 1906	214	„ помощъ за лѣкуване бившия контролоръ на държавнитѣ дългове, Д. С. Волчевъ	600	—	600	—
25. III. 1907	146	„ купуване канатъ за тютюневи низи	3.000	—	2.999	70
		Всичко по Министерството на финанситѣ	368.600	—	361.350	31
<i>По Министерството на народното просвѣщение.</i>						
8. IV. 1906	25	За възнаграждение на уволнени по болестъ чиновници и учители	5.000	—	897	—
14. VII. 1906	32	„ разходи на делегатитѣ по погребението на М. С. Дриновъ	7.670	60	7.670	60
9. IX. 1906	39	„ помощъ на дружеството „Лада“ за югославянската изложба	6.000	—	6.000	—
		Всичко по Министерството на народното просвѣщение	18.670	60	14.567	60
<i>По Министерството на търговията и земледѣлието.</i>						
11. II. 1906	20	За разходи по прѣброяване населението на 31 декемврий 1905 г.	200.000	—	200.000	—
12. II. 1906	23	„ разходи по участието въ международното изложение въ Милано	333.600	—	288.040	63
2. IX. 1906	100	„ участие въ международното изложение на женския трудъ въ Парижъ	400	—	400	—
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието	534.000	—	488.440	63
<i>По Министерството на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.</i>						
13. II. 1906	4	За направа варианта при км. 52 на желѣзопътната линия София—Романъ	29.676	52	29.676	52
13. II. 1906	5	„ разглеждане рекламациитѣ на дружеството по направа на Варненското пристанище	3.000	—	2.800	—
13. II. 1906	17	„ изплащане разни обезщетения	39.380	—	39.380	—
7. IX. 1906	66	„ изплащане отчуждени около станция Казичани мѣста	603	—	—	—
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради и пр.	72.659	52	71.856	52
		А всичко свръхсметни кредити по чл. 126 отъ конституцията	993.930	12	936.215	06
II. Свръхсметни кредити съ източници бюджетни излишѣци.						
А. Срѣщу излишѣцитѣ отъ бюджета за 1904 г.						
<i>По Министерството на външнитѣ работи.</i>						
30. XII. 1906	30	За пжтуване на Н. Ц. В. въ странство прѣзъ 1905 г.	100.000	—	100.000	—
		Всичко срѣщу излишѣцитѣ отъ бюджета за 1904 г.	100.000	—	100.000	—
Б. Срѣщу излишѣцитѣ отъ бюджета за 1905 г.						
<i>По Министерството на финанситѣ.</i>						
13. II. 1906	72	За доизкарване музеитѣ, които комитетътъ „Царь-Освободитель“ е прѣдприелъ	100.000	—	100.000	—

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
<i>По Министерството на вътрѣшните работи.</i>						
17. XI. 1906	410	Помощъ за пострадалихъ отъ пожаръ ахилски жители	300.000	—	258.992	98
<i>По Министерството на войната.</i>						
12. II. 1906	16	За прокарване плавателенъ каналъ между Черно-море и Девненското езеро	1.360.000	—	100.097	86
12. II. 1906	17	„ прѣвозъ на артилерийски материялъ отъ фабриката „Крупъ“	783.832	—	719.793	77
19. II. 1906	18	„ разходи за нуждитъ на армията	2.700.000	—	2.541.455	27
<i>По Министерството на търговията и земледѣлието.</i>						
12. II. 1906	22	За печатане книжа въ частни печатници	462.800	—	401.904	58
		Всичко сръщу излишъците отъ бюджета за 1905 г.	5.706.832	—	4.122.244	46
В. Сръщу излишъците отъ бюджета за 1906 г.						
<i>По Министерството на финансите.</i>						
9. I. 1907	4	За доставяне гербови хартии съ фиксирани марки	750.000	—	100.826	30
<i>По Министерството на външните работи и на изповѣданията.</i>						
4. I. 1906	2	Помощъ за позлатяване иконостаса и пр. въ църквата „Св. Кралъ“ . . .	20.000	—	20.000	—
<i>По Министерството на войната.</i>						
9. I. 1907	1	За храна на войниците и конетѣ	1.703.800	—	1.703.032	92
9. I. 1907	3	„ покриване разходи по §§ 1 и 2 по бюджета за 1906 г.	700.000	—	699.889	13
<i>По Министерството на търговията и земледѣлието.</i>						
22. XII. 1906	118	За разходи по прѣброяване населението на 31/XII 1905 г.	545.576	—	541.947	67
<i>По Министерството на обществените сгради, пжтищата и съобщенията.</i>						
18. I. 1906	9	За въдигане паметникъ на княгиня Мария-Луиза	100.000	—	—	—
		Всичко сръщу излишъците отъ бюджета за 1906 г.	3.819.376	—	3.065.696	02
Г. Свръхсметни кредити, безъ източници за покриването имъ.						
<i>По Министерството на финансите.</i>						
23. XI. 1906	286	За описване на данъците и съставяне бирническите партиди.	150.000	—	117.790	52
<i>По Министерството на търговията и земледѣлието.</i>						
30. XII. 1906	120	За храна на добитъка и пр. въ конезаводитѣ и складове за жребци . .	795.116	—	558.196	28
		Всичко по буква Д	945.116	—	675.986	80
		А всичко разходи по свръхсметните кредити подъ букви А, Б, В, Г и Д . .	10.571.124	—	7.963.927	28
III. Свръхсметни кредити сръщу вътрѣшни и външни заеми и други извънбюджетни държавни приходи.						
<i>По Министерството на финансите.</i>						
7. I. 1906	6	За разходи по насичане никелови монети	900.000	—	2.711	30
		Всичко по Министерството на финансите	900.000	—	2.711	30
<i>По Министерството на вътрѣшните работи.</i>						
17. XI. 1906	410	За пострадалихъ отъ гръцките чети македонски българи.	500.000	—	45.000	—
		Всичко по Министерството на вътрѣшните работи	500.000	—	45.000	—
<i>По Военното министерство.</i>						
18. I. 1904	6	За попълване материалната частъ и въоръжение на армията	115.117	41	—	—
2. XII. 1903	76	„ разходи за нуждитъ на армията	11.459.980	68	7.125.252	65
1. XII. 1904	82а	„ „ „ „ „ „	34.877.947	08	95.831	57
1. XII. 1904	82б	„ „ „ „ „ „	7.000.000	—	—	—

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходите	Разрешени кредити		Действителен разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
2. I. 1906	2	За построяване на войсковы здания	747.094	9	744.490	82
9. I. 1907	4	" " " " " Всичко по Военното министерство . .	830.000	—	795.564	93
			55.030.139	26	8.761.139	97
		<i>По Министерството на търговията и земледелието.</i>				
10. I. 1906	5	За построяване бани въ с. Вършец	1.000.000	—	97.437	97
		Всичко по Министерството на търговията и земледелието . .	1.000.000	—	97.437	97
		<i>По Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията.</i>				
6. I. 1906	1	За построяване на мостове и шосета	19.000.000	—	1.679.362	08
		Всичко по Министерството на обществените сгради, пътищата и съб- щенията	19.000.000	—	1.679.362	08
		Всичко по свръхсмѣтни кредити отъ възпни и вътрѣшни заеми и други извънбюджетни държавни приходи	76.430.139	26	10.585.651	32
		A всичко свръхсмѣтни кредити, отнесени по бюджета за 1906 г. . .	87.995.193	38	19.485.793	66
V. Свръхсмѣтни кредити, отнесени по бюджета за 1907 г.						
		I. Свръхсмѣтни кредити, разрешени съгласно чл. 126 отъ конституцията.				
		<i>По Министерството на външните работи и на изповѣданията.</i>				
19. VII. 1907	11	За отслужване панахида въ Парижъ, Лондонъ и Буда-Пеща, по случай смъртта на Н. Ц. В. Княгиня Елена Павловна	3.309	80	3.309	80
		Всичко по Министерството на външните работи и на изповѣданията . .	3.309	80	3.309	80
		<i>По Министерството на народното просвещение.</i>				
4. III. 1907	8	За купуване на художествени картини за бъдещата картина галерия .	26.000	—	25.520	—
		Всичко по Министерството на народното просвещение . .	26.000	—	25.520	—
		<i>По Министерството на финансите.</i>				
15. II. 1907	46	Разходи по сключване на търговските договори прѣзъ 1907 г.	50.000	—	50.000	—
7. V. 1907	183	Разходи по погребението на покойния поборникъ Ф. Тотто	1.000	—	1.000	—
7. V. 1907	184	Разходи по погребението на покойния министъръ Д. Петковъ	4.310	85	4.310	77
7. V. 1907	185	Помощь за паметника „Василь Левски“ въ Карлово	3.000	—	3.000	—
25. III. 1907	147	За материали и приготвяне върви за тютювени низа	80.000	—	77.390	30
27. VI. 1907	221	За разходи по юбилей на Н. Ц. В. и откриване пометника на Царь-				
8. X. 1907	288	Освободителя	245.000	—	244.562	54
25. VIII. 1907	245	Помощь за погребението на обществения дѣецъ Ат. Ив. Узуновъ	500	—	500	—
19. VII. 1907	233	За дървени постройки за солъ при Бургазкого пристанище	6.000	—	—	—
25. IX. 1907	251	Всичко по Министерството на финанситѣ . .	389.810	85	380.763	61
		<i>По Министерството на търговията и земледелието.</i>				
7. II. 1907	20	За разходи по Валканското изложение въ Лондонъ прѣзъ 1907 г. . . .	550.000	—	543.571	08
30. IV. 1907	59	" посрщчане необходимитѣ разноски по пожара въ горитѣ	5.000	—	4.102	40
26. VIII. 1907	118	Всичко по Министерството на търговията и земледелието . .	555.000	—	547.673	48
30. VII. 1907	98	Всичко свръхсмѣтни кредити по чл. 126 отъ конституцията . .	974.120	65	957.266	89
		II. Свръхсмѣтни кредити, разрешени съгласно чл. 58 отъ за- кона за отчетността по бюджета.				
		<i>По Министерството на финансите.</i>				
13. XII. 1907	330	За повръщане неправилно внесени суми — § 52 отъ бюджета	25.000	—	23.322	01
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	25.000	—	23.322	01

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
По Министерството на войната.						
15. XII. 1907	177	За храна на войниците — § 3 отъ бюджета	3.364.000	—	2.9 6.975	08
6. I. 1907	2	„ храна на конетѣ — § 4 отъ бюджета	1.6 6.000	—	1.452.351	90
15. XII. 1907	177	„ превозване на войскови тежести — § 26 отъ бюджета	105.000	—	104.996	52
15. XII. 1907	177	„ пѣтнини, дневни и лагерни, § 27 по бюджета	795.000	—	794.807	79
Всичко по Министерството на войната . .			5.880.000	—	5.259.131	29
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
6. XII. 1907	143	За полнонаеменъ персоналъ въ Държавната печатница — § 74 отъ бюджета	160.000	—	157.430	88
6. XII. 1907	144	„ купуване печатарски материалъ — 79 отъ бюджета	330.000	—	330.000	—
		„ храна на добитѣка при конезаводитѣ и пр. — § 37 отъ бюджета	389.000	—	389.000	—
6. XII. 1907	145	„ заплатата на работниците — § 69 отъ бюджета	30.000	—	29.414	11
		„ разни материали за мината Бобовъ-долъ — § 71 отъ бюджета	10.000	—	7.303	08
6. XII. 1907	149	„ заплатата на работници при мината Перникъ — § 63 отъ бюджета	600.000	—	599.918	59
		„ разни материали при сжщата дирекция — § 65 отъ бюджета	300.000	—	299.952	12
Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .			1.819.000	—	1.813.018	78
По Министерството на общественитѣ сгради, пѣтницата и съобщенията.						
6. I. 1908	1	За полнонаемни работници — § 50 отъ бюджета	270.000	—	269.665	55
		„ полнонаемни работници при желѣзнопѣтнитѣ работилници — § 61 отъ бюджета	200.000	—	164.327	85
		„ купуване подвиженъ материалъ — § 64 отъ бюджета	40.000	—	—	—
		„ купуване материали за горѣне и пр. — § 66 отъ бюджета	1.080.000	—	1.037.044	66
		„ изплащане транзитни и крайни такси — § 107 отъ бюджета	131.366	—	95.865	87
		„ абониране на вѣстници и пр. — § 108 отъ бюджета	1.500	—	—	—
Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтницата и съоб- щенията			1.752.866	—	1.590.448	53
А всичко свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета			9.476.866	—	8.695.920	61
III. Свръхсметни кредити съ източници бюджетни излишѣци.						
А. Срѣщу излишѣцитѣ по бюджета за 1905 г.						
По Министерството на войната.						
12. II. 1906	16	За прокарване плавателенъ каналъ между Черно-море и Девненското езеро	1.259.902	14	649.538	58
Всичко срѣщу излишѣцитѣ по бюджета за 1905 г. . .			1.259.902	14	649.538	58
Б. Срѣщу излишѣцитѣ по бюджета за 1905 и 1906 г.						
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
16. II. 1907	31	За окончателно ликвидирале сметнитѣ по Ллевжкото изложение	78.123	12	61.676	64
Всичко срѣщу излишѣцитѣ по бюджетитѣ за 1905 и 1906 г. . .			78.123	12	61.676	64
В. Срѣщу излишѣцитѣ по бюджета за 1906 г.						
По Министерството на финанситѣ.						
9. I. 1907	4	За доставяне хартия съ фиксирани марки	649.173	70	294.160	54
20. I. 1907	24	„ разходи по дълото на държавата съ Ив. Ев. Гешевъ	60.000	—	57.526	50
25. III. 1907	152	„ прѣдставители на прѣдседателя и подпрѣдседателя на народното събрание	4.500	—	4.500	—
По Министерството на войната.						
9. I. 1907	5	За набавяне изстрѣлянитѣ прѣзъ 1906 г. снаряди	154.600	—	154.600	—
16. II. 1907	17	„ набавяне бойни припаси	1.200.000	—	1.200.000	—
16. II. 1907	18	„ поддържане втората желѣзнопѣтна дружина	400.000	—	387.313	88
По Министерството на вътрѣшнитѣ работи.						
31. I. 1907	44	За съдържане на градоначалството прѣзъ 1907 г.	50.000	—	41.922	47
16. II. 1907	68	„ обмундироване полицейската стража	50.000	—	—	—

Постановление на
Министерския съветъ
№ 863 отъ 10. VI. 1908
протоколъ № 29

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходите	Разрешени кредити		Действителен разход	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
25. III. 1907	114	За организиране полиция за обществената безопасност	300.000	—	278.898	59
23. XII. 1906	485	„ пострадалият от пожар анхилски жители	120.000	—	101.409	—
17. XI. 1906	410	„ пострадалият от пожар анхилски жители	41.007	02	1.555	—
<i>По Министерството на правосъдието.</i>						
17. II. 1907	15	За заплатата на бившия пръв 1886 г. министър Г. Л. Орошакъ . . .	1.466	66	1.466	66
<i>По Министерството на търговията и земледелието.</i>						
16. II. 1907	32	За изплащане разни разходи	717.774	51	618.721	67
<i>По Министерството на обществените сгради, пжтищата и съобщенията.</i>						
16. III. 1907	10	За възнаграждение на чиновници, които сж работили пръв време на стачката	100.000	—	98.735	68
30. III. 1907	11	„ крайният транспорт такси на Турция от 1884 г.	470.000	—	452.359	65
3. IV. 1907	15	„ заплатата свръх пата на чиновниците по телеграфо-пощенското въдомство и държавните железници	600.000	—	453.442	31
Всичко сръщу излишъците на бюджета за 1906 г. . .			4.918.521	89	4.146.611	95
<i>Г. Сръщу излишъците на бюджета за 1907 г.</i>						
<i>По Министерството на външните работи и на изповяданията.</i>						
29. XII. 1907	29	Помощ за завръщането на българските работници от Америка . . .	60.000	—	26.891	15
4. I. 1908	2	За доизплащане стари дългове; добавъчното възнаграждение на свещениците за 1906 г.; за мебелировка на новото здание на Св. Синодъ и за иконостасъ на църквата „Св. Кралъ“	204.301	20	208.214	75
<i>По Министерството на финансите.</i>						
8. X I. 1907	325	За окончателното изплащане разносните по юбилей на Н. Ц. В. и откриване на паметника „Царь-Освободителъ“	200.000	—	188.488	88
6. XII. 1907	326	„ разноси по погребението на Константина Величковъ	5.000	—	5.000	—
Доизплащане купената цигарена хартия пръв 1907 г.			17.000	—	16.212	—
Купуване морска сол пръв 1907 г.			186.000	—	181.004	32
Доизплащане разносните по търговските договори пръв 1907 г.			10.000	—	3.903	55
3. I. 1908	1	За приготвяне бирническите партиди за 1908 г.	40.000	—	35.263	11
„ пжтни и дневни пари пръв 1907 г.			30.000	—	29.998	59
„ възнаграждение по контролиране фабриката на карти за игра . .			840	—	179	66
„ допълнителен фураж на стражарски коне (митнически и акцизни)			22.800	—	19.127	64
<i>По Министерството на войната</i>						
5. XII. 1907	178	За изплащане поръчки прѣдмети по въоръжението	91.200	—	91.200	—
6. I. 1908	3	„ доизплащане разходи по посрѣщане на руските гости и по юбилей на Н. Ц. В.	52.900	—	52.879	—
7. I. 1908	14	„ изплащане дълга по построяване на паметниците по освободителната война	150.000	—	149.974	94
<i>По Министерството на търговията и земледелието.</i>						
7. I. 1908	3	За разходи по изложението въ Милано и Лондонъ	125.000	—	42.911	58
7. I. 1908	4	„ разходи по недостигнали кредити по бюджета за 1907 г.	90.522	—	85.833	77
7. I. 1908	8	„ печатане разни книжа и пр.	61.167	80	58.853	08
<i>По Министерството на обществените сгради, пжтищата и съобщенията.</i>						
21. XII. 1907	73	За възнаграждение на ония граждански и военни лица, които сж работили по държавните железници пръв време на стачката	72.874	50	65.627	53
Всичко сръщу излишъците отъ бюджета за 1907 г. . .			1.419.05	50	1.251.063	55
А всичко разходъ отъ свръхмѣтните кредити съ източници „бюджетни излишъци“			7.676.152	65	6.108.890	72

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
IV. Свръхсметни кредити срѣщу вътрѣшни и външни заеми и други извънбюджетни държавни приходи.						
А. Свръхсметни кредити срѣщу заеми.						
По Министерството на вътрѣшните работи.						
17. XI. 1906	410	За пострадалиятъ отъ грѣцкитѣ чети въ Македония българи	455.000	—	442.906	05
		Всичко по Министерството на вътрѣшните работи . .	455.000	—	442.906	05
По Министерството на финанситѣ.						
13. III. 1907	140	За изплащане първия купонъ отъ държавния 4½% заемъ отъ 1907 г.	3.462.500	—	3.270.656	25
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	3.462.500	—	3.270.656	25
По Министерството на войната.						
18. I. 1907	6	За попълване материалната частъ въ армията	115.117	41	—	—
1. XII. 1904	82a	„ разходи по морската отбрана	34.782.115	51	76.567	11
1. XII. 1904	82b	„ артилерийско въоръжение	7.000.000	—	—	—
2. I. 1906	2	„ построяване казарми и пр.	2.603	27	—	—
9. I. 1907	2	„ разходи по държавната отбрана	3.000.000	—	2.319.009	40
12. I. 1907	4	„ поръчанитѣ артилерийски материали и за пѣтни и дневни по прие- мането имъ	34.435	07	34.435	07
16. II. 1907	16	„ построяване нови казарми	1.800.000	—	1.797.247	04
12. III. 1907	24	„ въоръжение и бойни припаси	32.000.000	—	13.020.882	34
21. XII. 1903	76	„ нуждитѣ на армията	4.334.728	03	—	—
		Всичко по Министерството на войната . .	83.068.999	29	17.248.140	96
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
14. I. 1908	5	За построяване държавни бани въ Вършецъ, Банки, Хисаръ и Мерицлери	902.562	03	280.342	02
4. III. 1907	37	„ построяване бани въ Хисаръ и залесяване мѣстото около банитѣ въ Вършецъ	930.000	—	26.736	79
10. I. 1906	10	„ заплатата на персонала въ Мерицлери и за построяване на банята и пр.	70.000	—	—	—
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	1.902.562	03	307.078	81
По министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.						
5. I. 1906	1	За построяване на мостове и шосета	17.320.637	92	3.528.443	68
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съоб- щенията	17.320.637	92	3.528.443	68
		А всичко разходи по свръхсметни кредити срѣщу заеми . .	106.209.699	24	24.797.225	75
Б. Свръхсметни кредити съ източници „извънбюджетни държавни приходи“.						
По Министерството на финанситѣ.						
7. I. 1906	6	За разходи по насичане никелови монети	897.288	70	695.204	—
22. II. 1907	63	„ разходи по прѣвърщането на 5-левовитѣ монети въ еднолевови и 50 ст.	100.000	—	—	—
22. II. 1907	295	„ попълване основния капиталъ на Българската народна банка	897.650	25	—	—
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	1.894.938	95	695.204	—
По Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.						
16. II. 1907	7	За изплащане мито и други права на Варненската митница и за печатане разни книжа въ Държавната печатница	734.898	—	585.543	72
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съоб- щенията	734.898	—	585.543	72
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
6. I. 1908	7	За храна на добитѣка и пр. въ конезаводитѣ и за печатане разни книжа	361.088	26	172.042	07
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието . .	361.088	26	172.042	07
		Всичко разходъ по свръхсметни кредити съ източници „извънбюджетни държавни приходи“	2.990.925	21	1.452.789	79
		Всичко разходъ отъ свръхсметни кредити срѣщу вътрѣшни и външни заеми и други извънбюджетни държавни приходи	109.200.624	45	26.250.015	54
		А всичко свръхсметни кредити отнесени по бюджета за 1907 г. . .	127.327.763	75	42.002.093	76

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разрѣ- шениятъ кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ до 1. XII. 1908 г.	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
VI. Свръхсметни кредити, отнесени по бюджета за 1908 г.						
I. Свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 126 отъ конституцията.						
По Министерството на финанситѣ.						
14. III. 1907	94	За разноски по сключването търговски договори съ чуждитѣ държави прѣзъ т. г.	40.000	—	—	—
30. III. 1908	107	„ купуване материяли и за разноски по приготвянето на връвѣтъ за тютюневи низи	100.000	—	94.452	41
15. VI. 1908	142	Помощъ за побременото на покойни поборникъ Г. Данчевъ	300	—	300	—
10. X. 1908	224	{ За полагане вѣнецъ на Графъ Игнатиева „ изработване портретитѣ на Н. Ц. В. Княгинята и Н. Ц. В. Прѣстоло- наследника и купуване рамки за тѣхъ	2.000	—	—	—
		Всичко по Министерството на финанситѣ	7.000	—	—	—
			149.300	—	94.752	41
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
27. II. 1908	20	За купуване люцерново сѣме за раздаване на земледѣлицитѣ	160.000	—	143.891	28
13. VIII. 1908	38	„ организиране информационна служба по борсовитѣ цѣни на земе- дѣлческитѣ произведения и на по-главнитѣ вносни артикули	30.000	—	3.923	95
4. X. 1908	6457	„ изработване статистиката на землевладѣнията въ Царството	12.000	—	—	—
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлието	202.000	—	147.815	23
По Министерството на народното просвѣщение.						
5. VI. 1908	30	За изплащане слѣдующото се възнаграждение на чужденцитѣ професори	67.830	—	67.830	—
		Всичко по Министерството на народното просвѣщение	67.830	—	67.830	—
По Министерството на правосъдието.						
18. V. 1908	67	За изплащане разноситѣ (пътни и дневни) на сѣднитѣ и други длъж- ностни лица отъ сѣдебното вѣдомство, по законодателнитѣ и други избори прѣзъ т. г.	50.000	—	49.481	33
		Всичко по Министерството на правосъдието	50.000	—	49.481	33
По Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията.						
16. IX. 1908	41	За изплащане на Д-ръ П. Ораховацъ, за командировката му въ Цари- градъ за лѣкуването на Негово Блаженство Българския екзархъ	1.200	—	1.200	—
		Всичко по Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията . .	1.200	—	1.200	—
По Министерството на войната.						
26. V. 1908	36	За доискаване най-необходимитѣ войскови здания	500.000	—	308.851	10
21. VI. 1908	44	„ изплащане прѣдвиденото възнаграждение на Капитана отъ I Рангъ Пишонъ и главния механикъ Ламберта	30.600	—	30.600	—
		Всичко по Военното министерство	536.600	—	339.551	10
		Всичко свръхсметни кредити по чл. 126 отъ конституцията	1.000.930	—	700.530	07
II. Свръхсметни кредити, разрѣшени съгласно чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета.						
По Министерството на търговията и земледѣлието.						
12. II. 1908	10	{ За заплата на работницитѣ при мината „Перникъ“	700.000	—	699.944	14
		„ материяли на сжщата мина	600.000	—	310.335	07
		„ заплата на работници при мината „Бобовъ-Долъ“	30.000	—	20.100	02
		„ материяли на сжщата мина	20.000	—	5.060	97
		„ заплата на работници при мината „Бобовъ-Долъ“	5.000	—	—	—
		„ материяли на сжщата мина	6.000	—	—	—
26. II. 1908	16	„ заплата на служащитѣ въ Държавната печатница	150.000	—	95.872	73
		„ купуване материяли на сжщата печатница	350.000	—	210.522	71
22. II. 1908	18	Купуване храна на добитъка отъ фермитѣ и пазара и пр.	25.000	—	4.629	53
		За набавяне сѣмена, дръвчета, покшчина и пр. въ земледѣлческитѣ училища	25.000	—	17.123	78

Дадено съгласно съ
№ 8708 отъ 14. X.
1908 г.

26. II. 1908 16

22. II. 1908 18

(пост. № 174)

Дадено съгласно съ
№ 3763 отъ 14. X.
1908 г.

(пост. № 174)

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредит		Наименование на разходитѣ	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ разходъ до 1. XII. 1908 г.	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
(пост. № 173) 22. II. 1908	13	За купуване храна за добитъка и разни сѣмена отъ чифлицитѣ при заводитѣ и пазаря	350.000	—	286.624	73
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлнето . .	2.261.000	—	1.650.213	68
		<i>По Министерството на войната.</i>				
14. VII. 1908	50	За храна на войницитѣ	3.000.000	—	2.930.787	38
		„ храна на конетѣ и другия добитѣкъ и за даване фуражни пари . .	2.300.000	—	1.872.367	60
14. X. 1908	74	„ храна на войницитѣ	1.800.000	—	288.148	47
		„ прѣвозване на войскови тежести и пр.	150.000	—	42.573	71
		„ пѣтни, дневни, лагерни и столови пари	700.000	—	166.894	60
		Всичко по Министерството на войната . .	7.950.000	—	5.300.721	76
		<i>По Министерството на финанситѣ.</i>				
16. IX. 1908	31	За доизплащане наема за помѣщенieto на министерството прѣзъ 1908 г.	20.000	—	19.000	—
		Всичко по Министерството на финанситѣ . .	20.000	—	19.000	—
		<i>По Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.</i>				
18. VIII. 1908	58	За заплатата на работници при желѣзно-пѣтната работилница	50.000	—	—	—
22. II. 1908	13	„ заплатата на работници при желѣзно-пѣтната работилница	90.000	—	—	—
7. X. 1908	71	„ набавяне материалитѣ и резервнитѣ части, нужни за поддържането и поправката на подвижния материал и пр.	100.000	—	—	—
Дадено съгласно съ № 6023 отъ 10. X. 1908 г.		„ доизплащане заплатитѣ на волнонаемнитѣ работници по поддържа- нето желѣзно-пѣтнитѣ линии	250.000	—	—	—
4. VI. 1908	39	„ повръщане прѣдплатения наемъ на наемателитѣ на хамбаритѣ при Вургазкото пристанище, съборени прѣзъ 1806 и 1907 г.	1.704	35	1.704	35
7. X. 1908	71	„ повръщане неправилно постѣпили въ съкровището суми	2.100	—	2.100	—
24. VII. 1908	54	„ повръщане на Българското търговско параходно дружество и на прѣдприемача Гено Маруцовъ неправилно събрани отъ тѣхъ приста- нищни права и глоби, внесени на приходъ въ държавното съкровище . .	6.982	25	6.982	25
		„ изплащане на международнитѣ администрации транзитнитѣ и крайни такси отъ развѣнната телеграфна, телефонна и пощенска кореспон- денция съ иностраннитѣ държави	50.000	—	18.703	52
30. V. 1908	38	„ изплащане стойността на абониранитѣ чрѣзъ телеграфо-пощенскитѣ станции страни и вътрѣшни вѣстници	130.000	—	—	—
		„ прѣнасяне на пощата по сухопѣтнитѣ пощенски трактове и съ па- раходитѣ	60.000	—	—	—
		Всичко по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съоб- щенията	160.000	—	132.727	92
		А всичко свръхсѣтни кредити по чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета	900.786	60	162.218	04
		11.131.786	60	7.132.153	43	
		III. Свръхсѣтни кредити съ източници бюджетни излишѣци.				
		<i>По Министерството на търговията и земледѣлнето.</i>				
8. XII. 1907	148	За построяване, обзавеждане и инсталиране на една електрическа сило- производителна станция при държавната мина „Перникъ“	1.000.000	—	114	—
27. XII. 1907	171	„ доизплащане поръчанитѣ за отпечатване книжа на Дирекцията на статистиката	175.000	—	134.811	67
		„ заплатата на врѣмененъ персоналъ при статистиката и за външнени разходи	132.000	—	129.368	89
8. I. 1908	5	„ разноси по транспорта на прѣдметитѣ отъ бившитѣ изложения въ Милано и Лондонъ; за заплатата и изплащане изгубени и поврѣдени прѣдмети	82.088	42	51.444	15
		Всичко по Министерството на търговията и земледѣлнето . .	1.389.088	42	315.733	71
		<i>По Министерството на външнитѣ работи.</i>				
7. I. 1908	14	За пострадалиитѣ отъ четитѣ въ Македония българи	350.000	—	330.817	—
26. VII. 1908	423*	„ увеличение кредититѣ по § § 10, 11, 13, 16, 19, 20, 23, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 52 и 54 отъ бюджета	452.000	—	62.000	45
		Всичко по Министерството на външнитѣ работи . .	802.000	—	391.817	45
*) Отъ този кредитъ има нѣкои параграфи, които би трѣбало да попаднатъ по чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета.						

Дата и № на указа, съ който се утвърждава разръ- шеният кредитъ		Наименование на разходите	Разрѣшени кредити		Дѣйствиеленъ разходъ до 1. XII. 1908 г.	
дата	№		л.	ст.	л.	ст.
<i>По Министерството на войната.</i>						
12. II. 1906	16	За направа на плавателен каналъ между Черно-море и Девненското езеро	610.363	56	426.144	46
15. XII. 1907	179	„ разходи по морската отбрана	170.000	—	—	—
6. I. 1908	1	„ набавяне облекло на армията	1.000.000	—	848.765	36
Всичко по Министерството на войната . .			1.780.363	56	1.274.909	82
<i>По Министерството на външните работи.</i>						
16. VII. 1908	83	За попълване кредита за поддържане княжеските консулства и агентства, прѣзъ 1908 г. (§ 2 отъ бюджета)	37.490	—	5.871	90
Всичко по Министерството на външните работи . .			37.490	—	5.871	90
А всичко свръхсметни кредити съ източници бюджетни излишци . .			4.008.941	98	1.918.327	88
IV. Свръхсметни кредити сръщу вътрѣшни и външни заеми.						
А. Свръхсметни кредити съ източници вътрѣшни заеми.						
<i>По Министерството на търговията и земледелието.</i>						
10. I. 1906	5	За построяване бани при държавните минерални извори въ с. Вършецъ, Банки, Хисаръ и Мерицлери	621.655	53	302.107	40
4. III. 1907	37	„ За построяване бани при държавните минерални извори въ с. Хисаръ и за залѣсяване мѣстата около банитъ въ Вършецъ	903.288	21	38.799	70
14. I. 1908	10	„ експлоатация на Мерицлерския държавен минерален изворъ	70.000	—	14.244	35
Всичко по Министерството на търговията и земледелието . .			1.594.944	34	355.151	45
<i>По Министерството на вътрѣшните работи.</i>						
19. X. 1908	656	За изплащане съдържанието, пжтните и дневни пари на врѣмения персоналъ, назначенъ по вземане мѣрки за запазване Царството отъ върлющата въ Русия холера, както и за отопление, освѣтление помѣщенията, за доставка на дезинфекционни машини и други нужди .	77.059	—	9.844	60
Всичко по Министерството на вътрѣшните работи . .			77.059	—	9.844	60
<i>По Министерството на общественитъ сгради, пжтищата и съобщенията.</i>						
18. IX. 1908	105	За построяване на нови и поправяне на съществуващите карантинни и дезинфекционни помѣщения въ г. г. Варна и Силистра и за доставяне отъ фирмата Christoph & Unmaek въ Niesky 12 докерови бараки	240.000	—	101.000	—
6. I. 1906	1	„ построяване най-необходимата частъ отъ държавната шосейна мѣжа на княжеството	13.792.194	24	4.009.773	09
Всичко по Министерството на общественитъ сгради, пжтищата и съобщенията			14.032.194	24	4.110.773	09
<i>По Министерството на войната.</i>						
1. XII. 1904	82 ^a	За набавяне артилерийско въоръжение	7.000.000	—	2.610.954	60
9. I. 1907	2	„ разходи по държавната отбрана	680.990	60	84.007	50
2. I. 1906	2	„ построяване нови казарми и пр.	2.603	27	2.608	26
Всичко по Министерството на войната . .			7.683.593	87	2.697.565	36
А всичко сръщу вътрѣшни заеми . .			23.387.791	45	7.173.334	50
Б. Свръхсметни кредити съ източници външни заеми.						
<i>По Министерството на войната.</i>						
21. XII. 1908	76	За нуждитъ на армията	4.384.728	03	—	—
1. XII. 1904	82 ^a	„ разходи по морската отбрана	34.705.548	40	34.705.548	40
18. I. 1904	6	„ попълване материалната частъ и въоръжение на армията	115.117	41	—	—
12. III. 1907	24	„ набавяне най-необходимото за армията въоръжение и бойно съгъмяване	18.979.117	66	4.664.882	51
Всичко по Министерството на войната . .			58.134.511	50	39.370.430	91
Или всичко сръщу външни заеми . .			58.134.511	50	39.370.430	91
А всичко сръщу вътрѣшни и външни заеми . .			81.522.302	95	46.543.765	41
А всичко свръхсметни кредити, отнесенни по бюджета за 1908 г.			97.663.961	53	56.294.786	84

Сумата 70.000 л. е взета отъ указъ № 37/1907 г.

Таблица VI

за разходите по извънредния бюджет на Министерството на обществените сгради, пътищата и съобщенията за периода 1903—1908 г.

Глава	§ §	Назначение на кредита	Разрѣшени кредити		Дѣй- ствителенъ разходъ		Кредити, които би трѣбвало да се отнесатъ въ редовния бюджетъ				Прѣдвидени кредити въ редовния бюджетъ за сжщата цѣль		Когато в извънредн. доп. бюджетъ	Когато в извънредн. редовн. бюджетъ		
			лева	с.	лева	с.	Глава	§ §	Разрѣшенъ кредитъ		Дѣй- ствителенъ разходъ				§ §	лева
									лева	с.	лева	с.				
1903 г.																
I	1	Разходи за личния съставъ. . .	97.020	—	95.133	20	—	—	—	—	—	—	—	21. XII. 1902 г., утвърденъ съ указъ № 206 отъ 26. XII. 1902 г.	20. XII. 1905 г., утвърденъ съ указъ № 2 отъ 8. I. 1903 г.	
II	2	За врѣмененъ персоналъ по изучаването, ръководенето и надзора по постройките на железницитѣ и пристанищата. . .	25.000	—	24.992	29	—	—	—	—	—	—				
III	3	„ довършване на железно-пътни линии, пристанища и др. . . .	2.663.124	—	2.462.105	36	—	—	—	—	—	—				
IV	4	„ изплащане поправени недостатъци по железно-пътните линии на основание протоколитъ за приврѣменното и окончателното имъ приемане. . . .	10.000	—	9.584	29	—	—	—	—	—	—				
V	5	„ изплащане частъ отъ обезщетението за прѣдприятието по постройката на линията Радомиръ — Кюстендиль — Турската граница.	500.000	—	305.483	45	—	—	—	—	—	—				
VI	6	„ изплащане стари дългове . .	167.530	—	118.367	36	—	—	—	—	—	—				
		Всичко . .	3.462.674	—	3.015.665	77	—	—	—	—	—	—				
1904 г.																
I	1	Разходи за личния съставъ. . .	82.440	—	81.575	66	—	—	—	—	—	—	20. XII. 1903 г., утвърденъ съ указъ № 215 отъ 31. XII. 1903 г.	15. XII. 1903 г., утвърденъ съ указъ № 216 отъ 31. XII. 1903 г.		
II	2	За врѣмененъ персоналъ по изучаването и ръководенето на железницитѣ и пристанищата. . .	50.000	—	49.623	65	—	—	—	—	—	—				
III	3	„ довършване железно-пътните линии и пристанища.	4.107.176	—	2.991.911	90	—	—	—	—	—	—				
IV	4	„ изплащане на поправени недостатъци по железно-пътните линии.	150.000	—	12.498	25	—	—	—	—	—	—				
V	5	„ непрѣдвидени разходи	2.000	—	238	44	—	—	—	—	—	—				
VI	6	„ изплащане стари дългове . .	4.669	—	3.967	95	—	—	—	—	—	—				
		Всичко . .	4.396.305	—	3.139.810	85	—	—	—	—	—	—				
1905 г.																
I	1	За персоналъ по изучаването и по- стройката на железно-пътни линии и пристанища.	379.620	—	239.885	70	—	—	—	—	—	—	18. XII. 1904 г., утвърденъ съ указъ № 280 отъ 26. XII. 1904 г.	26. I. 1905 г., утвърденъ съ указъ № 2 отъ 24. III. 1905 г.		
II	2	Веществени разходи по този пер- соналъ.	25.000	—	19.081	85	—	—	—	—	—	—				
III	3	Постройка на пристанища. . . .	1.045.000	—	713.864	63	—	—	—	—	—	—				
IV	4	За доизплащане построени же- лезно-пътни линии.	8.107.925	—	8.017.431	28	—	—	—	—	—	—				
V	5	„ постройка на нови железно- пътни линии.	2.200.000	—	162.886	40	—	—	—	—	—	—				
VI	6	Разходи за разни постройки, за купуване подвиженъ мате- риалъ за минитѣ въ експлоа- тация.	2.738.826	—	2.299.930	19	6	6	2.738.826	—	2.299.930	19			{ 42, 53, 55, 56, 57, 58, и 105 }	896.000
VII	7	Постройки на държавни здания по развити министерства. . .	1.208.600	—	832.747	74	7	7	1.208.600	—	832.747	14	19	440.000		
		сичко . .	15.704.971	—	12.335.827	79	—	—	3.947.426	—	3.132.677	93	—	1.336.000		

Глава	§ §	Назначение на кредита	Разрешени кредити		Дѣйствителен разходъ		Кредити, които би трѣбвало да се отнесатъ въ редовния бюджетъ				Придвижени кредити въ редовния бюджетъ за сжщата цѣль		Кога е влизалъ редовниятъ бюджетъ	Кога е влизалъ извънредниятъ бюджетъ		
			лева	с.	лева	с.	Глава	§ §	Разрешенъ кредитъ		Дѣйствителен разходъ				§ §	лева
									лева	с.	лева	с.				
1906 г.																
I	1—4	За персоналъ и вещественитъ му разходи по постройка желѣзопътни линии и пристанища	602.620	—	510.408	96	—	—	—	—	—	—	—	—		
II	5—16	Постройка на пристанища	1.250.000	—	541.688	68	—	—	—	—	—	—	—	—		
III	17—20	За доизплащане построени желѣзопътни линии и пристанища	2.483.845	—	2.983.519	91	—	—	—	—	—	—	—	—		
IV	21—25	„ постройка на нови желѣзопътни линии	8.750.000	—	129.481	58	—	—	—	—	—	—	—	—		
V	26—28	„ постройка и разширения на здания, за подновяване мостове и пр.	1.010.000	—	852.490	31	V	26—38	1.010.000	—	852.490	31	12	200.000		
VI	39—53	„ доставки по линиитъ въ експлоатация	3.430.400	—	3.021.415	92	VI	39—53	3.430.400	—	3.021.415	92	{ 49, 51, 52, 53, 54 и 62	875.000		
VII	54—56	„ полнопаеми работници по линиитъ въ експлоатация	435.000	—	352.092	76	VII	54—56	435.000	—	352.092	76	48, 59 и 63	1.205.000		
VIII	57—63	Построяване нови малки държавни здания	780.000	—	414.548	08	VIII	57—63	780.000	—	414.548	08	15 и 16	} 550.000		
IX	64—70	За продължаване и доизплащане на започнати здания	1.464.400	—	1.231.159	40	IX	64—70	1.464.400	—	1.231.159	40	15 и 16			
X	71—78	Отпущаване мѣста и сгради	2.527.509	—	2.227.129	21	X	71—78	2.527.509	—	2.227.129	21	—	—		
XI	79—87	За стари дългове	159.180	60	141.001	52	XI	79—87	159.180	60	141.001	52	26	128.242		
Всичко			23.392.954	60	12.404.881	33			9.806.489	60	8.239.837	20	2.958.242	—		
1907 г.																
I	1—5	За персоналъ и веществен разходи	777.920	—	589.034	53	—	—	—	—	—	—	—	—		
II	6—21	„ постройка на пристанищата	2.601.000	—	474.688	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
III	22—28	Постройка на нови желѣзопътни линии	18.715.000	—	8.661.415	83	—	—	—	—	—	—	—	—		
IV	29	Стари дългове	377.014	—	127.217	59	IV	29	377.014	—	127.217	59	28	187.718		
V	30—70	За разни постройки по всички министерства	4.000.427	—	2.776.838	30	V	30—70	4.000.427	—	2.776.838	30	{ 12, 15, 39 фин. мин. 65 т. и зем.	1.105.000		
VI	71	„ изплащане вагони и локомотиви	1.000.000	—	567.906	97	VI	71	1.000.000	—	567.906	97	—	—		
VII	72—79	Постройки на малки здания и разширения на съществуващитъ, подновяване мостове и пр.	755.000	—	703.090	57	VII	72—79	755.000	—	703.090	57	—	—		
VIII	80—101	Доставка на различни материали за линиитъ въ експлоатация	3.375.000	—	2.287.151	89	VIII	80—101	3.375.000	—	2.287.151	89	{ 50, 51, 53, 54, 55, 56, 63, 64 и 66	2.185.000		
IX	102—116	За полнопаеми работници и дребни доставки	1.821.000	—	1.456.998	69	IX	102—116	1.821.000	—	1.456.998	69	{ 61, 65, 50, 66, 73 и 74	1.945.000		
X	117	„ стари дългове	937.874	—	784.871	04	X	117	937.874	—	784.871	04	84	61.666		
XI	118—122	„ телеграфни и телефонни линии	895.000	—	683.041	75	XI	118—122	895.000	—	683.041	75	116	150.000		
Всичко			35.255.235	—	19.112.250	16			13.161.315	—	9.387.116	80	5.634.379	—		
														14. XII. 1905 г., утвержденъ съ указъ № 357 отъ 16 декември 1905 г.	21. XII. 1905 г., утвержденъ съ указъ № 1 отъ 6 януари 1906 г.	
														15. XII. 1906 г., утвержденъ съ указъ № 310, отъ 20 декември 1906 г.	25. I. 1907 г., утвержденъ съ указъ № 2, отъ 15 февруари 1907 г.	

Глава	§ §	Назначение на кредита	Разрѣшени кредити		Дѣйствителенъ расходъ		Кредити, които би трѣбвало да се отнесатъ въ редовния бюджетъ				Прѣвидени кредити въ редовния бюджетъ за сжщата цѣль		Кои е вложенъ въ доплатенъ бюджетъ	Кои е вложенъ въ разнѣжъ бюджетъ
			лева	с.	лева	с.	Глава	§ §	Разрѣшени кредитъ		Дѣйствителенъ расходъ			
									лева	с.	лева	с.		
		1908 г.												
		Дирекция за постройките на жельзницитѣ и пристанищата.												
I	1—5	Расходъ за личный составъ на централното управление, Варненското и Бургаското пристанища и вещественитѣ разходи	841.040	—	560.924	12	—	—	—	—	—	—	—	—
II	6—22	Постройка на пристанища	3.460.000	—	1.432.212	09	—	—	—	—	—	—	—	—
III	23	Построяване на жельзно-пътни линии и отчуждаване нужнитѣ за тяхъ имоти	22.000.000	—	16.275.353	47	—	—	—	—	—	—	—	—
IV	24—26	Отчуждаване мѣста за централна гара въ София и поставяне погранични камиони отъ Саврамбей—Чирпанъ	533.000	—	3.106	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V	27	Стари дългове	202.101	85	31.191	58	V	27	202.101	85	31.191	58	—	—
		Главна дирекция на пж-тищата, благоустройството и оградитѣ.												
а	28—30	За доизплащане работи отдадени съ контракти прѣвъ 1906 г.	426.291	—	399.132	12	а	28—30	426.291	—	399.132	12	15	200.000
б	31—43	„ довършване започнати здания	1.392.822	—	600.150	14	б	31—43	1.392.822	—	600.150	14		
в	44—48	„ продължение започнати здания и за нови	1.080.000	—	106.216	67	в	44—48	1.080.000	—	106.216	67		
г	49—54	Разни: водно отопление въ двореца, централно отопление въ пжжк гимназии, за барутна фабрика и пр.	1.378.450	—	204.094	51	г	49—54	1.378.450	—	204.094	51	28	86.524
—	55	Стари дългове	408.861	15	372.259	33	—	55	741.306	15	372.259	33		
		Главна дирекция на жельзниците и пристанищата.												
I	56—64	За построяване веранди, перони, покриви, работилници, мостове, водопроводи, за работници и пр.	980.000	—	317.495	25	I	56—64	980.000	—	317.495	25	—	—
II	65—71	Доставка на вагони и локомотиви, трактори, гвоздеи и инструменти на електрически отрълки	4.866.000	—	1.582.392	67	II	65—71	4.866.000	—	1.582.392	67	{ 49, 50, 51, 52, 53 и 54 48, 48, 61 и 63	480.000
III	72—74	За волнопаемни работници	2.070.000	—	1.293.872	73	III	72—74	2.070.000	—	1.293.872	73		1.606.000
IV	75—82	„ изплащания прѣвидени въ изврнитѣ свръхсметни кредити	2.697.830	—	1.716.313	26	IV	75—82	2.697.830	—	1.716.313	26	—	—
V	83	Стари дългове	741.306	—	205.653	29	V	83	741.306	—	205.653	29	81	106.700
		Главна дирекция на почитѣ и телеграфитѣ.												
—	84—85	За построяване нови телеграфи и телефонни линии и за доставка на разни апарати	950.000	—	149.160	54	—	84—85	950.000	—	149.160	54	113	150.000
—	86—91	Регулиране рѣки, запазване отъ пороги и пр.	915.000	—	136.582	53	—	86—91	915.000	—	136.582	53	44 т. и з.	28.000
		Всичко	44.263.602	—	25.386.113	30			17.428.662	—	7.114.514	62		2.657.233

22. XII. 1907 г., утвърденъ съ указъ № 352 отъ 27 декември 1907 г.

21. XII. 1907 г., утвърденъ съ указъ № 12 отъ 31 декември 1907 г.

22. XII. 1907 г., утвърденъ съ указъ № 852 отъ 27 декември 1907 г.

21. XII. 1907 г., утвърденъ съ указъ № 12 отъ 31 декември 1907 г.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Думата има г. Кжнчевъ.

М. Кжнчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ на финанситѣ много релефно изложи въ своето експозе досегашното положение на финанситѣ въ нашата страна. Струва ми се, че това негово експозе би трѣбвало да бѣде извѣстно не само на насъ, народнитѣ прѣдставители, а и на цѣлия български народъ. Зарадъ туй, за да се знае какво е, било положението на държавнитѣ финанси досега и какво е могло да направи нашето правителство при такова положение на финанситѣ, азъ прѣдлагамъ рѣчта на г. министра на финанситѣ да бѣде напечатана и разпрѣсната между българския народъ още сега.

Отъ всички страни: Прието! (Ржкоплѣскане)

С. Савовъ: Съ всичкитѣ таблици!

Н. Поповъ: И съ свръхсмѣтнитѣ кредити!

Д-ръ С. Даневъ: Азъ ще моля да ни се раздаде приходниятъ бюджетъ — ние го нѣмаме тукъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Той трѣбва да е тукъ вече.

Нѣкои прѣдставители: Часътъ е 12 — да се вдигне засѣданието.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Понеже врѣмето е доста напѣднало, та и да започне нѣкой да приказва, нѣма да има врѣме, азъ прѣдлагамъ да се вдигне сега засѣданието — то асѣ и по правилника трѣбва да се вдигне — и слѣдъ обѣдъ, точно въ 2 ч. да започнемъ дебатитѣ по общата финансова политика на страната.

Отъ всички страни: Прието.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Вдигамъ засега засѣданието.

(Слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Засѣданието се продължава.

Има думата г. Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. прѣдставители! Прѣдъ насъ е за разглеждане единъ отъ най-важнитѣ актове, едно отъ най-важнитѣ законоположения, които има да извършва Народното събрание, ако не и най-важното отъ всички. Защото съгласете се, че когато дойде въпросъ до кесията, най-много боли, а тукъ е въпросъ на кесията. Бюджетътъ — ето прѣдметътъ, който ни се слага на разискване. Ще моли вашето търпѣние и ва-

шето снисхождение, защото самата материя е тѣй суха — изброяване на цифри, статистика — та е дотеглива, но ще имате търпѣние.

Що е бюджетъ? Най-простата дефиниция на това понятие е: смѣтката на приходитѣ и разходите въ държавата. Държавниятъ бюджетъ трѣбва да почива на извѣстни принципи, трѣбва да отговаря на извѣстни условия, за да можемъ да го наречемъ бюджетъ сносенъ, бюджетъ поносимъ, бюджетъ отговарящъ на една държава, която нарича себе си или която смѣта себе си за правова. Първото условие, което чухме и отъ устата на г. министра на финанситѣ, е да бѣде бюджетътъ искрененъ. Какво ще рече искрененъ бюджетъ? Г. г. прѣдставители! Подъ думитѣ „искрененъ бюджетъ“ искатъ да ни кажатъ, че се разбира онзи, въ който сж изброени, перо по перо, всичкитѣ приходи и разходи на държавата, открито, безъ да сж замотолевени на една или друга страна. Дѣйствиелно, бюджетътъ трѣбва да отговаря на това условие, той трѣбва да е искрененъ. Като говоримъ, че бюджетътъ трѣбва да бѣде искрененъ, значи, има и бюджетъ неискрененъ. Ако си спомняте, това у насъ не е било рѣдкость. Не само миналото правителство, но и редъ по-напѣшни правителства сж заобикаляли въ много отношения, когато дойде врѣме да изброяватъ разходите на държавата. Народняцитѣ, ако си спомнямъ добръ, бѣха раздѣлили бюджета на двѣ: бюджетъ за държавнитѣ желѣзници и, мисля, за мината „Перникъ“. Таквъ бюджетъ се прави, за да не уплаши на пръвъ погледъ онѣзи, върху които лѣга той. Бюджетътъ, споредъ мене, трѣбва да обгрѣща всичкитѣ приходи и разходи въ страната, въ държавата. Освѣнъ искрененъ, бюджетътъ трѣбва да бѣде и реаленъ, а то ще рече параграфитѣ въ приходната и разходната страни да отговарятъ на дѣйствителността, прѣвиденитѣ приходи да могатъ дѣйствително да се събератъ, да могатъ дѣйствително да се намѣрятъ, да бждатъ дѣйствителни, истински приходи, и дѣйствителнитѣ разходи тоже да не прѣвишаватъ опрѣдѣленото въ бюджета.

Г. г. прѣдставители! Споредъ мене, бюджетътъ, ако отговаря на това условие, т. е. да обема или да изразява точно приходитѣ, или изразенитѣ въ него приходи да могатъ дѣйствително да постѣпятъ, не ще е още реаленъ бюджетъ. За да бѣде бюджетътъ дѣйствително реаленъ, той трѣбва да отговаря на едно най-важно условие: той трѣбва да бѣде нареденъ споредъ платежнитѣ способности на данѣкоплатцитѣ, споредъ платежнитѣ способности на страната. И това е най-важното условие, на което трѣбва да отговаря бюджетътъ. И тогава той ще бѣде дѣйствително реаленъ. Не е важно, по каквъ начинъ ще изкопчашъ отъ джеба повече или по-малко пари, било че ще ги вземешъ на единъ пѣтъ, било на два пѣти, било явно, било скришно; съ това вземане не е нито топло, нито студено за данѣкоплатеца. Въпросътъ е, да-ли вземашъ толкова, колкото мога да дамъ; да ми

искашъ, да ми наложишъ толкова, колкото съмъ кадърентъ, способенъ да понеса. Ето въ какво се състои, споредъ мене, реалността на бюджета; ето кога бюджетътъ ще отговаря дѣйствително на това условие: реалностъ, реаленъ бюджетъ. А тъкмо на това условие нашитѣ бюджети отъ 30 години насамъ не сж отговаряли. Най-малко смѣтка се е държало, колко може да понесе данъкоплатецътъ, съ колко може да се натовари той. У насъ повечето разходитѣ или данъцитѣ сж бивали разхвърляни така — башина, както се изразяватъ турцитѣ, отколкото споредъ платежната способностъ на данъкоплатеца. Една малка смѣтка ще извади това на лице. Въ 1887 г., при 3.154.375 души население, при единъ търговски балансъ отъ 110.489.728 л., нашитѣ държавни приходи или нашитѣ приходенъ бюджетъ се възкачва на 54.321.439 л., а разходитѣ — на 39.849.486 л. Но това, казвамъ, сж само редовнитѣ приходи и разходи. Турете по чл. 126 отъ конституцията, турете разрѣшенитѣ съ законъ и други разходи и вие ще видите, че разходитѣ се възкачватъ на 49.825.088 л. Въ 1897 г., при население 3.575.412 жители, при общъ търговски балансъ отъ 143.784.747 л., приходитѣ въ бюджета сж достигнали на 88.667.683 л., а редовнитѣ разходи — на 92.867.708 л. Но като турите разходи по чл. 126 отъ конституцията, разрѣшени съ законъ кредити, извънредни кредити, ще видите, че разходътъ се възкачва на 105.912.765 л. и се явява единъ недостигъ отъ 17.245.082 л. Десетъ години по-насетнѣ, въ 1907 г., при население отъ 4.028.000 души, при общъ търговски балансъ отъ 223.047.729 л., приходътъ е билъ отъ 121.983.000 л., а разходитѣ, само прѣдвиденитѣ, редовнитѣ, извънъ допълнителнитѣ, сж 121.969.441 л., а като притурите къмъ тѣхъ разходитѣ по чл. 126 отъ конституцията, разрѣшенитѣ кредити съ законъ и извънреднитѣ кредити, ще видите, че сумата на разходитѣ възлиза на 198.833.050 л.; явява се единъ недоимъкъ отъ 76.850.050 л. Пропорцията е слѣдната: населението расте съ 26%, общата търговия съ 100%, държавнитѣ разходи, само редовнитѣ съ 165%, а извънреднитѣ съ 210%.

Г. г. прѣдставители! Такъвъ неравномѣренъ растежъ на нашитѣ държавни разходи, въ сравнение съ държавнитѣ ни приходи, е една голѣма аномалия въ нашия не само економически, но и политически животъ. Когато въ една държава не се държи смѣтка на приходитѣ, които има населението, не се държи смѣтка на общитѣ приходи въ държавата и данъцитѣ се разхвърлятъ извънмѣрно или прѣкомѣрно и не по платежната кадарностъ на населението, онази държава крачи съ много голѣми, съ кралимарковски крачки къмъ пропастьта. Че дѣйствително у насъ не се държи смѣтка на общото економическо състояние на населението, азъ ще искамъ да си послужи съ цифри, да изнеса прѣдъ васъ истинската картина на економическото положение въ страната, като се впусна малко по-подробно да разпраща хала на нашия

народъ въ всичкитѣ негови обществени слоеве, състоянието изобищо въ държавата.

Въ 1887 г. нашата държава разполага съ добитъкъ: 6.872.026 овце, 1.153.985 кози. Въ 1907 г. овцетѣ се възкачватъ на 8.349.011, а козитѣ — на 1.399.886, или едно нарастване съ 19%. Едъръ добитъкъ: коне 536.616, говеда 1.692.999, биволи 474.280. Работната земя, споредъ послѣдното измѣрване, е 41.661.892 декара; посета 1.166 км. въ добро състояние, 670 км. въ срѣдно и 1.531 км. въ лошо състояние, всичко 3.368 км.; желѣзници 1.182 км.; пристанища 2; послѣ идатъ печатница, Пернишката мина и всичко това дава единъ годишенъ доходъ отъ 15—20 милиона лева. Това за общото състояние. По-нататъкъ азъ ще влѣза въ подробностъ за това общо състояние, като направя едно сравнение и съ възкашнитѣ държави.

С. Савовъ: Ще замѣстишъ Тенева.

И. Хаджиевъ: Сега прѣминавамъ на економическото състояние на населението.

Азъ направихъ една малка смѣтка, г. г. народни прѣдставители, за моята околия, а така сжщо и общо. Казвамъ за моята околия, защото, ако вземемъ ней прѣдъ видъ, нѣма да сме много далечъ отъ общата картина за економическото състояние въ страната. Азъ се постарахъ да събера точни свѣдѣния, доколкото това е възможно у насъ, върху състоянието на населението въ околията. Една малка смѣтка. Има всичко 10.000 сѣмейства. Кжщитѣ, въ които се помѣщаватъ тия сѣмейства, сж 9.084, отъ които неудобни сж 5.198, а като казвамъ неудобни, разбирайте, че повече кжщици, прилични или много близки до копторитѣ, много близки до овчарскитѣ колиби, отколкото до жилища, каквито прилѣгатъ на една културна нация.

А. Стамболийски: Като софийскитѣ, напр.

И. Хаджиевъ: Удобнитѣ сж 3.866. Тукъ се разбиратъ удобни онѣзи, които сж покрити съ керемиди, твърдѣ е възможно да иматъ и по едно прозорче, което повечето пжти намѣсто стѣкло е запущено съ вѣстникъ.

А. Стамболийски: Има и съ джамове.

И. Хаджиевъ: Има и съ джамове. 659 сѣмейства нѣматъ помѣщения. Всѣко едно сѣмейство срѣдно има 6 членове въ кжщи. Всѣко едно сѣмейство има по 76 декара ниви, 1½ декара ливади, 1.2 декара лозя и общъ годишенъ приходъ, като захванете отъ 350 до 700 л. кръгло. За разходитѣ азъ ще остава всѣки единъ да си направи смѣтка; като имате прѣдъ видъ на день опрѣдѣлено по 50 ст. на лице — тѣ не сж много галантони, да се хранятъ много и да се обличатъ хубаво — тѣ сж 3 л.; 365 дни по 3 л., направете една смѣтка, ще видите, че тѣзи разходи надминаватъ 1.000 л. За другитѣ разходи вие може сами

да си смѣтнете, има ли нужда или нѣма: да-ли за парвули трѣба да смѣтате или за кондури. Всѣко едно сѣмейство има по 3 глави едѣръ добитѣкъ: като извадите единѣ чифтѣ волове, значи, остава по единѣ едѣръ добитѣкъ и по 19 глави овце едно на друго. По-нататѣкъ ще влезе въ общи подробности за цѣлата дѣржава и вие ще видите, колко сѣмейства нѣматъ овце, нѣматъ едѣръ добитѣкъ, нѣматъ дребенѣ добитѣкъ, нѣматъ чифтѣ волове. Дѣлкатъ частни дѣлгове кръгло на бакали, на лихвари 50 л., падатъ имъ се данѣци 67-60 л., на Земледѣлческата банка отъ 80—100 л. Казвамъ 80—100 л. на Земледѣлческата банка, защото нашата Земледѣлческа банка е усвоила една практика никому да не дава свѣдѣния. Това било тайна, подбивалъ се кредитѣтъ ѝ, и ако поискате свѣдѣния, нито въ централата ще ви дадатъ такива, нито въ отдѣлнитѣ клонове. Та, доколкото можахъ общо да се добера до истината, отъ 80—100 л. е дългѣтъ къмъ нея. Врѣхнина върху данѣцитѣ — 30 л., пѣдарщина — 6-50 л. — ние за сега я прѣмахваме та може да се не смѣта — глоби — 10 л. на сѣмейство. Забѣлѣжете добрѣ, г. г. народни прѣдставители, че въ моята околия само миналата година е имало 7.748 горски дѣла, като смѣтате по 5 л. срѣдно на всѣко едно дѣло, ще видите, каква сума може да даде. Затуй, казвамъ, 10 л. глоби: дѣржавни дѣлгове — 8 л. смѣтамъ годишно.

А. Стамболийски: 160, а не 8 на глава.

И. Хаджиевъ: Годишно какво се пада на всѣки единѣ да плаща лихви и погашение.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Лихви и погашения?

И. Хаджиевъ: Да. — Азъ направихъ смѣтка на единѣ еснафъ човѣкъ, който работи най-малко съ двамина чираци. Той, като прави единѣ оборотъ отъ 3—4 хиляди лева, изкарва срѣдно 1.500—2.000 л. Той продава своята стока почти на старата цѣна. Какво плаща на стоката си отъ повишение на митото и пр., вие знаете това. Турете къмъ това посмѣжането на живота, нѣмане на никакви кредити и днешната конкуренция, и много ясно ще си прѣдставите положението на единѣ еснафъ, билъ той кондурадѣкия, папукѣкия, или кой да е другъ. Това е халѣтъ на втория слой хора, отъ нашето общество.

Работницитѣ. Азъ искахъ да се занимаю и съ тѣхното положение и отъ 160—207 заведения, въ които работятъ около 10.000 работници, намѣрихъ свѣдѣния само на нѣколко фабрики. Тѣ сж на възраст: до 12 навѣршени години — 22 работници и 71 работнички, всичко 93; отъ 13—15 години — 171 работника и 468 работнички, всичко 639; отъ 16—20 години 860 работника и 916 работнички, всичко 1.779; отъ 21—30 години 1.581 работници и 123 работнички, всичко 1.704; отъ 31—40 години 959 работника и 53 работнички,

всичко 1.012; отъ 41—50 години 491 работника и 58 работнички, всичко 549; отъ 51—60 години 235 работника и 36 работнички, всичко 271; отъ 60 години нагорѣ 92 работници и 10 работнички, всичко 102 или всичко 4.411 работници и 1.738 работнички, а всичко 6.149 работници. Отъ тѣхъ до 12 ненавѣршени години има: на 8 години 1 момче, 1 момиче — всичко 2; на 9 години 1 момче; на 10 години 1 момче и 2 момичета, всичко 3; на 11 години 2 момчета и 13 момичета, всичко 15; на 12 години 17 момчета и 56 момичета, всичко 73, или всичко 22 момчета и 71 момичета, а всичко 93. Работенѣ денъ до 8 часа работятъ: 134 мъже, жени и дѣца; отъ 8—10 часа — 2.188 мъже; отъ 10—12 часа — 2.902 мъже и жени; отъ 12—15 часа — 750 души; отъ 15 часа нагорѣ — 169 души, или всичко 6.149 души. Получаватъ надница. Какво се плаща на тия работници и какъвъ може да бѣде тѣхниятъ халѣ, тѣхното положение се вижда отъ слѣдното: отъ 15—30 ст. получаватъ 123 души; отъ 30—50 ст. получаватъ 477 души; отъ 50—80 ст. получаватъ 845 души; отъ 80 ст. до 1 л. получаватъ 732 души; отъ 1 л. — 1-50 л. получаватъ 1.267 души; отъ 1-50 — 2 л. получаватъ 1.015 души; отъ 2 л. нагорѣ получаватъ 803 души. Такова е економическото и материалното положение на тия хора, които се подвизаватъ денѣ и ноцѣ въ работилницитѣ, хигиеническото положение на които всѣки единѣ отъ насъ добрѣ познава. Като прибавите къмъ това, че тѣзи хора сж неусигурени за утрѣшния денѣ, като вземете прѣдъ видѣ, че постоянно пишатъ по вѣстницитѣ: на одного рѣката била разкъсана, другъ цѣлъ разкъсанъ, трети безъ кракъ билъ останалъ и пр. и пр., и неусигуряване живота на тѣзи хора, ще видите хала имъ още по-ясно. Когато имате прѣдъ видѣ работенето ноцѣ между мъже и жени, между момчета и момичета до 18—20 години, вие ще можете да си съставите ясно прѣдставление и за морала, за този моралѣ, за който много ни се говори отъ тая страна, за който много ни се приказва и постоянно се плаче за него.

Има и другъ единѣ сортъ хора, единѣ другъ общественѣ слой, г. г. прѣдставители, между нашия народъ. Това сж ратаитѣ, пѣдаритѣ, говедаритѣ, телчаритѣ и други надничари. Ние имаме 5.000 населени мѣста. Ако смѣтнете, че по двама пѣдари има въ всѣко село, тѣ сж около 10 хиляди души; по единѣ телчаръ и двама говедари — 15.000 души; по 20 овчари срѣдно — 100.000 души. 700 хиляди сѣмейства имаме ние. Между тѣхъ има не малко, които иматъ слуги и слугини и такива се наброяватъ около 50 хиляди. Всичко, значи, има отъ 175—200 хиляди души ратаи, пѣдари, говедари и слуги. За тѣхния халѣ, за тѣхното економическо положение, азъ мисля, че нѣма нужда много да се приказва, достатѣчно е да излѣземъ туку на вѣнѣ и да погледнемъ онѣзи, които дохождатъ отвѣнѣ прѣгърбени и каратъ по едно добиче или нѣкоя кола;

погледнете на тѣхната външност, тя говори и за тѣхната кесия, и за тѣхното економическо състояние.

Още по положението изобщо. Какво говори Земледѣлческата банка? На 31 декември 1907 г., тя е прибрала имоти за 2.094.830 л. Тѣзи имоти сж: 1.311 селски къщи на стойност 296.542 л., 283 градски къщи на стойност 448.866 л., 19.000 къса ниви — 130.394 декари на стойност 1.046.547 л., 1.717 къса ливади — 7.086 декари на стойност 81.822 л., 1.475 къса лозя — 2.819 декари на стойност 54.284 л., 1.151 къса гори на стойност 52.399 л. и разни други, възлизатъ на стойност 112.394 л. Тя е продала прѣз тази година такива за 1.587.197 л. Кой ги купува? Разумѣва се нѣма да се върнатъ да ги купятъ онѣзи, отъ които сж ги взели не по доброволност и не отъ охолност.

Въ България, г. г. народни прѣдставители, домакинства, които иматъ по единъ плугъ, сж 42.797; домакинства, които иматъ по 2 плуга — 2.109, по 3 и повече — 263, а които нѣматъ никакъ — 609.979. Домакинства, които иматъ по единъ волъ — 30.731, по два вола — 237.506, по три и повече — 71.241, които никакъ нѣматъ волове, които сж безъ чифтъ — 325.570. Домакинства, които иматъ по единъ конь — 87.414, по 2 коня — 52.142, по 3 и повече — 40.448, които никакъ нѣматъ — 485.144. Домакинства, които иматъ по една крава сж 143.884, по 2 — 104.957, по 3 и повече — 57.569, които никакъ нѣматъ — 358.736. Домакинства, които иматъ отъ 1—5 овце — 54.952, отъ 5—20 — 143.505, отъ 20—100 — 115.485, повече отъ 100 — 9.963, а които никакъ нѣматъ — 341.243; значи, повече отъ половината.

Това е накратко економическото положение на нашето население.

Но за да бѣде картината още по-ясна, за да видите дѣйствително, доколко нашиятъ бюджетъ, който ни се прѣдставя, е споредъ платежнитѣ способности на нашето население, ние трѣбва да обърнемъ внимание и на културния напредѣтъ и на културния прогресъ въ тази страна, защото казахме, че трѣбва да се има прѣдъ видъ онова, което има населението и отъ него да се взема. Културниятъ напредѣтъ изобщо въ села и градове. Най-напредъ училищата. Двѣ хиляди села и колиби нѣматъ училища. Читалища, библиотеки, театрални салони и пр., такива работи, особено въ селското население, което е 80 и повече процента, не търсете. За улици, за мостове, за чешми, всички тѣзи работи, който не е ходилъ въ село, само той не знае какви сж. Нашиятъ селянинъ и до днеска още зимно врѣме тѣне въ оная калъ, въ която е тѣналъ и по-рано; нашиятъ селянинъ и до днеска бѣрка съ своето менче въ нѣкоя локва, която му служи за кладенецъ, вмѣсто чешма; нашиятъ селянинъ зимно врѣме е принуденъ пакъ и до днеска да минава босъ, макаръ и по ледъ, за да прѣмине насрѣщу прѣзъ рѣката, ако селото му е близо до такава. За мостове и чешми, казахъ, не търсете.

Съобщенията. Азъ не знамъ да-ли има нѣкой да оспори нѣщо по този въпросъ, но съобщенията у насъ сж въ туй плачевно положение, тѣ сж въ сжщото онова примитивно състояние, въ каквото ги завари освобождението на България. На Бургаския окръгъ, който е платилъ 10.036.190 л. пѣтна повинностъ отъ освобождението до днесъ, е направено 110 км. шосе. Къзблаганската околия, която е платила пѣтна повинностъ 2.161.640 л., има 15 км. шосе, и то повече пада въ Ямболската околия, а не въ самата Къзблаганшка. Зимно врѣме, като завалятъ дѣждоветъ и снѣговетъ, г. г. прѣдставители, всеки трѣбва да се затвори дома си. Селото е непристъпно, и вълъ отъ него не се излиза. Такова е положението. Но азъ смѣтамъ, че като приказвамъ за Къзблаганската околия, съвѣмъ не съмъ далечъ отъ общата картина въ всички почти селски околии и между всичкитѣ села. Азъ говоря сега повече за Къзблаганската околия затуй, защото въ 30 години тукъ за нея най-малко се е говорило и мнозина, даже доста учени хора, не я знаятъ кждѣ е. Единъ пакъ водѣхме споръ съ одного чрѣзъ вѣстникитѣ; той се обърна и ми казва: „Допълъ, каже, да ми дава акътъ единъ отъ Тузлука.“ Къзблаганската околия търсятъ въ Тузлука! Да говоря ли за канализиране на рѣки, да говоря ли за дренажиране на почвата?

А какъ се обработва почвата? Азъ ви казахъ съ какъвъ чифтъ разполага нашето селско население и колко плугове има, а не знамъ да-ли можемъ да говоримъ за нѣкакви си доброкачествени приплоди; да-ли можемъ да говоримъ за нѣкакви нови култури въ страната, които култури да сж въведени отъ освобождението насамъ и да можемъ да кажемъ, че дѣйствително ние вървимъ напредъ, да можемъ да кажемъ, че дѣйствително ние прогресиране, че ставаме културенъ народъ.

Но, г. г. прѣдставители, не е важно само економическото положение, като го гледате тѣй, както го прѣдставихъ, не е достатъчно само то да изрази истинската картина. Ако се върнете малко по-назадъ, прѣди освобождението, да се справите съ ония мечти, съ ония благи надежди, съ които нашето население се хранѣше, които то имаше, че слѣдъ като дойде освобождението, какво чака то, какви надежди има то, какъвъ животъ мисли да заживѣе, и като направите сравнение съ тия мечти и днешната грозна дѣйствителностъ, само тогава ще изижне най-ярко онази грозна картина, която е, че отъ 30 години насамъ ние не сме направили нищо, за да я поукасимъ или за да прѣмахнемъ тая грозотия отъ нея. Азъ се впускамъ въ дребулитѣ, защото тия дребулии сж важни въ този моментъ, когато г. министърътъ на финанситѣ излиза прѣдъ насъ и иска отъ населението нови данъци, новъ данъченъ товаръ. Г. г. прѣдставители! Най-лесното е да се иска, но мъжното е да се плаща. Когато ние искаме, трѣбва да видимъ отъ кого искаме, въ състояние ли е той да даде, има ли той това и тогава само можемъ да налагаме ново, тогава можемъ да искаме и още.

Азъ ви прѣдставихъ общата картина за културния напредѣкъ изобщо. Но нека се вмѣкнемъ, нека влѣземъ въ хижата на единъ селянинъ, на единъ нашия „свободенъ“, божемъ, гражданинъ, тъй, както го намираме и да видимъ неговия животъ. Да. Защото, г. г. прѣдставители, не можемъ да говоримъ за благосъстоянието на единъ народъ, не можемъ да говоримъ за напредѣкъ, за културенъ прогресъ на единъ народъ, ако ние не се вглеждаме и добръ не прѣцѣнимъ неговия животъ, защото въ живота е неговата свобода, въ живота е неговиятъ прогресъ — тамъ е неговиятъ напредѣкъ, тамъ ние ще можемъ само да го цѣнимъ; тамъ, въ живота, като го видимъ на софрата, като го видимъ въ чергитѣ, като го видимъ въ кѣщата, въ кревата, ако има такъвъ, като го видимъ въ обстановката домашна, само тамъ и само тогава ние ще можемъ да кажемъ, има ли тукъ или нѣма напредѣкъ.

Г. г. прѣдставители! Само който не е ходилъ по селата може да говори противното. Говоря за селата, защото селското население е болшинството, па като говоря за селското, азъ съвсѣмъ не изключвамъ голѣмата частъ отъ работното градско население, еснафитѣ и др. Но болшинството отъ населението прѣдставлява тази сѣщата картина, която азъ тукъ ви рисувамъ. Ако, казвамъ, се вгледаме въ софрата на нашия селянинъ, на нашия гражданинъ, ако се вгледаме въ софрата на болшинството отъ нашия народъ, само тогава ще можемъ да видимъ неговото положение. Селянитѣ и до днеска си живѣятъ въ ония примитивни хижи; и до днесъ вечерно врѣме всички лѣгатъ подъ една черга, отдолу хасъръ и отгорѣ една скъсана черга — каква ще кажете — вълнена? — не, конопена, много рѣдко вълнена. Говоря за нашитѣ села. Паднало ми се е да ида и по тия мѣста — защото може да ме обвините, че говоря само за нашитѣ мѣста — и ето какво видѣхъ. Въ Кюстендилско една вечеръ отидохме като ученици и ни заведоха въ най-богатата ужъ кѣща. Казвамъ я богата, защото човѣкътъ бѣше си направилъ една стаичка и бѣше я измазалъ съ варъ — той бѣше единъ отъ „богатитѣ“ хора въ селото. Седнахме вечерта на софрата и азъ ще ви кажа, че хлѣбътъ, който донесоха — да го наспори Господъ — едва можеше да се тури въ уста. Кога дойде врѣме да ни постелятъ, азъ смѣтахъ, че въ тая богата кѣща хичъ-омакъ ще има нѣщо по-отбрано, по-свѣстно; току видѣхме по едно врѣме изтърси се единъ съ нарамникъ сѣно. Чудя се какво ще прави. — Ха, казва, ще постелемъ тукъ. — Послаха сѣното, хвърлиха отгорѣ черга, туриха 2—3 възглавници съ сѣно, натъркаляхме се и ни покриха. И туй бѣше за ония високи, за ония голѣми дошли въ селото гости. Употрѣблявамъ тоя изразъ, защото по онова врѣме на учащата се младежъ се гледаше особно симпатично. Разбира се, тѣ желаеха да ни услужатъ, и ни услужиха, като ни послаха като на свинчета върху ражевица, не, а върху сѣно. Азъ поискахъ да се вмѣкна въ много кѣщи и отъ

близо да видя, какъ е положението. И нека ви кажа, че човѣкъ остава смаянъ, да-ли дѣйствително ние сме въ свободна страна; да-ли наистина ние живѣемъ въ свободна България; да-ли ние сме съ царство, съ свобода; да-ли ние сме нѣщо подновенъ народъ, или сме пакъ онзи народъ, който робуваше 500 години. Насрѣдъ кѣщата е огънятъ, около него сж направили, като овчаритѣ въ колибитѣ, мѣста, ятаци за лѣгане; на едно мѣсто яхъръ за добитѣка; по-нататѣкъ — свинчета въ една малка кочина; на друга страна брашното и т. н.

Прѣдседателствующъ Н. Къневъ: Оставете тѣзи работи, г. Хаджиевъ! Не повтаряйте; по-кратко говорете.

И. Хаджиевъ: Та, г. г. прѣдставители, това е общиятъ халъ. Азъ искамъ да ви прѣдстави една смѣтка за тоя народъ, който ние искате на ново да товарите, съ какво се той храни. Ще ви моля да ми позволите да ви изчисля това. Зная, че е мѣчно за слушане, но какво ще го правимъ — рѣдъ е допѣлъ. — Той има само великденски пости 60 дена, коледни — 40, петрови — 20, богородични — 15, петъци 52, срѣди 52, кръстовски дни — 2, има и иванова глава 1, всичко 242 дена постни.

Г. г. прѣдставители! Това говоря за поститѣ; а съ какво се храни нашето население, взето изобщо, прѣзъ другитѣ дни, които сж блажни, азъ мисля, че ние нѣма да ме обрѣмениявате да ви разправямъ това. Ще кажете, приказва, като че се намира на митингъ въ нѣкое село, като да агитира. Не, азъ приказвамъ онова, което е въ дѣйствителностъ; азъ приказвамъ картинно; азъ прѣдставлявамъ нашия свободенъ гражданинъ прѣдъ неговия елитъ, прѣдъ неговитѣ избраници тукъ, който се готвятъ да му турятъ новъ данъченъ товаръ, който се готвятъ още — намиратъ, види се, че му е малко туй — да му сложатъ на охлузганитѣ плещи и нѣщо отгорѣ. Затова ние, прѣди да вдигнемъ рѣка за какво да е увеличение на тия данъци, трѣбва дѣйствително да знаемъ истинското положение на нашето население; ние трѣбва дѣйствително да знаемъ истинското економическо състояние на нашето население; ние трѣбва да знаемъ оная економическа картина, която той прѣдставлява.

Недѣлчо Георгиевъ: И ти гласува на едно мѣсто за увеличение.

И. Хаджиевъ: Излъга.

Понеже е дума, г. г. прѣдставители, за прогресъ, за културенъ напредѣкъ, да говоря ли за хигиеническото, здравословното положение на нашето население? Да говоря ли какви облаги е видѣло то досега отъ медицинската помощъ, за която ей-сега ще му искате 3—4 милиона лева? Азъ имамъ прѣдъ себе си само двѣ-три числа. При четири милиона население ние сме имали 472 лѣкари. Безъ медицинска помощъ оставатъ, споредъ докторскитѣ изчисления, всѣкидневно 12.660 граждани и 182.570

души селяни. А това е само на книга писано, когато се говори за медицинска помощ. На книга е писано само затова, защото вие знаете въ смъхността тая медицинска помощ колко струва и какъ се тя раздава, особено между селското население. Пакъ ще кажа за моята околия: 70—80 хиляди жители, съ едно разстояние отъ единия до другия край около 70—80 км., единъ лѣкаръ въ Каваклий и единъ лѣкаръ въ Къзълъ-агачъ. А за Къзълагашки лѣкаръ нека ви кажа, че той много рѣдко се застоява, защото, кой знае, да-ли имъ се много харесва мѣстото, да-ли защото животътъ е такъвъ, какъвто прилѣга за лѣкари, но отъ два-три мѣсеца повече не сѣдять. Дойде два мѣсеца поседи, гледантъ, търси да се махне и до онова врѣме, докогато той стои тамъ, какъ раздава медицинска помощ? Азъ не знамъ, да-ли не бихъ ви отегчилъ, но бихъ ви разправилъ, че хората отъ рецептитѣ често пѣти правятъ муски, за да залѣжатъ болния, като му дадатъ вода да пие; защото не само като дойде докторътъ ще му продаде единия волъ, но трѣбва да даде единъ-два наполеона да купи цѣрове. На много мѣста селянитѣ намѣрватъ за полесно да свиятъ рецептата на доктора на муска, да я натопятъ въ вода и да дадатъ на болния да пие за селяметъ, като му кажатъ, че който даде цѣра каза да ниешъ отъ тази водица и да си хапнешъ малко и ще оздравѣешъ. Ето каква е медицинската помощ, която се дава на населението.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Какво общо има това съ бюджета? Губимъ само врѣме.

И. Хаджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да свършимъ съ економическото положение на страната, трѣбва да поговоримъ или да направимъ едно сравнение и съ онова въ нѣкои отъ околнитѣ страни, поне въ общи черти, поне съ общи нѣкои думи. Азъ съмъ си извадилъ тукъ една малка таблица за нѣкои държави, съ които ние обичаме често пѣти да се сравняваме тукъ, да се мѣримъ. Прѣдъ мене сѣ само нѣколко цифри за разпрѣдѣлението на разходния бюджетъ на тѣзи държави, като захванемъ отъ 1904 г. до 1907 г. Държавнитѣ дългове въ тия страни сѣ — казвамъ на стотѣ: Норвегия — 12%; Швейцария — 4%; Русия — 13%; Белгия — 29%; Великобритания — 13%; Швеция — 7.7%; Италия — 33%; Сърбия — 26%; България — 26%; Гърция — 28%. Ромъния — 35%; Франция — 33% и Турция — 34%; България дохожда по редъ осмата страна. Военниятъ бюджетъ — пакъ на процентъ — отъ общия бюджетъ се пада: Норвегия — 18.5%; Швейцария — 26.1%; Русия — 19%; Белгия — 10.6%; Великобритания — 29.3%; Швеция — 39.5%; Италия — 14.6%; Сърбия — 22.7%; България — 23.6%; Гърция — 27.3%; Ромъния — 18.8%; Франция — 28.1%; Турция — 30%.

К. Мирски: Отъ коя година?

И. Хаджиевъ: Като захванете отъ 1904 г. до 1907 г. Други нужди, изобищо взето — пакъ на процентъ — сѣ: Норвегия — 69%; Швейцария — 69%; Русия — 67%; Белгия — 60%; Великобритания — 57%; Швеция — 52%; Италия — 51%; Сърбия — 50; България — 50% — както виждате ние сме били по разходитѣ еднакви съ сѣрбитѣ...

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: На-ли сме комшии.

И. Хаджиевъ: Ромъния — 46; Гърция — 47 — тѣхъ още не сме достигнали; Франция — 38 и Турция — 35.

Азъ ще спомена още за производството изобищо въ нѣкои отъ тѣзи страни. Въ Франция се пада на глава отъ зърненото производство 8 хектолитри; Германия — 4 хектолитри; Ромъния — 10 хектолитри; България — 7 хектолитри. Колониялни стоки — смѣтналъ съмъ на тонове — пада се на глава: въ Франция — 28 тона; въ Германия — 36; въ Белгия — 137; въ България едвамъ 6. Като направите едно сравнение между тѣзи страни, между военния бюджетъ или разходитѣ изобищо на тѣзи страни, като направите сравнение на общитѣ имъ разходи и погледнете на онова, което тѣ прѣдставляватъ, ще видите, че ние се силимъ въ всичко да достигнемъ голѣмитѣ страни: велика Франция, велика Германия, велика Англия — ние долу не щемъ да паднемъ; ние не се мѣримъ съ Гърция, съ Сърбия, съ Ромъния — такива дребни работи не щемъ ние. Когато дойде по-нататъкъ да говоримъ за съкращението на военния бюджетъ, било на нѣкои други бюджети, намъ ще кажатъ: „Не пицайте, тукъ не се бѣрка.“

Едно сравнение, какъ се взематъ у насъ войницитѣ. Общиятъ контингентъ въ Франция е 1.5%; въ Германия — 0.8%; въ Белгия — 0.6%; въ Ромъния — 0.9%; въ Сърбия — 0.8, а въ България — 1.3. Въ военно отношение, както виждате, ние сме надминали всички. Ние не сме долна работа, не можемъ да стоимъ по-долу отъ другитѣ; ние трѣбва да надминемъ и Франция, и Германия — за Ромъния и Сърбия вече не говоря. Когато, г. г. прѣдставители, се правятъ смѣткитѣ безогледно, когато всичко става, че така трѣбва да е, естествено е, че ние не можемъ освѣнъ да изпаднемъ въ онова положение, за което положение ни говори прѣди малко г. министърътъ на финанситѣ. Азъ ви казахъ и прѣди, че у насъ при разпрѣдѣлението на данѣцитѣ не се гледа на имотното състояние, не се гледа на платежната способност на населението, ами се гледа да се взема, да се разхвърли колкото се може на глава повече. Ако разгледате и направите едно сравнение на сегашнитѣ данѣци у насъ съ ония отъ прѣди 30 години, ще намѣрите, че тѣ сѣ смѣтитѣ, само че увеличени: грошътъ сега е станатъ левъ. Тази е разликата. Сега нѣма шарашъ гюмрюкъ — има акцизъ; нѣма йолъ беделъ — има пѣтна повинностъ; бегликъ върху овцетѣ и козитѣ. Хей такива сѣ наптитѣ

данъци изобищо. И наистина, ако вземете да прегледате разходите, които и сега ни се представят, ще видите, че съвсѣмъ не се пази нѣкаква равномерност, не се взема предъ видъ и съображение онова, което притежава единъ, и онова, което може да отиде отъ себе си, отъ своя разходъ за държавата, за държавните нужди, за държавната сигурност. Има само нѣкои щастливци между многото, между грамадното мнозинство на населението, но тѣ съвсѣмъ не съставляватъ нѣщо значително въ страната; тѣхното облекчение съвсѣмъ не значи общо облекчение на населението, на мнозинството въ страната. Азъ имамъ предъ себе си свободните занаяти; такива данъкоплатци има 3.799 съ единъ данѣкъ отъ 169.075 л.; значи, 44½ л. на глава се пада. Търговците-данъкоплатци сж 52.464 души; тѣ плащатъ единъ данѣкъ отъ 1.455.292 л., или по 27 л. на човѣкъ. Ние имаме и данѣкъ върху доходитѣ; такива сж обложени 29.118 души; тѣ плащатъ 452.506 л., или по 15 л. на човѣкъ. Еснафи има 44.088 души; тѣхниятъ данѣкъ възлиза на 413.648 л., или по 9 л. 50 ст. на човѣкъ.

А. Стамболийски: А земледѣлцитѣ?

И. Хаджиевъ: Сега вземете земледѣлцитѣ, и то само онѣзи, които иматъ по 30—40 или 50 декара земя, и вие ще видите, че такъвъ земледѣлецъ нѣма да плати по-малко отъ 50 л., като му турите и върхнинитѣ — 60—70 л., а често пѣти 100 л. Такова едно неправилно разпрѣдѣление на данѣцитѣ у насъ го има. Разумѣва се, че това става затуй, защото онѣзи, които плащатъ по 44 л., а онѣзи които плащатъ по 27 л., които плащатъ по 15 л., сж застъпени повече тукъ, на тия банки; отъ тѣхъ се намиратъ винаги на червената маса или отидѣно на червената маса. Естествено е, че никой нѣма да товари себе си повече; естествено е, че никой нѣма да каже: „Свалете товара отъ другитѣ и го турете на менъ.“ Онѣзи, които плащатъ повече, нѣма съмнѣние, не сж застъпени тукъ, за тѣхъ по-малко се говори. Даже, ако се е говорило, ако почне да се приказва отъ тия банки за тѣхъ, често пѣти слушаме гласове да казватъ: „глунаво приказва“, „на митингъ приказва“, „демагогствува“, „лъже селянитѣ“, „иска да излъже да се похвали“, а г. министъръ Такевъ ще каже: „Искатъ да се афиширатъ; да се чуятъ въ вѣстниците; да имъ се пише името, да имъ се чуе името.“ Да, г. г. прѣдставители! Искатъ да се афиширатъ, искатъ да имъ се чуе името, защото искатъ да изкажатъ самата истина, горчивата истина да казватъ право въ очитѣ; да, казватъ я, и тя не се търпи, тя мѣчно се слуша. Не въ туй е спасението, г. г. прѣдставители, да кажешъ, „че ти глунаво приказвашъ, че ти демагогствуашъ.“ Съ туй болка не се цѣри, съ туй рана не се изцѣрва. Кореятъ на злото трѣбва да се потърси, причината на злото трѣбва да се намѣри. Вие сами

трѣбва да се интересувате да изцѣрите това зло, защото много пѣти сме чували да се казва, че земледѣлческото движение е едно врѣменно явление. Да, това е врѣменно явление, но то е явление на болѣзнено економическо състояние на тая страна, на несправдитѣ въ тая страна. Отъ 33 години у насъ се правятъ закони, но тѣзи закони сж повечето пѣти класови. Вие упрекавате социалиститѣ, когато ви казватъ, че законитѣ сж класови, че тѣзи закони сж съсловни, но дѣйствителността потвърждава това. Данѣцитѣ се налагатъ съсловно, класово; налагатъ се безогледно. И земледѣлцитѣ тукъ сж продуктъ на тия несправди. И ако ние мислите да вървите въ тая сѣщия пѣтъ, въ който сж вървѣли вапитѣ прѣдпшественници, тѣзъ банки отъ година на година ще растатъ, ще се умножаватъ, ще се разширяватъ, а тѣзи тукъ на дѣсно ще отиватъ назадъ, ще се стѣсняватъ-стѣсняватъ, додѣто останатъ единъ денъ хей тамъ, въ онова кюше.

Недѣлчо Георгиевъ: Дай Боже!

Г. Гроздановъ: Тогава дѣ ще бѣдешъ ти, кажи.

Нѣкой отъ мнозинството: Когато вземете вие сопата, кой знае да-ли ще остане нѣкой отъ земледѣлцитѣ тукъ.

И. Хаджиевъ: Когато дойде г. Пешевъ, той ще ви отговори за сопата: той е способенъ да ви отговори за това. Недѣйте го закача, защото ще му ржкоплѣските сетѣ.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Моля Ви, по-кратко говорете, защото много се отдалечавате отъ прѣдмета.

И. Хаджиевъ: Г. г. прѣдставители! Ако искаме дѣйствително да намѣримъ цѣръ на тая болка, прѣди всичко, трѣбва да погледнемъ на реформата, на истинската реформа, която трѣбва да стане съ нашитѣ данѣци. Г. Даневъ, знамъ, ще каже сега: „Радикално приказва; подъ това говорене може да се подпише всѣки радикалъ.“ Но азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че когато у насъ се погледне на данѣчната реформа прѣко въ лицето, когато ние захванемъ да цѣримъ злото отъ дѣно, когато ние захванемъ да чистимъ несправдитѣ въ самото имъ срѣдище, когато ние погледнемъ истината, каквато си е, когато ние се взремъ въ картината, каквато си е, тогава ще се доберемъ до тая истина и само тогава ние ще можемъ да изцѣримъ това зло. Каквото щете кажете, но дотогава, докогато данѣцитѣ се разхвърлятъ тѣй безогледно, дотогава, казвамъ ви, у насъ нѣма да прѣстанатъ несправдитѣ, дотогава у насъ нѣма да прѣстанатъ гюрултиитѣ, дотогава у насъ нѣма да прѣстанатъ тѣзи викове отъ развитѣ крайща на страната; защото съгласете се, че само когато прѣдставите на единъ човѣкъ тукъ една ясна

сметка, колко печели годишно и колко е въстояние да отдели за държавата, само тогава ще му запушиш устата, само тогава ти ще го накараш да млъкне, когато види, че и той плаща, според хала си. Някой захваща да прави търговия с хиляда лева: ако ги вложи да купи овце или овни, той ще плати данъкът 5—10 л.; с тѣзи хиляда лева, ако се осмѣли да купи овце за развъждане, ще плати годишно 50—60 л. данък. Кой не може да направи тая сметка и да види несправедливостта? Кой не може да види, че тук има една голѣма неправда? Всѣки може да разбере това, за всѣкиго е ясно това. Затуй, ако вие искате дѣйствително да се помогне на тая страна, трѣбва, прѣди всичко, да прѣдприемете коренна реформа въ самитѣ данѣци. Г. министърът на финанситѣ прѣдстави ни отзарианъ една сметка. Да ви кажа, но това е такъвъ единъ лабиринтъ, такъвъ единъ хаосъ, на който едва ли човѣкъ може да намѣри края. Азъ не знамъ, да-ли и самъ г. министърът на финанситѣ е могълъ да се ориентира, да-ли самъ той е могълъ да схване нишката, защото тукъ нѣма нишка. Г. Паяковъ достойно е носилъ това свое прѣзиме. Паякътъ наистина замоталъ хубаво работата, тѣй сплѣлъ паяжината, че не може да се намѣри краятъ, не можешъ да я размоташъ.

А. Стамболийски: Съ метла да се изчисти.

И. Хаджиевъ: Отзарианъ, когато г. министърът на финанситѣ чете тази сметка, дойде ми на умъ единъ анекдотъ. Извинете, че ще го разкажа; мѣстото му е.

Единъ кръккисиецъ взема въ едно село, близо до нашето, единъ дюкянъ и той поставя одного тоже отъ Къркъ-Клисе съ 500—600 л. сермия да върти дюкяна. Човѣкътъ я ударилъ на пиене и въ една година всичко ясъ-пусъ, сермията, 15—20 наполеона, почнала съвсѣмъ да се губи. Казаха на чорбаджията: какво правишъ, твоя калфа изяде, изпроши сермията. Тръгва чорбаджията, като взема брата си и отиватъ да прѣгледатъ сметката на калфата. Калфата, щомъ ги вижда, всѣка сутринъ додѣто още тѣ не сж станали, се напива добръ; тѣ му говорятъ, а той се прави на улавъ — нищо не разбира. Какво да направятъ? Една сутринъ двамата брата ставатъ много рано и отиватъ та сѣдатъ единиятъ на главата, другиятъ на краката на калфата и чакатъ той да се събуди. По едно врѣме тѣ го вдигатъ отъ съня: „Стани бе Калояне!“ Калоянъ му било името — и Калоянъ става. „Ние става тукъ 15 дена сметка чакаме да гледаме, каква е тази работа.“ Той си поотрилъ малко очитѣ, пакъ казва: „Чорбаджиларъ, бентъ сизе солемъ“...

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: На български го кажи.

И. Хаджиевъ: „Чорбаджи! Да ви кажа. Азъ тази сметка не мога да я дамъ; тя се обърна на

арабска коса.“ — „Дишаръ, бре Калоянъ! — Вънъ бре Калоянъ!“ Изпихватъ го чорбаджитѣ и взематъ та пращатъ другъ единъ. Сега онзи, като знае, какво е станало съ Калояна...

С. Савовъ: Ама масали ли ще разправяшъ?

И. Хаджиевъ: То е по прѣдмета, г. Савовъ! — Той заловилъ да води сметката си много точно, но какво излиза? Той пише въ сметката на чорбаджитѣ и онова, което има, и онова, което нѣма, и което взелъ, и което не е взелъ. Когато дошло, врѣме чорбаджитѣ да търсятъ сметка на новия Калоянъ какво виждатъ? Той излѣзъ сермията пѣкъ скоро ще усвои „дюкяна“. „Бре, бре, виква господарѣтъ, този ако сѣди още 1—2 години и дюкянѣтъ нѣма да остане.“ Дойде ми на умъ, тази сметка на Калояна, която много подхожда на нашата държавна сметка — Паяковъ пише на лѣво, на дѣсно безъ сметка; опасно е, обаче, вториятъ Калоянъ г. Саллабашевъ, съ точната си сметка за 1—2 години да не отиде и дюкянѣтъ. Туй е страшното! Отзарианъ, когато говорѣше г. министърът на финанситѣ и когато видѣхъ въ бюджета, че има увеличение 24% училищна врѣхнина, изведнажъ ми хрумна на умъ: „Новиятъ Калоянъ 1—2 години ако стои и върти така, отиде и дюкянѣтъ.“

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не бой се.

И. Хаджиевъ: Азъ не се боя.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Туй е история за кръчмата, а не за камарата.

И. Хаджиевъ: Защо това, г. г. народни прѣдставители? — Азъ съмъ на свѣрпване, недѣйте се безпокои. — Защото у насъ при бюджета се игнориратъ свѣтитѣ на единъ великъ мислителъ, социологъ, философъ, на който мислитѣ никога нѣма да остарѣятъ. Той казва: „Частѣта отъ приходитѣ, които гражданитѣ сж длѣжни да отдѣлятъ за държавата, ...

А. Стамболийски: Да не е Прудонъ.

И. Хаджиевъ: ... за сигурността ѝ, се казва данѣкъ.“ Значи, подъ думата данѣкъ трѣбва да се разбира оная частъ, която гражданитѣ отдѣлятъ отъ своитѣ приходи за сигурността на държавата. По-нататѣкъ той казва: „Държавната необходимостъ и оная на данѣкоплатцитѣ трѣбва да се иматъ като първо условие при вземането и опрѣдѣленето на данѣцитѣ.“ Значи, държавната необходимостъ и оная на данѣкоплатцитѣ трѣбва да се има като първо условие при вземането и опрѣдѣленето на данѣцитѣ. Нищо не бива да се взима отъ необходимото и нужното на гражданитѣ за въображаеми нѣкакви държавни нужди. Той нарича такива тѣзи, които произлизатъ отъ слабостъ и амбиция на управляющитѣ, неосъществими нѣкакви идеали и главно плодъ на управническа

недогледност и болно славолубие. Още по-нататък: при облагането трѣбва да се гледатъ винаги не какво може, а какво трѣбва да плати гражданинътъ. Ако се гледа какво може, то трѣбва да гледаме не за единъ пътъ да може, а да може винаги. Мѣрката е, споредъ него, необходимото не се облага, полезното — да; излишното, ето кое се облага. Г. г. прѣдставители! Тѣзи сѫ условия, които могатъ и които сѫ могли да ни извадятъ отъ тоя хаосъ, за който отзарианъ ни говорѣше г. министърътъ на финансите, които условия, за жалостъ, у насъ ни най-малко не сѫ се спазвали. Държавна необходимостъ ли се е гледала у насъ, необходимостта на гражданина ли се е имала прѣдъ видъ, когато се е облагалъ той — смѣтка не се държи. Дайте, казватъ, и по-нататъкъ можешъ ли да плащашъ, не можешъ ли, не питатъ. Било то и отъ държавна необходимостъ, когато се взема, или не, тоже не се пита. Имаме примѣри въ нашата, новейна история. Още слѣдъ освобождението у насъ се създаде единъ идеалъ, който азъ нарекохъ мнимъ — г. Мишевъ искаше да ме опровергае — така нарѣчената Санъ-Стефанска България. Този идеалъ е дѣйствително неосъществимъ. Ама ще кажете: „Какъ така да говоримъ ти? Ти не си националистъ. Нема ти прѣнебрѣгвашъ своята народностъ, своите национални идеали?“ Не, г. г. народни прѣдставители. Ние трѣбва да погледнемъ нѣщата тѣй, както сѫ. Отъ тоя великъ идеалъ се отказа най-напрѣдъ онзи, който пръвъ го начерта, отъ тоя великъ идеалъ се отрече онзи, който го роди.

Д. Мишевъ: Кой е той?

И. Хаджиевъ: Русия. Най-напрѣдъ тя развали това, което сама създаде.

Д. Мишевъ: Вие не знаете историята. Прѣди Русия да дойде тукъ . . .

И. Хаджиевъ: Вие ще станете и ще отговорите. Тѣй сѫ се сложили, г. г. народни прѣдставители, обстоятелствата, че ние можемъ само да харчимъ милиони за нѣкакви си идеали, за нѣкакви си исторически бѣдѣщи планове, но всичко туй ще бѣде само едно важно и главно вземане отъ необходимото на данъкоплатеца, изтезаване, измѣчване и прѣтоварване съ данъкъ населението и нищо по-нататъкъ. Тѣй сѫ се сложили, казахъ, обстоятелствата, тѣй сѫ се прѣпилели интереситѣ на Македония, дотамъ е дошла работата, че този е единъ много голѣмъ въпросъ, макаръ че г. Мишевъ ми вика, че азъ не съмъ запознатъ съ историята. Този е единъ много голѣмъ въпросъ — какъ ще се отдаде и кой ще даде тази възможностъ на българитѣ, за да могатъ да осъществятъ нѣкога този свой „великъ“ идеалъ. За мене, въ моитѣ очи, това е само една блага надежда, това е само едно добро желание, това е само единъ стремежъ, какъвто иматъ всички нации. Но този стремежъ

ми се вижда много фиктивенъ, този стремежъ ми се вижда само единъ стремежъ и нищо по-нататъкъ. Обаче той има една реална страна. Благодарение на него, благодарение на този исторически завѣтъ, отъ българския скъсанъ джобъ сѫ се откъсвали милиони лева за издрѣжката на голѣма армия. И затова, когато една Германия има 0.8%, значи, нѣма 1%, ние вземаме 1.5% войници. Да, благодарение, казвамъ, на този идеалъ, ние правимъ това да си създаваме непосилни, да си създаваме прѣкомѣрни разходи и да прѣтоварваме населението, та когато дойде врѣме да говоримъ тукъ и да излагаме финансовото положение, да се държимъ за коситѣ и да не знаемъ откъдѣ да захванемъ и кѣдѣ да свършимъ. Каквото щете кажете, но нашата армия не е по нашитѣ сили и тя е, която ни е коствувала най-много досега, тя е, която е изтеглила всичкитѣ тѣзи грѣшни левове отъ българския съдранъ джобъ. Тя е, г. г. народни прѣдставители, една ламя, споредъ мене, която винаги гълта и никога не може да се насити. Още повече отъ 1885 г. насамъ я прогласиха за нѣщо неприкосновено, прогласиха я за нѣщо свѣто. Тамъ нищо не се пипа. И когато захванешъ да говоришъ, ще те обвинятъ, че си социалистъ, ще те нарѣкатъ анархистъ и интернационалистъ и какви ли не щешъ епитети ще ти припишатъ. А въ сжщностъ, споредъ мене, съвсѣмъ не е така. Ние винаги, като хора, които заставаме да говоримъ отъ името на този народъ, който ви праща тукъ, винаги трѣбва да говоримъ за работитѣ тѣй, както сѫ, винаги трѣбва да прѣдставяме нѣщата въ истинската имъ форма, безъ прѣувеличение: нито да изопачаваме истината, нито да я прѣувеличаваме. Ние можемъ да казваме истината тѣй, както си е. Каквото щете, но едно перо отъ 40 милиона лева, което всѣка година редовно се слага на българския грѣбъ, на българскитѣ охлузени плещи, не е лесна работа. Съ каквито щетѣ идеали, съ каквито щете исторически завѣти оправдавайте това 40-милионно перо, вие не можете да го оправдаете, вие не можете да кажете, че това е споредъ платежната способностъ, споредъ силитѣ на българския народъ.

Г. г. прѣдставители! Тъкмо тукъ ние не сме се съобразили съ изискванията, съ условията на този мислителъ, който азъ ви приведохъ тукъ.

К. Ватоловъ: Кой е той, какъ се казва.

И. Хаджиевъ: Монтескьо. Той е толкова старъ, че можете да го смѣтате, че е остарѣлъ. За днешното врѣме и мислитѣ му нѣматъ цѣна.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Радославовъ да те чуе, ще те бие.

И. Хаджиевъ: Г. г. прѣдставители! Дѣйствително, ние не мѣримъ и тогава да кроимъ; ние кроимъ прѣди да мѣримъ. Ние имаме една салтанатлия държава, която ни коствува много скъпо,

Да, вие много прибързахте съ вапния бюджетъ, който трѣбваше да внесете на 25 октомврий, а го внасяте на 15 декемврий; прибързахте казвамъ, та сега трѣбва повече да говоримъ на прѣзумица, отколкото да имаме цифри. Ако го бѣхте внесли по-рано, ако иммахме възможност да чуемъ по-рано експозето на г. министра, ние можехме да видимъ една картина много по-ясна; ако иммахме по-рано бюджета, ние можехме да излѣземъ сега тукъ прѣдъ васъ съ цифри, да ви кажемъ, колко чиновници има въ другитѣ държави и колко има у насъ; колко офицери има у другитѣ държави и колко има у насъ; да видите какво е производството въ другитѣ страни и какво е у насъ; колко разходи непроизводителни има въ другитѣ държави и колко у насъ. Но, казвамъ, затуй ние не сме виновати; виновати сте вие, които закѣснѣхте съ внасянето на бюджета: отзарана ни раздадохте бюджетитѣ и сега ни карате да говоримъ.

М. Златановъ: Кой ви кара да говорите.

И. Хаджиевъ: Зная, че по-добрѣ ви е да не говоримъ.

М. Златановъ: Да, много по-хубаво е да не говорите.

И. Хаджиевъ: Да, но ние ще си изпълнимъ дълга докрай.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви казахъ, че ние имаме една салтанатлия държава. Салтанатлията държава захваща отгорѣ и върви постепенно до всичкитѣ учрѣждения. Прѣди всичко, азъ знаа, че ако бѣше г. Такевъ сега тукъ на моето мѣсто, щѣше да захване оттамъ, отдѣто е захващалъ да се рови изъ перални, да се рови изъ конюшни, изъ кафезитѣ на царскитѣ врани и гарги и пр. и пр. Азъ това нѣма да направя. Азъ вѣрвамъ, че вие, които искате дѣйствително да насадите единъ демократизъмъ въ тази страна, вие, които претендирате да бѣдете една истинска демократическа партия, вие трѣбваше да дадете сега видъ на това, вие първи трѣбваше да дадете да разберемъ ние и българскиятъ народъ, че вие вървите въ пътя на демократизма; вие трѣбваше да посвѣтвате най-напрѣдъ държавниятъ глава прѣвъ да покаже умѣреностъ въ всичко. Ние, гледамъ тукъ на стр. 3—4, имаме разходи за дворци, на нѣколко мѣста има дворци.

Министъръ И. Саллабашевъ: Нѣма такава нѣщо.

И. Хаджиевъ: Г. г. прѣдставители! Азъ тукъ гледамъ има перо за раздаване на ордени 80.000 л. Тукъ, дѣйствително, г. Такевъ е останалъ вѣренъ на себе си; конюшни не е вписалъ, нѣма и перачници, но нѣма само имената, а сумитѣ сж прѣдвидени. Тая сума за ордени не е заличена, тя си стои, а малко и повече ми се вижда даже. Вие едно врѣме приказвахте най-много за салтанатлъка

на държавния глава, вие най-много сте го упрекавали и трѣбваше да го посвѣтвате, а азъ не виждамъ сега нѣщо, което да показва, че вие дѣйствително сте го посвѣтвали да стане единъ истински демократически държавенъ глава, да стане единъ държавенъ глава, какъвто прилѣга на нашата страна, на нашата демократическа страна, на нашата „царвулаповка“ страна. Да, това трѣбва да го направятъ неговитѣ съвѣтници. Вие много обичате да подхвѣляте по адресъ на либералитѣ, че били царедворци, че много обичали да поглеждатъ тамъ нагорѣ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Моля, г. Хаджиевъ, Вие можете да говорите и да нападате насъ, но нѣмате право да нападате държавния глава. За никакви дворци нѣма. Кажете ми кждѣ има дворци.

И. Хаджиевъ: Вие знаете, че по онова врѣме отъ цивилината листа на държавния глава се економисаха 500.000 л. Азъ не виждамъ сега нѣщо подобно. Вие отъ тукъ трѣбваше да захванете, да видимъ, че правите економии. Вие трѣбваше да заличите поне тия 80.000 л. за ордени. Да кажете: „Останете, Ваше Величество, една година безъ ордени, да не даваме една година ордени на тоя или оня; тая година е много сиромашка; тукъ стамболиститѣ сж ни оставили такъвъ бюджетъ, такъвъ лабиринтъ отъ взимане-даване, такава финансова паяжина, че не можемъ да я оправимъ.“ Да, тогава ние щѣхме да видимъ, че дѣйствително вие сте дали единъ добъръ съвѣтъ, вие сте започнали отгорѣ да демократизирате страната, че вие дѣйствително сте поискали въ тази страна да свържете кесията, както се провикваше г. Такевъ по мегданитѣ.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Г. Хаджиевъ! Оставете кой какво се е „провиквалъ“ по мегданитѣ, а кажете Вашето мнѣние.

А. Стамболийски: Той е свободенъ да говори.

Министъръ И. Саллабашевъ: Но не е свободенъ да напада.

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Вие, г. Хаджиевъ, излагайте Вашето мнѣние, а кой какво е говорилъ, това не е прѣдметъ на разискване.

И. Хаджиевъ: Ще ме накарате да взема в. „Потикъ“, г. прѣседателю!

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Г. Хаджиевъ! Оставете се отъ този начинъ на говорене.

И. Хаджиевъ: Ако ми правите бѣлѣжка, ще взема в. „Потикъ“, за да се види какво сте писали Вие. Азъ искамъ да ви кажа, че вие трѣбваше да захванете отгорѣ економитѣ.

А. Стамболийски: Отъ флотилията.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Говорете по прѣдмета; не злоупотрѣбвайте съ врѣмето, г. Хаджиевъ.

И. Хаджиевъ: Г. г. прѣдставители! Вие трѣбваше да погледнете на всѣкъждѣ, къдѣто виждате излишъци, дѣто виждате салтанатлъкъ, да го съкратите въ този моментъ оскъденъ, въ този сиромашки моментъ, въ този моментъ, въ който ни излагате, че едно батакчийско състояние, оставено отъ вапите прѣдшественици, за да видимъ ние, че вие, тѣхните наследници, искате да турите редъ въ работитѣ. Ние не виждаме такова нѣщо; ние не виждаме такъв примѣръ ефикасенъ, отъ който да можемъ да заключимъ, че дѣйствително демократитѣ сж се заловили да правятъ реформи, особено въ финансовата частъ, че демократитѣ сж се заловили да правятъ съкращения, да правятъ економий, съ които излѣзоха да се прѣпоръчатъ на врѣмето и да искатъ народното довѣрие.

Вие говорихте, г. министри, Вие, г. министри на финанситѣ, отзарана разправихте за голѣмитѣ батакчилъци на вапите прѣдшественици. Тѣзи батакчилъци се изнесоха на врѣмето — и вие ги изнесохте въ вапите вѣстници, и ние ги изнесохме, и другитѣ партии въ тѣхните вѣстници; ние знаемъ за аферата „Шарлъ-жанъ“, ние знаемъ отъ в. „Прѣпорецъ“, че Савовъ завдигна 750.000 л., ние знаемъ, че стамболовиститѣ сж крали това-онова, казвахте го и вие на врѣмето си заедно съ насъ, но вие не показвахте, че онѣзи крадци, грабители, които на врѣмето си сж правили това, трѣбваше днесъ да стоятъ на подсъдимата скамейка. Вие трѣбваше да направите това. Вие се провиквате само, че сж крали, но вие не туряте крадцитѣ на мѣстото имъ. А че е имало кражби, имало е. Вчерашни голтаци Ачковци и Генадиевци, които бѣха довчер послѣдни голтаци, днесъ ходятъ съ собствени екипажи. А вие, на основание на закона, който имате, за незаконното обогатяване, не щете да ги запитате, отдѣ сж взели тѣзи екипажи, отдѣ сж спечелили тѣзи пари. Единъ народенъ прѣдставитель съ 1.500, 2.000 л. годишно, г. г. народни прѣдставители, какво може да спести въ 4 години? Запитахте ли вие тѣзи хора, турихте ли тия хора на мѣстата имъ, за да докажете, че искате да заловите разбойницитѣ?

П. Паскалевъ: Това не е по економическото положение на страната.

И. Хаджиевъ: Това е сѣ по економическото положение, г. Паскалевъ.

В. Милевъ: Тѣ не сж чиновници.

И. Хаджиевъ: Има и чиновници.

Гласове: Ха-а-а!

И. Хаджиевъ: Има и за тѣхъ законъ, има за тѣхъ други закони. Немъ за крадчитѣ въ България нѣма закони?

Ние не ви видѣхме да посегнете на онова мѣсто, за което най-много вдигахте гюрултия, че ще намалявате тия пера; вие не отворихте вратичката на онази „свѣтая свѣтихъ“, нарѣчена военница, за да видимъ дѣйствително, че вие искате да направите нѣщо. Но и вие си намѣрихте извинението: „Сега не му е врѣмето, сега тамъ не се пипа; сега тази и тази страна гледа малко лошо на нашата страна и утрѣ не знаемъ какво ще стане; твърдѣ е възможно да имаме и война, тѣзи хора ще ни трѣбватъ, не ги закачайте сега.“ А това, г. г. прѣдставители, съвсѣмъ не е право. Патриотизмъ съ пари се не поддържа, съ пари се не купува. Ако говоримъ за патриотизмъ, ако вие се боите да накръните заплатата, ако ви е страхъ да посегнете на заплатитѣ на генералитѣ, полковницитѣ, подполковницитѣ, за да не ги разсърдите, за да не накръните въ тѣхъ патриотическитѣ чувства, то какъ вие ще турите 24% върху българския данѣкоплатецъ днесъ и утрѣ ще му кажете — и той е, който истински ще трѣбва да застане срѣщу неприятеля; той е, който съ 30 килограма товаръ на гърба си и съ пупка на рамо ще трѣбва да се катери по баиритѣ срѣщу неприятеля — питамъ ви азъ: какъ ще го натоварите него, безъ да му развалите патриотизма, безъ да накръните у него патриотическото чувство и да му кажете: бий се тукъ, за да спасишъ отечеството? Какво отечество ще спаси той, г. г. прѣдставители? За кое отечество, за какво добро на това отечество ще се бие той; какво добро, каква полза е видѣлъ той отъ това отечество? Вие го прогласихте за царство. Къдѣ е това царство? Азъ търся това царство въ кесията, на софрата, въ живота. Погледнете на нашето население и вижте, царско ли е то, въ царство ли живѣе то. Право да ви кажа, но това може да го мисли само онзи, който не иска да погледне на нѣщата, както си сж. Азъ съмъ се прѣвилъ одвѣ, червата ми куркатъ, не съмъ ялъ 2—3 дена, а ти си седналъ да ми говоришъ за патриотизмъ; продавашъ ми котлитѣ, въ които вари на дѣцата си чорба, продавашъ ми чергитѣ, съ които покривамъ дѣцата си, продавашъ ми най-нужното, най-необходимото, за да вземешъ отъ мене пари и да ги дадешъ на други — азъ да седна на гола софра съ сухо комаче, а ти да ги дадешъ на онѣзи, които сж сити и прѣсити, които сж пуснали вратъ и коремъ и седнали да се оплакватъ, чѣ нѣмали апетитъ за ядене и се измъчватъ да взематъ горчица, за да си отворятъ апетитъ, а слѣдъ това ще ми говоришъ за патриотизмъ, ще ме водишъ на война срѣщу неприятеля! Това не е празни думи, не е и демагогия, както често ви се ще да подхвърляте; това е истинската, дѣйствителната картина на живота.

Т. Панчевъ: Вѣрно.

И. Хаджиевъ: Да, когато едни тънатъ въ сиромашия и мратъ въ бѣднотия, други пъкъ тънатъ

въ раскошъ; когато едни не си дождатъ, други пъкъ нѣматъ насмѣшки. Захванешъ ли да търсишъ смѣтка, казватъ ти: не ги пипайте, защото при всичко, че това си е така, но утрѣ или други день може да има война. Г. г. прѣдставители! Туй ще ми простите, но ще ми позволите да ви кажа, че това съвсѣмъ не е тѣй, че патриотизмътъ съвсѣмъ не се купува съ пари, че той съвсѣмъ не се поддържа и крѣпи съ пари; че вие ако дадете на единъ човѣкъ 14.000 л., съвсѣмъ нѣма да го направите по-храбъръ и по-патриотъ, че истинскиятъ патриотизмъ се корени нѣкъдѣ другадѣ, а не въ кесията. Вие не трѣбва да държите смѣтка само за патриотизма на една шена хора, макаръ и офицери и водители, и да оставите голѣмата частъ, голѣмото мнозинство отъ българския народъ въ онази мизерия, въ която е билъ прѣди 30 и толкова години и за която ужъ е мечтаялъ, че единъ день, като се освободи, ще я отхвърли, ще се отърси отъ нея и той ще заживѣе по-охолень животъ и ще види царство. Царството се намира въ кесията. Защото турцитѣ тѣй казватъ: гелъ кесемъ панаира гидеждеимъ — ела кесио да отидемъ на панаира. Панаиръ има, ако има въ кесията; да си размѣнимъ кесията, да идемъ на панаиръ, тогава да продаваме чалмъ и патриотизмъ. Кой не става патриотъ съ пари? Но този патриотизмъ съ пари купенъ е много ефимеренъ.

Н. Козаревъ: Защо се не откажешъ отъ името „Хаджиевъ“ — то е чорбаджийско име?

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Свършихте ли, г. Хаджиевъ?

И. Хаджиевъ: Явно е, г. г. прѣдставители, отъ това, което казвамъ, че когато се разхвърлятъ у насъ данѣцитѣ, когато се разпрѣдѣля данѣчниятъ товаръ, съвсѣмъ не се гледатъ нуждитѣ, необходимитѣ нужди на държавата; че много и много се харчи за излишни работи, че много и много се харчи за работи, които нѣматъ нищо общо съ сѣщияната, съ необходимостта. Турете край на тази разточителностъ, г. г. прѣдставители, ще кажа азъ, като се обръщамъ къмъ червената маса; турете една спестеливостъ въ тази страна; изпълнете точно общанието си, както говорѣхте, че ще свържете добръ държавната кесия; дайте, да разберемъ това, дайте да го почувствуваме. А ние ще го разберемъ тогава, г. г. прѣдставители, когато видимъ, че вие дѣйствително ще ни поднесете единъ бюджетъ, въ който да е отбѣлзано необходимото за държавата, и онова, което се взима отъ народа, тоже да бѣде отъ излишното, а не необходимото нему. Вие ни прѣдставявате единъ бюджетъ отъ 157, отъ 160 милиона лева. Азъ не виждамъ нѣкъдѣ вие да сте прѣмахнали излишнитѣ служби; азъ не виждамъ да сте посегнали да направите едно справедливо намаление на по-високитѣ заплати у насъ; азъ не виждамъ въ бюджета да сѣ прѣмахнати онѣзи

учреждения, които смѣло можемъ да ги наречемъ луксозни. Казахме, че първото условие е необходимостта, необходимото въ държавата. А менѣ ми се види, че вие повече сте запазили луксозното, отколкото необходимото. Нашата работа много прилича на онзи изнемошѣлъ — срѣщамъ тукъ често пѣти единъ такътъ — който само си кичи главата и прилича на кукла: види се сиромашията го е налегнала, и той се е побъркалъ ли, кой знае какво е станало, но тѣлото му е слабо и хилаво, а главата му, която постоянно кичи съ разни пера и труфила, станала чрѣзмѣрно голѣма. Ние гледаме да красимъ тѣлото само отвънъ, ние го обличаме и кичимъ само отвънъ; не гледаме да изцѣримъ ранитѣ му отвътрѣ, не гледаме да прѣмахнемъ онѣи язви, които го разяждатъ и тровятъ послѣдователно. Дойдатъ чужденци, ние имъ прѣдставяме София: вижте София, културна България, прогресивна България, ти е отишла много напѣдѣ! И дѣйствително, ако гледате на София, България наистина е отишла много напѣдѣ. А колко напѣдѣ е отишла, азъ ви казахъ: върнете се между селата, между селското население и ще видите кѣдѣ е. Това е затуй, защото вие, както и вашитѣ прѣдшественици, поддържате луксозното. Вие апелирате къмъ насъ; г. министърътъ на финанситѣ ни казва: „Нѣмамъ нищо противъ, ако можемъ нѣкъдѣ да съкратимъ.“ Азъ не зная, доколко тази декларация е искренна, но ако вие, г. министри, искате дѣйствително да съкратимъ, ние ще ви посочимъ; азъ си запазвамъ правото при всѣки единъ бюджетъ да ви изнеса тукъ, кѣдѣ мога да искамъ съкращение на всичко онова, което азъ намирамъ, споредъ мене, луксозно. Вие не сте показали, че искате да направите нѣкъдѣ това. Прѣдъ мене е бюджетътъ на Външното министерство. Вие се оплаквате отъ сиромашия, вие казвате, че нѣма пари. Азъ виждамъ, че тукъ има много работи, които биха могли да се зачеркнатъ, безъ да пострада въ нѣщо нито държавната сигурностъ, нито държавниятъ авторитетъ. Ето напр.,...

М. Златановъ: Когато ще дойдемъ на отдѣлнитѣ бюджети, тогава говорете за това.

И. Хаджиевъ: Не, азъ само ще посоча нѣкои и други пера. Азъ гледамъ тукъ на едно мѣсто въ § 26 — 2.150.000 л. извънредни разходи. Този § 26 е послужилъ отъ дълго врѣме, за да напълни много джобове, да издигне много палати въ София и да открие много банки, но съвсѣмъ не е направилъ онова, съ което прѣдназначение вие го турите тукъ. Азъ никога нѣма да вдигна ръка за тоя параграфъ. Ето ви една сумичка, която можемъ, безъ нѣщо да пострада държавата, да я заличимъ; тѣ сѣ 2.150.000 левчета! Тукъ има още много нѣща да се заличатъ. Послѣднитѣ събития доказаха, че дипломатическиятъ корпусъ на България е само за салтанатъ.

К. Ватоловъ: Г. Хаджиевъ! Моля Ви се, задръжете си правото да говорите по тия въпроси,

когато дойде бюджетът по Министерството на външните работи сега говоримъ по общия бюджетъ. Иначе, не ще имате време да ги свършите.

И. Хаджиевъ: Малко ще говоря.

К. Ватоловъ: Какво ще говорите сега за дипломатическия корпусъ? Когато дойдемъ до бюджета по Министерството на външните работи, тогава говорете за това, за което сега говорите.

Д-ръ С. Даневъ: Продължавайте.

И. Хаджиевъ: Въ най-важния моментъ, въ Лондонъ, въ оная страна, на която най-много се облъгахме, че може да ни помогне въ случай на нужда, ние нѣмахме дипломатически агентъ. Въ най-важния моментъ имахме единъ, който се разтакаше на 3 мѣста, и онзи денъ вѣстникътъ писаха, че грабналъ около 36 хиляди лева пѣтни и дневни — едно галено дѣте въ България...

Нѣкои отъ малцинството: Д-ръ Станчевъ.

И. Хаджиевъ: ... едно любимо дѣте, на което кой знае какво му залепали, но азъ поне не го намирамъ много високъ дипломатъ. Вие всички можете да се възхищавате отъ него, но това, което той направи прѣзъ тия послѣдните врѣмена, е най-доброто доказателство за неговия дипломатически умъ и за неговия дипломатически тактъ. И защо ни е намъ, питамъ азъ, дипломатическо агентство въ Берлинъ, въ Виена, въ Лондонъ, въ Римъ, въ Цетина, въ Атина? Защо ни сж тия дипломатически агентства, освѣнъ за салтанатъ? Всичкитъ тия държави си иматъ у насъ дипломатически агентства, съ които можете да се сношавате въ нужда; защо ви сж и въ тѣхнитъ столици?

М. Златановъ: Защо? За да откриемъ такива въ Къзълъ-Агачъ ли?

И. Хаджиевъ: Разбирамъ тамъ, къдѣто има жизнени интереси, разбирамъ тамъ, къдѣто има необходима нужда; но тамъ, къдѣто работата е изключително за салтанатъ или пѣкъ, за да се отвори мѣсто на единъ или другъ любимецъ, тамъ нѣма нужда отъ никакъвъ агентъ. Азъ не виждамъ да сте заличили тукъ едно перо отъ 50 хиляди лева и друго отъ 150 хиляди лева, наречени безотчетни. Г. министърътъ на вътрѣшните работи да е тукъ, ще му припомня, че едно врѣме той най-много вдигаше гюрултията по тия фондове. И ако си спомнямъ добръ, покойниятъ Каравеловъ, за което г. Мирски постоянно ни го светийствува, най-много се възмущаваше, когато станѣше дума за тѣхъ. Какви сж тия батакчийски суми? Какви сж тия пера позорни за въ единъ държавенъ бюджетъ? Какво мислите вие да правите съ тѣхъ; каква пѣлъ се гони съ тѣхъ? Но казвате вие: туй е държавна тайна, а ти не си държавникъ, не разбирашъ отъ тия работи.

К. Мирски: Вие говорите на изустъ.

И. Хаджиевъ: Като е всичко това така, азъ ви казвамъ, че стига да искате да направите съкращения, можете да ги направите: много пера имате излишни. Азъ направихъ едно малко съкращение, безъ да пострада отъ това боевата сила на нашата войска, безъ да пинамъ нашето светилище безъ да го закачамъ. Като подхванемъ само отъ г. г. генералитъ и полковницитъ, само да ги поддрѣжемъ отъ малко малко, както поддрѣзватъ една пчелица, мисли, че нѣщо около 2 милиона лева ще капнатъ отъ тѣхната заплата. Мисли, че ако единъ генералъ, вмѣсто да получава 12.000 л., получава 8 или 9 хиляди лева, патриотизмътъ му нѣма да намалѣе, нито пѣкъ бойовната му сила ще се изгуби; ти ще си остане пакъ сжщата. Да. Сжщото нѣщо е и съ полковницитъ. Двѣ пера само вземахъ и намѣрихъ една скромна сумичка отъ 2 милиона. 21 генерали! Азъ нѣмамъ на рѣка да цитирамъ Русия, Германия, милитарна Германия фолко има, но азъ не вѣрвамъ, ако ги съпоставимъ на процентъ, германцитъ да иматъ толкова генерали сравнително въ своята войска, колкото ние имаме. Дѣ иматъ тѣ толкова полковници? Ние имаме 120 души. Малко остава още подполковници, полковници и генерали да замѣнятъ войницитъ — на всѣка крачка, на всѣка стѣпка сѣ полковникъ, сѣ генералъ ще намѣрите. Не бутайте тамъ, тамъ не закачайте! Знаея, че ще ми се разсърди г. министърътъ на войната, ... (Смѣхъ)

Министъръ генералъ лейтенантъ Д. Николаевъ: Нѣма.

И. Хаджиевъ: ... ама нѣма какво да направя: тамъ трѣбва най-много да се качи. Защото, г-да, съгласете се, че ние можемъ да вземаме оттамъ, откъдѣто има. Отъ босия царвули и отъ голия дрехи не се взиматъ; отъ онзи, който има, оттамъ искаме да вземемъ ние. И азъ се надѣвамъ, че г. министърътъ на войната, въ съгласие съ г. министра на финанситъ, ще взематъ бюджета въ комисията и ще намалятъ тия голѣми заплати. Въ България едно кило месо още струва единъ левъ, една ока хлѣбъ се дава грошъ, 20 ст.; не е още толкова скъпо. Ако искате, да имъ туримъ още по хилядо лева за дрехи, за други работи — защото ние искаме да сме салтанатлии; голи сме, ама искаме да сме голѣми, салтанатлии. То малко прилича на голъ коремъ чивте пищове, ама искаме. Тогазъ дайте имъ; нищо не значатъ 500—1.000 л. за дрехи — нека се облъкатъ, но азъ казвамъ, че бихме могли да направимъ голѣми съкращения и съ нищо да не пострада бойовната сила, съ нищо войската да не се накърни. Да, г. г. народни прѣдставители, съ такова едно умно намаление, съ такова едно умно посѣгане върху дуксознитъ работи, върху излишнитъ работи на всѣкъдѣ и въ всичко въ нашата държава вие ще

можете да направите една достатъчна економия, за да нѣма нужда, г. министри, да налагате 24% училищенъ налогъ.

Г. г. прѣдставители! А прогос, понеже стана дума за училищенъ налогъ, ще ми позволите да ви кажа, че много голѣма злина ще направите на българскитѣ основни учители, ако вие увеличите училищния данѣкъ отъ 10 на 24%. Вие ще направите такава злина, вие ще повдигнете така народа противъ тоя скромнѣнъ труженикъ на общественото поле, че той става не само безполезенъ, но и излишенъ и врѣденъ. Азъ имамъ вече писма отъ учители, които казватъ: „Вѣрно ли е, че училищниятъ данѣкъ се е увеличилъ съ 13—14%? Но какво правите, за Бога? Вие искате да подобрите нашето положение и взехте че ни изложихте прѣдъ населението. Защо не направите въ другитѣ части това; защо не турихте единъ воененъ налогъ, единъ генералски налогъ, за да мразятъ хората генералитѣ, ами туряте единъ училищенъ налогъ, та когато взематъ да го събиратъ селянитѣ да казватъ: „За даскалитѣ плащаме тѣзи пари. Ахъ, тия даскали ако не сж, ще блаженствува тоя свѣтъ, ще блаженствува тая страна.“ Да, г. г. прѣдставители, вие, които искате отъ това мѣсто да подобрите хала на българскитѣ основни учители, вие направихте тоя халъ много лошъ, вие го влошихте, и азъ безъ прѣувеличение мога да кажа и безъ да разсърдя кого да е, като мисля, че изразявамъ мнѣнието на българското учителство, на българското 8-хилjadно основно учителство, че като мислите да увеличите този данѣкъ съ 24%, оставете заплатитѣ на учителитѣ да бждатъ такива, каквито сж. Учителитѣ толкова сж страдали, ще пострадатъ още двѣ-три години, но тѣ нѣма никога да приематъ за смѣтка на българския съдранъ джобъ, за смѣтка на българската съдрана кесия, какво да е увеличение за своитѣ заплати. Да, това го казвамъ като вчерашенъ учителъ и мисля, че изразявамъ мнѣнието на учителитѣ. И дѣйствително, ако вие направите това, азъ ви казвамъ, че ще направите голѣмо зло не само на учителитѣ, но и на учебното дѣло въ България. Вие ще убиеете учители въ неговия авторитетъ, а безъ авторитетъ той е загубенъ за страната, той е загубенъ за училището, той е загубенъ за своето дѣло, г. г. народни прѣдставители! Когато българскиятъ основенъ учителъ поиска да се увеличи заплатата му, да се подобри положението му, той прѣдлагаше рецепта; защо вие не възприехте тая рецепта? Тя не е страшна. Той казваше: като имате прѣдъ видъ ценза, образованието, което ние имаме, възъ основа на туй дайте ни една скромна заплата. Отъ кждѣ ще я вземете? На всичкитѣ ония, които сж надъ насъ, намалете заплатитѣ споредъ ценза, споредъ образованието, и ги направете въ съотношение съ нашитѣ. Това направете. Вие не направихте това. Вие, напротивъ, увеличихте заплатитѣ нѣкъдѣ, като тия на учителитѣ, но вие не турихте единъ специаленъ данѣкъ;

когато увеличавате заплатитѣ по другитѣ вѣдомства, не туряте особенъ данѣкъ. Вие туряте единъ данѣкъ, нареченъ училищенъ налогъ, съ който данѣкоплатцитѣ селяни ще вадятъ всѣки денъ очитѣ на учители. Каква ще бжде ползата отъ това за учителя или за учебното дѣло? И не полза, но само врѣда тукъ се напаса, и нищо повече. Когато ние искахме за учителитѣ увеличение на заплатата, ние ви посочихме източници: вземете оттамъ, кждѣто има, вземете оттамъ, кждѣто сте дали много, и дайте тамъ, кждѣто сте дали малко. Туй искаме ние и само тогава българскитѣ учители, българското основно учителство отъ 8.000 души ще може да бжде доволно и ще може тогава да каже, че имало партия въ страната, имало правителство, което се е загрижило за него. Инакъ, то е недоволно и азъ ви казвамъ, че то още отсега ще протестира, понеже вие, вмѣсто да изпишете вѣжди, ще извадите очи.

Стегнете държавната кесия — тѣй ще завърша азъ, г. г. прѣдставители! Стегнете държавната кесия, прѣмахнете всичко излишно, прѣмахнете всичко луксозно въ държавния бюджетъ. Оставете само онова, което е необходимо, оставете само онова, което е потребно за правилното съществуване на тая държава. Туй направете, за да останете вѣрни на ония обѣщания, за да останете вѣрни на оная програма, която сте давали прѣдъ българския народъ. Не сторите ли това, азъ ще ви кажа слѣдното. Ако вие, като демократи, или вие, българскитѣ демократи, не се заемете отъ сърце да направите това, азъ имамъ вѣра, че това ще направятъ българскитѣ либерали; не направятъ ли това и тѣ, ще го направятъ българскитѣ земледѣлци, ще го наложи българскиятъ работенъ народъ, въ своето множество. О, по тогава тежко на демократствуващитѣ! (Ржкоплѣскане отъ земледѣлческата група)

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Давамъ нѣколко минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ)

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Засѣданието се продължава.

Има думата г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ думата подъ прѣсното, но тегостно впечатление, което ми направи, както бюджетопроектътъ на правителството, така сжщо и екпозето, което финансовиятъ министъръ направи тази сутринъ. Казвамъ подъ прѣсното впечатление, защото половината отъ бюджетопроектитѣ намъ — не само на менѣ, но на всички тукъ — се дадоха едва въ сжбота вечерята, другата частъ — нека кажемъ третината, два бюджетопроекта — получихме вчера, въ празникъ, а останалата частъ получихме отзарапа и сега, подиръ обѣдъ, прѣди нѣколко минути само едва можахме да се сдобиемъ

съ приходния бюджетпроектът и съ бюджетпроекта на Финансовото министерство. Та, като казвамъ подъ прѣсното впечатление, искамъ да обясня, защо впечатлението ми е съвсѣмъ прѣсно; то е току-що съставено; даже нѣма да прѣувелича, ако кажа, че то е само повърхностно впечатление, а не е изучаване или миѣние. Защото всички ще бждете съгласни, вѣрвамъ, да признаете, че когато на едно правителство, състоящо отъ 8 души министри, подпомагани отъ единъ грамаденъ персоналъ чиновници, сж нужни, за да приготви бюджета, 11 мѣсеца, отъ 16 януарий до 16 декемврий, и едва-едва да ги приготви съ този голѣмъ, както казахъ, спомагателенъ персоналъ, за насъ, които нѣмаше никакъвъ спомагателенъ персоналъ, изучаването на такава една материя, повидимому толкова мѣчна, изисква поне нѣколко дни, а ние нѣмаме даже и нѣколко часа. Ние имахме толкова врѣме, въ което едва може съ голѣма бързина да се разрѣжатъ листовѣ на тѣзи законопроекти; но да се прочетатъ, да се сравнятъ тѣ съ миналитѣ, да се изучатъ по докладитѣ на Смѣтната палата за миналото врѣме или по главнитѣ отчети на Финансовото министерство за миналитѣ години — това е една работа абсолютно невъзможна. Това, казвамъ, всички ще признаете: и депутати, и министри, и всички ще признаете, че това е едно положение твърдѣ печално; то е едно положение, което прави нашитѣ дебати по бюджета малко смѣшни, малко карикатурни, защото признато е — това го четохъ и вчера въ в. „Прѣпорецъ“ отъ 13 того — че дебатитѣ по бюджета сж онази централна точка, около която се опрѣдѣля всичката правителствена дѣятелностъ, и дебатитѣ по този бюджетъ, слѣдователно, прѣдставляватъ най-добрия случай, за да може тази правителствена дѣятелностъ да се охарактеризира, да се изучи, да се разкритикува. Е добръ, при всичко че бюджетътъ е тази най-главна, срѣдоточна точка въ дѣятелността на едно правителство, когато вие давате на камарата, на народнитѣ прѣдставители само нѣколко часа или, по право, само нѣколко минути, за да я изучатъ, съгласете се, че вие отнемате всѣкаква възможностъ на народнитѣ прѣдставители, които биха желали да изпълнятъ дълга си, вие имъ отнемате, казвамъ, всѣка възможностъ да изпълнятъ тѣ този дългъ добросъвѣстно. Ето защо въ рѣчта ми, въ нѣколкото думи, които ще произнеса сега, вие ще забѣлѣжите недостатъчно изучаване на бюджетпроекта, ако щете да ви призная, даже съвършеното непрочитане на нѣкои отъ тѣхъ. Не е възможно да се изучатъ, не ги изучихъ, не ги познавамъ. И ако това, което ще ви говоря, въ нѣкои точки се намѣри въ противорѣчие съ изложението въ законопроекта, вие ще ме извините, слѣдователно, и ще вѣрвате, че това го правя не умишлено, а защото съмъ поставенъ въ туй положение. Ще ми кажатъ, може би, нѣкой: „Е, защо вземате тогазъ думата да говорите? Седете си тамъ, на мѣстото. Нека се прокара бюджетътъ

по-скоро и да се свърши.“ Тѣй ни казваше нѣкога отъ това мѣсто бившиятъ министъръ на финанситѣ, г. Паяковъ. Въ 1907 г., когато да се гласува бюджетътъ за 1908 г., дѣйствително ние, опозицията, не взехме никакво участие въ дебатитѣ, седѣхме си на мѣстата и мълчахме, защото точно по сжщия начинъ ни се раздадоха тогава бюджетпроектитѣ, както се раздадоха и днесъ. Тогава дебатитѣ се почнаха на 17 декемврий, ние, обаче, започнахме да ги получаваме отъ 16 и това продължаваше и прѣзъ врѣмето, когато министърътъ на финанситѣ правѣше своето изложение, и слѣдъ туй ни поканиха веднага да говоримъ. Г. Яблански излѣзе прѣвъ да говори, молѣ да се отложатъ разискванията поне за слѣдующия денъ, но министерството не се съгласи, и болшинството отказа. Той се оттегли, никой другъ не взе думата вече, защото всички бѣха въ сжщото положение и дебатитѣ се свършиха прѣди да почнатъ. Министърътъ на финанситѣ, обаче, не се задоволи съ това, а стана и каза, че това трѣбва да служи за укоръ на народнитѣ прѣдставители отъ опозицията, че тѣ не знаели да си изпълнятъ дълга, че тѣ бѣгали отъ критиката и че това го правили затуй, защо нѣмало какво да кажатъ! И наистина, какво може да се каже за единъ бюджетъ, който се сключва съ голѣми излишъци, питаше се тържествующъ г. Паяковъ. Какво може да се каже противъ една финансова политика, която прави да цвѣтѣ България. Очевидно, това е слабостъ на опозицията: не може да намѣри основания за критика. „А-а, ама вие искате врѣме! Който се заема да говори по бюджета, той трѣбва да се готви по-напрѣдъ прѣзъ годината, той трѣбва да е готовъ въ всѣки моментъ, като запрегната пушка, и щомъ му кажатъ: „ела да говоришъ за моя бюджетъ,“ макаръ и да не го знае какъвъ е, той трѣбва да бжде готовъ да го критикува, дори и безъ да го е челъ. Азъ не вѣрвамъ да се намѣри нѣкой сега, въ туй Събрание, да каже, че ние сме били длѣжни да знаемъ бюджетпроектитѣ на правителството, че ние трѣбва да бждемъ готови да се изкажемъ по бюджетпроекта на правителството и по неговата политика въобще, економическа и финансова, даже и безъ да сме му прочели бюджетпроектитѣ.

Но ако при все това вземамъ думата и не настоявамъ да се отлагатъ дебатитѣ, за да имаме врѣме да проучимъ бюджетпроекта по-добръ, то е отъ уважение къмъ другъ единъ много сжщъ принципъ, и този принципъ е, че е желателно бюджетитѣ за слѣдующата година да се прокаратъ непрѣмѣнно своєврѣменно прѣзъ прѣдшествующата година, за да не се управлява България възъ основание на изключителнитѣ законоположения въ конституцията, съ врѣменни дванадесети и т. н. Защото страхъ ме е, че тѣй, както ние сме наклони да усвояваме всичкитѣ лоши прецеденти на прѣдшественицитѣ и да забравяме добритѣ, като се стараемъ по всѣкакъвъ начинъ да ги очернимъ, ако тази практика се установи у насъ единъ пѣтъ

— досега имаме единъ случай, по този случай бѣше при force majeure, защото камарата се разтури прѣзъ декемврий 1901 г. и не бѣше възможно да се състави бюджетътъ — ако едно демократическо, наречено, правителство, мисли си азъ, ако нашето XIV-то обикновено Народно събрание, което се събра тукъ, слѣдъ като възбуди толкова блага, толкова добри надежди, по единъ или по другъ начинъ, въ народа, ако ние усвоимъ тази практика, азъ се боя, казвамъ, че оттукъ-натѣй ние ще имаме винаги да се управляваме съ врѣмenni дванадесети и ще гласуваме бюджета едва прѣзъ годината, за която се отнася. А това е единъ прецедентъ — нѣма нужда да излагамъ тукъ монѣ мотиви — извънредно врѣденъ, извънредно опасенъ за нашата държава. Искамъ, слѣдователно, да направя всичко отъ моя страна, щото бюджетитѣ да бѣдатъ гласувани прѣзъ тази година и да не става нужда, макаръ че разполагаме съ твърдѣ малко врѣме, правителството да иска отъ насъ врѣмenni дванадесети.

По тѣзи двѣ причини, а именно поради липса на врѣме за изучаването на бюджетопроектитѣ отъ една страна и поради нежелание да затруднявамъ вапитѣ работи, дѣятелността на болшинството и на цѣлата камара отъ друга, азъ ще се постарая да бѣда много късно, г. г. народни прѣдставители — разумѣва се, дотолкова, доколкото тази обширна материя позволява да бѣдемъ къси.

Позволете ми, обаче, прѣди да влѣза въ самата материя, да констатирамъ, че и настоящето правителство, по примѣра на свои прѣдшественикѣ, на стамболовиститѣ, забави твърдѣ много внасянето на бюджетитѣ въ камарата и забави ги съвсѣмъ неоправдано.

Р. Маджаровъ: И вие, народняцитѣ, ги забавяхте.

Т. Теодоровъ: Отъ 1894 г., отъ когато азъ мисля, че трѣбва да се прави и може да се прави сравнение за парламентарната практика въ България — защото по-прѣдшниятъ периодъ, струва ми се, е много отдалеченъ и вече не е годенъ за сравнение — отъ 1894 г. до 1908 г. прѣзъ 14-годишенъ периодъ само едно правителство е внесло и въ една само сесия на камарата по-късно бюджетопроектитѣ отъ днескашното. Това бѣха стамболовиститѣ въ 1907 г.: тѣ внесоха бюджета на 16 декемврий и пристѣпиха да го гледатъ на 17. Настоящото правителство започна да ги внася на 13 декемврий, въ сѣбота вечерята, и продължи до днесъ, понеделникъ, на 15 декемврий — съ два дена е изпрѣварило стамболовиститѣ отъ послѣдната сесия. Въ всичкитѣ прѣдшествующи сесии на стамболовиститѣ, въ всичкитѣ прѣдшествующи сесии на другитѣ правителства, бюджетопроектитѣ сѣ били внасяни сѣ по-рано, отколкото това направи днешното правителство, и ние трѣбва да констатираме това забавяне, защото то е явно нарушение на закона за

отчетността по бюджета. Не е прѣдоставено по нашия законъ за отчетността по бюджета пълно усмотрѣние на министритѣ да внасятъ бюджетопроектитѣ, когато искатъ — по къмъ края или по къмъ срѣдата, или въ началото на сесията; напротивъ, законодателятъ у насъ въ закона за отчетността по бюджета, който сега е въ сила отъ 1904 г. насамъ, съ малки измѣнения само, па и въ прѣдшниятъ законъ, който дѣйствува още отъ 1885 г., е прѣдвидѣлъ срокове нарочно за тази цѣль. За тѣзи срокове и въ вѣстницитѣ се е писало и напомняло всѣка година, но не е важно, какво се пише въ вѣстницитѣ, а нужно е да кажемъ това прѣдъ камарата, та дапо въ бѣдѣще се засрамятъ правителствата отъ този начинъ на дѣйствие и да не докарватъ до туй смѣшно, до туй карикатурно положение народното прѣдставителство въ една такава важна материя, като разискването общия бюджетъ на държавата. Законътъ изисква до 1 септемврий на всѣка година министърътъ на финанситѣ да има всички бюджетопроекти на всички министерства и да сезира съ тѣхъ вече Министерския съветъ; законътъ изисква по-нататъкъ до 25 октомврий най-късно, може и по-рано, значи 10 дена подиръ откриването на камарата, всичкитѣ бюджетопроекти да бѣдатъ внесени вече въ камарата, заедно съ едно изложение — казва сегашниятъ законъ — думи, които даватъ да се мисли, че изложението трѣбва да бѣде писмено; законътъ казва, че министърътъ на финанситѣ трѣбва да внесе въ камарата най-късно до 25 октомврий цѣлия бюджетъ на държавата, заедно съ едно изложение, и най-късно до 15 декемврий на камарата се дава най-голяма свобода да разисква бюджета, като отъ 25 октомврий до таа дата тя може да разполага съ врѣмето си и да дебатира бюджета нашироко, колкото ще, но на 15 декемврий бюджетътъ трѣбва да бѣде прѣдставенъ на утвърждение отъ държавния глава и подиръ това, разбира се, за обнародването не ще много врѣме. Тѣзи изисквания на закона иматъ очевидно много разумно оправдание. Нѣма да се спирамъ прѣдъ хора интеллигентни, каквито сѣ тукъ, въ туй Народно събрание, да доказвамъ защо. Ако настоящето правителство ще търси оправдание въ прецедентитѣ, азъ ще му кажа, както г. Маджаровъ подметна тукъ, че въ 1894 г. бюджетитѣ бѣха внесени въ послѣднитѣ дни на мѣсецъ ноемврий, въ 1895 г. сѣщо така, въ 1896 г. сѣщо така, а дебатитѣ се започваха въ първитѣ числа на декемврий — 1, 2, 3 декемврий.

Р. Маджаровъ: И се гласува късно

Т. Теодоровъ: Забавяне е ставало дѣйствително: бюджетитѣ не сѣ били внасяни точно на 25 октомврий отъ никое правителство, за жалостъ, откакъ България съществува; въпрѣки тѣзи законоположения, никое правителство, доколкото си спомнямъ — нѣмамъ врѣме да направя точна смѣтка

да ви кажа дати — никое правителство не е изпълнило това точно въ срока на закона. Но ако е думата за народняцитѣ, тѣ го направиха така: въ послѣднитѣ дни на мѣсецъ ноемврий внасяха бюджетопроекта и дебатитѣ сж започвали нѣкой път въ края на ноемврий, но никога не по-късно отъ 3, 4, 5 декемврий.

Д-ръ И. Дрънковъ: Идущата година така ще бѣде.

Т. Теодоровъ: Азъ затуй и говоря, защото сегашното просрочие не може да се повърне вече. Азъ говоря затуй, та дано стане единъ принципъ, достоинъ за почитане, за уважение въ нашата камара, и поне въ бѣдѣще врѣме, туй правителство или друго, което би дошло подиръ него, да има малко срамъ за тази работа, да не бѣдемъ съ съ оня суратъ, който имаха, както казахъ, вашитѣ прѣдшествующи стамболовисти — да ни внасятъ бюджетопроекта на 16 декемврий, за да го разгледаме на 17 декемврий. И нека не ни се казва, че имало оправдание за забавянето. Прѣзъ 1894 г. имаше по-голям оправдания, за да се забави бюджетопроектътъ, отколкото прѣзъ 1908 г. Защото азъ четохъ въ в. „Прѣспрець“ указанието, че тази година, прѣдъ видѣна събитията — прогласяването на царството или обявяването на независимостта, може би, и окупацията на желѣзницитѣ, не знай — не могло да се състави бюджетопроектътъ по-рано. Това е едно оправдание съвсѣмъ недостатъчно, съвсѣмъ несериозно, защото, ако окупацията на желѣзницитѣ бъркаше въ нѣщо да се състави бюджетопроектътъ, ние и сега трѣбваше да нѣмаме бюджетопроекта, понеже въпросътъ стои еднакво висящъ. Ето, този бюджетопроектъ се състави, безъ да прѣдвижда нѣщо за желѣзницитѣ, за тѣхния приходъ или за тѣхния разходъ по експлоатацията, или, ако прѣдвижда нѣщо сега, то можеше да го прѣдвиди и по-рано. Обявяването на царството, ми се струва, не приспа министритѣ и чиновницитѣ, които сж натоварени тамъ съ воденето на дѣлата да не главоболятъ въ кабинетитѣ си. Обявяването на царството не спрѣ нашето управление: ние все таки се управляваме; министритѣ все таки подписватъ писма, все таки изучаватъ въпроси и разрѣшаватъ въпроси. Е добръ, нѣма по-важенъ въпросъ за министритѣ отъ бюджета, който тѣ трѣба да изучатъ прѣди всичко и на врѣме. По нашата конституция, едно правителство може да се явява въ камарата и да прѣкара двумѣсечната сесия, ако ще би и 4 мѣсеци, безъ да внесе ни единъ законопроектъ; никой не може да го критикува, защо не внася законопроекти. Имаме добри закони, тѣ ни даватъ възможность да управляваме страната добръ и ние я управляваме по тѣхъ. Интерпелации можете да правите върху управлението, можете да контролирате управлението, но правителството не е длъжно непрѣмънно да внесе законопроекти. Единъ законъ, обаче, правителството е длъжно да внесе, единъ законъ е задължителенъ

за него, и за този законъ е задължително всѣки годишното свикване на камарата. Ако нашата конституция казва, че камарата обезателно трѣбва да бѣде свикана единъ път въ годината, и то въ прѣдвидения периодъ, отъ 15 октомврий до 15 декемврий, ако нашата конституция казва, че засѣданieto на камарата прѣзъ тѣзи два мѣсеца е задължително, то е направено само, за да може да се разгледа бюджетътъ, защото се е мислило, че има или нѣма друга работа, една работа е належаща — работа, въ която се проявява върховенството на народа, въ която се проявява надмощието на народа върху правителството. Тази работа е бюджетътъ и безъ нея не може да бѣде. Затуй сж избрани мѣсецитѣ, прѣзъ които хората сж сравнително по-свободни отъ частнитѣ си занятия и които да прѣдшествуватъ достатъчно новата година, за да може да се гласува бюджетътъ. Тѣй че, не може никой министъръ да ни каже, че не съставилъ бюджета на врѣме, защото провъзгласихме независимостта или защото заехме желѣзницитѣ. Подобни събития могатъ да се случатъ всѣка година; може да има свадби, може да има големи, може да има прогласяване на независимостъ, може да има холера, но всички подобни събития, които не сж force majeure, не позволяватъ на единъ министъръ да се извинява за закъсняването на бюджета. Въ 1894 г. ние имаме по-сериозни причини да оправдаемъ едно закъсняване на бюджетитѣ, защото въ 1894 г. се прокараха цѣлъ редъ коренни данѣчни реформи, които влияеха върху прихода на държавата. Тогава трѣбваше да се прокаратъ прѣдварително тѣзи реформи, които опрѣдѣлятъ количеството на прѣжитѣ даждия, които създаватъ нови косвени даждия, да се види въ каква форма ще се приематъ тѣ, за да може да стане едно изчисление на приходитѣ. Тѣзи реформи бѣха не единъ, не два закона, а бѣха серия отъ закони отъ първостепенна важность, и при все това правителството успѣ да си прѣдстави бюджета въ камарата, както ви казахъ, въ началото на декемврий. Прѣзъ ноемврий 1894 г. ние имаме и министерска криза, при която министерството се частично промѣни; трѣбваше да дойдатъ нови титуляри и тѣзи титуляри трѣбваше да си кажатъ думата върху бюджетитѣ, които ще внесатъ въ камарата, върху отговорността, която поематъ за тѣхъ. При все това, казвамъ, ние пакъ успѣхме да внесемъ бюджетопроектитѣ въ началото на мѣсецъ декемврий. А сега чета въ в. „Прѣспрець“: царството било прогласено, отъ друга страна, единъ отъ г. г. министритѣ се билъ намиралъ въ Цариградъ по известнитѣ вече прѣговори или разговори (Смѣхъ) — споредъ едни, прѣговори, а споредъ други, разговори — та не е могло да се свърши съ неговия бюджетъ, нѣмало кой да му състави и прѣгледа бюджета. Ето едно оправдание същщо така несериозно, защото министърътъ може да отсъствува отъ България, но министерството съществува. Единъ министъръ може да отиде да

се жени, може да отиде да води прѣговори, може да умре, може да заболѣе въ къщата си, обаче затова министритѣ сж 7 или 8 души, за да може, когато единъ отъ тѣхъ отсъствува, иѣкой неговъ другаръ да вземе неговото вѣдомство и да го управлява въ негово отсъствие. Министерската солидарностъ позволява единъ министъръ да управлява министерството на другъ министъръ и цѣлнитѣ кабинетъ да носи отговорността. Та не може да се каже, че нѣмало единъ министъръ, та бюджетътъ не могълъ да се състави. Азъ говоря всичко това, защото не желая да се чува въ българската камара, че подиръ 30-годишенъ политически животъ не е могълъ да се установи единъ редъ, какъвто ни обѣщава г. Дрѣнковъ, за догодина, вѣроятно ако бжде той министъръ (Смѣхъ) да могатъ да се внасятъ бюджетитѣ точно на 20 или 25 октомврий, защото желая да стане една реалностъ, а не да си остане само едно пожелание въ закона, безъ никаква санкция.

Сега ще отговоря и на г. Маджарова, понеже ме прѣкъсва, и лошо прави, че ме прѣкъсва, защото ще ме накара да говоря повече. Въ 1896 г. се разтури камарата и се назначиха законодателни избори, които трѣбваше да станатъ на 17 ноемврий, и при все че изборитѣ станаха на 17 ноемврий, новата камара се повика къмъ края на ноемврий, и въ първитѣ дни на декемврий бюджетитѣ се внесоха. Министерството прави избори тогава, но драгето на царвудитѣ — впрочемъ, тогавъ не си дерѣха толкова царвудитѣ по изборитѣ, както сега — или вниманието на правителството върху резултата на тѣзи избори не го освободиха отъ задължението да приготви на врѣме бюджета си, а още на другия денъ, слѣдъ като се събра камарата, получи всички бюджети, защото се знаеше, че тази камара трѣбва да гласува бюджетъ до края на годината. Тѣй че, за сравнение съ народняцитѣ недѣйте ми говори и, моля ви се, недѣйте въ това отношение продължава онази система на стамболовиститѣ. Каквото безобразие да направятъ, каквато грѣшка да извършатъ, тѣ търсѣха винаги да намѣрятъ единъ прецедентъ въ миналото и, като намѣрѣха вѣщо, което да прилича макаръ и много отдалеч на тѣхното дѣло, тѣ бѣха свършено спокойни: „Има и други, които сж направили като насъ.“ Тѣ нѣмаха никаква амбиция да надминатъ никого; тѣ имаха само желанието да се каже тукъ и да знае българското общество, че тѣ не сж по-лоши отъ другитѣ. И днесъ политическата амбиция на нашитѣ стамболовисти е сжщата. Кажете имъ, че сж крали, тѣ ще ви кажатъ веднага: „Крадемъ, ама и другитѣ сж крали“; кажете имъ, че взематъ рунветъ, тѣ и върху това ще се успокоятъ, като ви кажатъ: „Да, ама и другитѣ сжщото правятъ“; кажете имъ, че сж разсипници, тѣ ще ви кажатъ: „Вие по-добри ли сте?“ Кажете имъ, че сж нарушили законитѣ, тѣ ще ви кажатъ: „Само вие ли правимъ това?“ и не ще се разтревожатъ отъ това. Но това моралъ на поли-

тическия партии ли е? И тѣ, като вастъ, обичатъ да търсятъ прецеденти, но винаги сж излизали по-долу и не сж могли никога да ни достигнатъ въ отношение на изпълнение и добросъвестно изпълнение на дълга. Та азъ моля, поне въ тази камара, да не става това. Какво сж правили другитѣ не е важно. Вѣки е платилъ на врѣмето си за грѣха си. Никое правителство, естествено, не е паднало безъ да е омръзнало, никое правителство не е паднало безъ да е направило грѣшки. Не се касае, обаче, сега да правимъ историята на България, но се касае да гледаме настоящето, касае се да видимъ вапитѣ грѣшки, да видимъ грѣшкитѣ, отъ които вие ще паднете, да ги прѣдупрѣдимъ, ако можемъ, та да ви осигуримъ по-дълго да управлявате . . .

Отъ мнозинството: А-а-а! (Смѣхъ)

Т. Теодоровъ: . . . по-дълго да управлявате: да направимъ страната по-малко да негодува отъ вашето управление.

С. Вабаджановъ: Тукъ не можемъ да Ви по-вѣрваме.

Д-ръ Г. Калининъ: Не е сериозно желанието Ви, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Безспорно е, че нашата критика ви е полезна и чрѣзъ нея може да се продължи съществуването на правителството, макаръ и да не влиза то въ намѣрението на тѣзи, които ви критикуватъ. Може да не вѣрвате въ нашето желание да ви осигуримъ тукъ, но критиката на грѣшкитѣ ви може да ви накара да ги направите по-малко. Ако азъ тукъ онази вечеръ не бѣхъ възстаналъ съ всичката си енергия на слабата си ръчь противъ прѣдложението на г. Такева да иска 25% отъ избирателитѣ да се произнесатъ за нуждата отъ референдумъ, че тогава да се допуска той, вие мислите ли, че вашиятъ законъ — съ 25%, както той прѣдлагаше и както вие бихте приели — щѣше да бжде законъ? То щѣше да бжде една начавра върху референдума, то нѣмаше да има никакво приложение, защото 25% не може да се искатъ и не може да го направите никога, и затова по-подиръ вие, както и той се съгласихте, да остане само 10%.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Не се отдалечавайте отъ въпроса, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Това бѣше мимоходомъ. Да, именно азъ това молѣхъ: недѣйте ме прѣкъсва, защото това само ме отвлича отъ прѣдмета. Азъ ще свърша много скоро, но само при условие да не ме прѣкъсватъ.

И така, нека се надѣемъ, че запапрѣдъ нѣма да става това закѣсняване, и това ще бжде единъ напрѣдѣкъ. Засега, обаче, азъ не виждамъ този

напрѣдѣлъ, който очаквахме отъ демократическата партия, защото е писала много статии, излѣла е много чернило на тази тема, на която говори азъ сега; тя не можа да изпълни моралното задѣлжение, което взимаше съ критиката си на другитѣ по този прѣдметъ.

Имаме, г. г. народни прѣдставители, единъ бюджетъ вече, общата цифра на който, въ прихода и разхода, възлиза на 157.257.620 л. разходъ и 157.289.450 л. приходъ — съ единъ излишѣкъ отъ 31.830 л. Първото нѣщо, което ви поразява, което ще направи впечатление на всички български граждани, е грамадността на тази цифра. Ние за тазгодишния бюджетъ имаме цифра въ разходъ и приходъ 121 милионъ лева. По-миналата година, струва ми се, имаме 117 или 119 милиона; още по-рано имаме 106 милиона; още по-рано имаме 103 милиона. Цифритѣ на бюджета, въ въ всѣки случай, колкото отиваме по-нататѣкъ, бѣха по-малки и ако желаете да отидемъ до 1894 година, не, до 1898 г., ще ги намѣримъ 91 милиона лева, като смѣтаме въ тази цифра и бюджета на мината „Перникъ“ и она на „държавнитѣ желѣзници“, и на „Държавната печатница“ — и всичко заедно бѣше 91 милиона лева. Ще ви кажа, че само въ народняшко врѣме, отъ 1894 до 1899 г., нашиятъ приходенъ и разходенъ бюджетъ можа да се одържи на 91 милиона лева, безъ да се измѣнятъ милионитѣ — имаме разлика съ десетки или стотини хиляди, но милионитѣ въ продължение на цѣли 5 години оставаха все същитѣ — 91 милиона. И това бѣше достигнато съ голѣма мѣка. Въ една държава, като България, млада, която сега се организира, сега се екипира и въ която ръстятъ на бюджета е винаги по-силенъ, отколкото въ една стара държава, която вече е успѣла да се организира и е оседнала добръ, за правителството бѣше извънредно голѣма мѣка да може да одържи 4—5 бюджета въ 4—5 години на същата точка. Оттогава насамъ ние имаме този необикновенъ ръстъ. И г. Паяковъ ни утѣшаваше, когато видѣхме голѣмия ръстъ на бюджета въ негово врѣме — отъ 1903 г. насамъ бюджетътъ захвана да расте кралимарковски, да прави такива опасни скокове, за каквито ни говорѣше г. Танчевъ по поводъ избирателната реформа — г. Паяковъ, казвамъ, ни утѣшаваше и казваше: „Какво е едно годишно увеличение отъ 2—3 милиона лева? То е увеличение съ 2—3%; то е нищо, защото и населението расте съ този процентъ, и ресурситѣ му растатъ — това е нормално.“ И азъ знамъ, че това е нормално. Ако не правишъ економии, ако не правишъ даже скъперничество, не можешъ да избѣгнешъ този естественъ ръстъ на бюджетнитѣ разходи и приходи. Добръ, но сега ние имаме единъ ръстъ вече много голѣмъ: отъ 121 милиона лева, на 157 милиона — цѣли 36 милиона повече за една година! Това е нѣщо небивало! Какъ да се обясни това? Ако въ миналата година бюджетътъ бѣше дѣйствително 127 милиона лева и сега се покачва на 157 милиона, азъ щѣхъ

да викамъ противъ тѣзи господа за тѣхното разсишничество, за тѣхната безрасждностъ, за тѣхната политика на „счупи глава“; щѣхъ да ги питамъ: кѣдѣ ни водятъ, бива ли такова нѣщо? Но фактътъ се обяснява, обяснява се до известна степенъ благоприятно за днешното правителство, благоприятно за г. министра на финанситѣ, който ни прѣдставя този бюджетъ, по скандалиозно, възмутително по отношение на правителството, което по-рано въ продължение на 5 години управлява България.

Г. министърътъ на финанситѣ въ тазизараншната си рѣчь, впрочемъ, и въ рѣчта си въ извънредната сесия и въ закона за окончателното сключване на бюджета за 1906 г., който ни внесе прѣди нѣколко дена, разкрива ни тази работа, разкрива я за българското общество, за голѣмата частъ на българската публика, за недостатъчно посветенитѣ въ работата. Колкото зарадъ мене, тѣзи разкрития не съставляватъ никаква новостъ, защото въ продължение на 5-тѣ послѣдни години отъ тази трибуна само това съмъ викалъ. И когато г. Саллабашевъ седѣше тукъ заедно съ мене въ опозиционнитѣ редове и климаше съ глава, азъ се излагахъ на псувнитѣ, нападкитѣ и виковетѣ на болшинството, за да изкарвамъ на явѣ тѣзи работи, които той сега при по-благоприятни за себе си условия, въ качеството си на министъръ на финанситѣ, и съ по-голѣмъ авторитетъ открива за българското общество. Азъ му благодаря за това и всички трѣбва да му благодаримъ за това, защото той ни посочи отъ височината на министерското мѣсто едно зло, което е разядало въ основитѣ нашата държава въ продължение на 5 години, и то свършено безнаказано, неспяно отъ никого, невъзпрѣпятствувано отъ нищо. Кое е това зло? Фалшификацията на бюджетитѣ, систематическата измама на народното прѣдставителство — лъжа, както се изрази г. министърътъ на финанситѣ, безъ да се стѣсни отъ остротата на изражението. Каза го той, че „думата е непарламентарна, но какво да правимъ, когато само тя може да изрази точно мисълта.“ „Контрабандиратъ истината въ бюджета“, казахъ нѣкога азъ, говорейки по същия прѣдметъ. Но това нѣщо трѣбваше да го чуе, трѣбваше да го разбере единъ денъ българскиятъ народъ, и колкото по-рано, колкото по-скоро, толкова по-добръ за него; защото петъ години ние слушахме тукъ отъ министерското мѣсто да ни казватъ, че България цвѣти, че България напрѣдва, че България има излишѣци, че това е една финансова политика, която не е имала подобна въ миналото; петъ години ние слушахме дитирамби за „величието на България“, за нейния безспиренъ прогресъ, за да свършимъ днесъ съ едно изложение за катастрофалния ходъ на нашитѣ работи, слѣдващъ прѣзъ всичкото това врѣме, за да свършимъ най-послѣ, съ констатация отъ най-авторитетно мѣсто, че всичко това е било лъжа, че всичко това е било прѣстореностъ, че всичко това е било измама

спрѣмо българското народно прѣдставителство, спрѣмо българския народъ, спрѣмо българската история. И правъ е г. министърътъ на финанситѣ, когато ви каза: „Азъ се не боя, че ще ви разкрия истината, защото отъ истината никой народъ нѣма да загуби, ако я знае; може да губи отъ лъжата, отъ фарисейщината, отъ измамата.“ И правъ е той, когато ви казва, въ своята рѣчь въ извънредната сесия и въ сегашната, че напиятъ кредитъ нѣма да пострада. Нѣма да пострада, защо? Защото това, което бѣше тайна за голѣма частъ отъ българския народъ, това, което можеше да измами насъ, българановицѣ, които не сме посветени въ работитѣ, то не може да измами по никой начинъ нашиятъ външни кредитори, които знаеха много добръ нашия халъ; защото смѣнитѣ тѣзи господа, когато възпѣваха величието на България, имаха нужда отъ ресурси. Нашиятъ — нека го кажемъ съ думата — кредитори, отъ които ходимъ да искаме пари, знаеха съ какви унижения подсмърчахме прѣдъ тѣхнитѣ кабини и съ какви залози и унижения се добиваха потребнитѣ срѣдства, за да може да се възпѣва „величието на България“ въ срѣдата на нейния парламентъ.

Ето защо казахъ азъ, че вземамъ думата подъ прѣсното, но тѣжко впечатление, което ми направи експозето на г. министра на финанситѣ днесъ. И никога другъ пътъ азъ не съмъ почувствувалъ въ моята минала дѣятелностъ, като народенъ прѣдставителъ тукъ, повече срамъ за България, повече срамъ за народното прѣдставителство, повече срамъ за министерското достоинство, отколкуто почувствувахъ днесъ, когато чухъ всичко онова, за което и азъ самъ по-напрѣдъ говорихъ, безъ точни данни на рѣка — всичко, което можехъ да прѣцѣня, само приблизително, и което днесъ се изнесе тукъ съ математическа точностъ отъ г. министра Саллабашева, съ стотинкитѣ даже. И да се констатира, че насъ сж ни лъгали, че тукъ сж наричали дефицититѣ излишци, че излишциитѣ не сж 16 милиона лева прѣзъ 1906 г., че не сж 20 милиона лева за 1907 г., 9 или 10 милиона лева за 1905 г., 6 или 7 милиона лева за 1903 г., ами сж 83 милиона лева чистъ дефицитъ за прѣзъ послѣднитѣ 5 години, безъ да смѣтаме другитѣ суми, които ни наброи г. министърътъ на финанситѣ, че сж употребени специално за въоръжението на армията. 83 милиона 700 и нѣколко хиляди лева и нѣколко стотинки дефицитъ, и то само въ продължение на този периодъ на втората стамболовщина, както ние го наричаме вулгарно! Това е нѣщо небивало въ историята на България, аѣщо станало при години извънредно плодородни, при небивалъ, неподобенъ вносъ и износъ на нашата външна търговия. Ако въ таквизъ врѣмена на народно благоденствие въ економическо отношение правителството на този народъ е могло да сключи бюджетитѣ си съ 83 милиона лева дефицитъ, ние ще намѣрите сами подходящитѣ думи, за да квалифицирате такова едно управ-

ление. И ако има нѣщо, което у менъ остава сега, нѣщо, което ме подлага на съмнѣние и изпитание, то е въпросътъ: трѣбва ли, може ли, бива ли факти отъ подобно естество да останатъ безнаказани; нѣма ли въ тази страна да се намѣри една санкция, която да направи тѣзи нѣща да не оставатъ безнаказани? Може да се случатъ, може да се извършатъ подобни аномалии, защото, въпрѣки наказанията, прѣстѣпления сѣ ставатъ, прѣстѣпнициитѣ все таки не се свършватъ; но поне да се издигне единъ гласъ на протестъ, толкова силенъ, цѣто да накара нѣкога нѣкои, които сж участвували въ тази работа, да се червятъ, ако сж способни само на това. Това е единъ въпросъ, който ни се налага, г. г. народни прѣдставители, и най-много на болшинството; защото ние, меншеството, съ силитѣ, съ които разполагаме, нищо не можемъ да направимъ и да рѣшимъ въ това Събрание, даже не можемъ да вземемъ инициатива — нѣмаме нужния quorum по конституцията. Този дълъгъ на българското общество, за който азъ говорихъ въ извънредната сесия, за който говорихъ миналата и по-миналата година, този мораленъ дълъгъ на българскитѣ съзнателни граждани, ние не трѣбва да го прѣнебрегнемъ, защото той ни се налага не отъ чувство на отмъщение къмъ нѣкого, не отъ чувство на умираза, или завистъ къмъ нашиятъ политически противници, но ни се налага като чувство на съвѣстни хора, като чувство на добри българи, и още таквизи, които сме се засели тукъ да упражняваме контролъ върху управлението на страната, да насочваме нейното управление. Та така се обяснява този феноменаленъ скокъ въ бюджетопроекта на правителството отъ 127 на 157 милиона за една година. Лъжни хора били прѣди насъ; тѣ економисвали истината, казва ни г. министърътъ. Единъ бюджетъ, който сж написали само на цифри 127 милиона лева, въ дѣйствителностъ билъ за 204.000.000, и то, ако не се тура въ смѣтка удовлетворението на нѣкои специални военни нужди. Държи ли се смѣтка и за тѣхъ, казва ни г. министърътъ на финанситѣ, бюджетътъ прѣзъ 1908 г. билъ 261.900.000 въ разхода, а ние сме имали записани само 127 милиона лева. Възможно ли е такова нѣщо да съществува, възможно ли е да се прѣмѣлчава, възможно ли е да остане то безнаказано?

Но, г. г. народни прѣдставители, при таквизи едно разсипничество, при така развититѣ, при така надутитѣ до невъзможностъ повече държавни разходи, все пакъ г. министърътъ на финанситѣ, чрѣзъ голѣмо старание, чрѣзъ най-добра воля, която изисквала много врѣме, достигналъ да намали тѣзи разходи и ги докаралъ до положението 157 милиона лева. Така ни казва правителството и очаква отъ насъ да го похвалимъ. Азъ мисли, обаче, че и тѣй намаленъ бюджетътъ на 157 милиона лева въ разходитѣ пакъ е голѣмъ. Голѣмъ е, защото ние по никой начинъ не можемъ да вземемъ за мѣрза

онова прѣзмѣрно развитие на нашитѣ разходи, което е станало въ послѣднитѣ 2 или 3 години. Ние трѣбва да вземемъ за базисъ единъ бюджетъ поне отъ 1902 г., ако не и по-рано, и отъ тамъ да почнемъ; не щете ли отъ 1902 г., нека дойдемъ още по-насамъ, отъ 1903 г., и ще констатираме, че нашиятъ разходенъ бюджетъ отъ 1903 г. бѣше 103 милиона лева, ако се не лъжа — съжالياвамъ, че нѣмамъ потребнитѣ данни по прѣдмета, да ви кажа сега точно, колко е, не може наизустъ, но струва ми се, че 103 милиона е кръглата цифра на бюджета гласуванъ за 1903 г. Ако е така, то ще трѣбва отъ 1903 г. насамъ за 5 години, нека бжде за 6 години, да приемемъ единъ естественъ, единъ разуменъ ръстъ на този бюджетъ — да приемемъ отъ 2% до 2½% годишно; ние ще имаме, слѣдователно, едно нараствание отъ 15 милиона лева. Да гудимъ още нѣщо, защото процентътъ трѣбва да се смѣта върху една сума по-голяма отъ 100 милиона. Нека първоначалната цифра е 103 милиона лева и нека прибавимъ за петтъ години още други 5 милиона, та всичко възлизатъ на 20 милиона лева; тѣ сж 20% увеличение за 5 години, а за една година увеличението ще бжде 4%. И тогава ние имаме право да очакваме, че едно правителство, което спестява, едно правителство, което се грижи да не прѣтоварва економически народа, да не спѣва неговата производителна дѣятелностъ и неговото развитие, трѣбва да каже: за България прилича, при сегашното положение, единъ бюджетъ отъ 123 милиона лева — турямъ 20 милиона лева къмъ 103-тъ милиона лева разходъ, за да намѣря разумния, естествения максималенъ прѣдѣлъ, до който трѣбаше да достигне държавниятъ бюджетъ за 1909 г. Това може да понесе единъ народъ, който се развива правилно и който нѣма за управители хищници и грабители; защото когато има такива управители хищници и разсишници, естествено, ще му загубите края. Ако бѣха седѣли още една—две години на властъ вашитѣ прѣдшественици и тѣхния тѣй нареченъ цвѣтуещъ периодъ на България се възпѣваше още една—две години отъ тия политически пѣвци, ние дѣйствително за тази или слѣдующата година най-късно щѣхме да имаме единъ редовенъ бюджетъ отъ 200 милиона лева или, кой знае, до една—две години да-ли не щѣхме да достигнемъ сигурно до катастрофа; защото никое прѣсилване на тоя свѣтъ не остава безнаказано; даже злоупотреблението съ своето собствено здраве, съ своя собственъ стомахъ не остава безнаказано. И умнитѣ хора, умнитѣ управители гледатъ да прѣдпазятъ организма частенъ или държавенъ наврѣме отъ прѣсилване, отъ разстройване, защото единъ пжтъ като дойде да се разстрои, не ви стигатъ вече никакви цѣрове, не ви помагатъ никакви билки, никакви минерални води и курорти, за да се отстрани настѣпилото разслабване. Щѣхме, казвамъ, да дойдемъ до катастрофа, но ние пакъ и сега можемъ да отидемъ до нея. Правителитѣ

ако сж се промѣнили, но системата не се промѣни и не се промѣни, както се изисква и доколкото се изисква, и ние пакъ можемъ да отидемъ до сжщия печаленъ край. И нѣма нужда да чакаме тукъ г. Хаджиева да ни заплашва, че ако вие не направите това и това, то либералитѣ ще го направятъ, или, ако либералитѣ не го направятъ, ще дойдатъ земледѣлцитѣ и тогазъ тежко и горко на тогози и на оногози. Нѣма нужда да го казвамъ: това, което е почувствувалъ г. Хаджиевъ въ Къзълъ-агачъ, трѣбва да го почувствуваме и ние, които сме въ София, и най-много онѣзи, които носятъ на плещитѣ си тежката отговорностъ за управлението на държавата. И азъ считамъ, че тази цифра на единъ разходенъ бюджетъ отъ 157 милиона лева, колкото да я оправдава г. министърътъ съ това, което току-що говорихъ, тя е неоправдаема, тя е незащищаема, тя е прѣкомѣрно голяма; за нейното намаление трѣбва да се мисли и да се помисли сериозно. Не е достатъчно, ще кажа азъ — за да влѣза въ малко подробности — за министра на финанситѣ да казва: „Недѣйте гледа, че военниятъ бюджетъ е билъ 38 милиона лева миналата година; той въ сжщностъ бѣше 42 милиона лева; ето азъ го направихъ 39 милиона лева; благодарете ни. Нѣма съмнѣние, ние ще ви благодаримъ, че не сте го направили 42 милиона; ние ще Ви кажемъ, че сте единъ по-прѣдвидливъ, по-спестовенъ и по-мѣдъръ управникъ отъ Вашия прѣдшественикъ — да, но искаме да ни кажете, защо го оставихте 39 милиона, защо не го направихте, напр., 32 милиона; дайте ни оправдание. Недѣйте само да се сравнявате съ Вашия прѣдшественикъ разсишникъ, и, като излѣзете по-добъръ, да спите на лаври. Дайте ни обяснение, защо трѣбва да бжде сега военниятъ бюджетъ 39 милиона, когато въ този проклеванъ отъ васъ периодъ на народняцитѣ, който постоянно анатемосвате, никога военниятъ бюджетъ не бѣше повече отъ 22 милиона и, ако е имало свръхсмѣтни кредити, най-много може да е отишълъ до 24 милиона? Добръ, ще кажете Вие, ама военнитѣ сили на страпата се развърнаха. Кой ги развърна? Не този ли, фалшификацитѣ и измамитѣ на когото съ бюджета Вие цитирате, който, за да изпълни туй развърщане, е трѣбвало да прибѣгне къмъ тия осѣдителни мѣрки? Осѣдихте мѣрките и приеми тѣ му — добръ, осѣдете и причинитѣ, които сж прѣдизвикали това развърщане; изучете злото отъ всички страни и дайте да го ограничимъ съ рѣшителностъ. Не съмъ азъ този, който ще Ви кажа, не ни е нужна и сега, и че и въ минало врѣме не ни е била нужна, или че нѣма да ни бжде още по-нужна утрѣ или подирѣ недѣля—две или петъ години — нѣкога; не съмъ азъ да не мога да съзная всичката ползностъ — не, ами всичката необходимостъ, която сжществува за единъ народъ, поставенъ въ наше положение, поставенъ на наше мѣсто тукъ, за да има силна армия. Но отъ силна армия до силна армия има разлика. Когато говоримъ за силна армия, трѣбва да раз-

бираме същевременно и силен народ: не може да бъде силна армията при слабъ економически народъ, защото едното съставлява неразривна органическа свързка съ другото, и за да можемъ да говоримъ, че нашата армия е силна, не трѣбва да се колѣбаемъ ни една минута да признаемъ, че тя тежи твърдѣ много на този народъ.

Сѣщо така е и за бюджета на Министерството на народното просвѣщение. Ние имаме една разлика сега въ сравнение съ миналата година отъ 7 милиона лева — 11 милиона лева е билъ тая година, а сега се покачва на 18 милиона лева. Не съмъ азъ, който ще кажа, че заплатитѣ на народнитѣ учители сѣ голѣми или достатѣчни, да не се погрижимъ за тѣхъ. Признавамъ, че едно увеличение на заплатитѣ имъ бѣше умѣстно, бѣше нужно; но азъ нѣмахъ възможностъ и време да прѣгледамъ въ подробноститѣ този бюджетъ и да разбера, какъ той стана отъ 11 милиона на 18 милиона и не виждамъ тази тѣй внезапно израстнала нужда на българския народъ, за да похарчи 7 милиона повече сега за заплатитѣ на основнитѣ учители.

Министъръ И. Саллабашевъ: Три милиона и нѣщо се харчатъ отъ общинитѣ, но сега влизатъ въ бюджета и се харчатъ като оборотна сума.

Т. Теодоровъ: Значи, само три милиона и нѣщо. Благодаря. Азъ казахъ тѣй, защото бюджетътъ на народното просвѣщение ей сега ми го връчиха, не съмъ го разрѣзалъ даже, видѣхъ само на края тая голѣма обща цифра 18 милиона лева.

Министъръ И. Саллабашевъ: Увеличението не е толкова голѣмо; даже нѣма единъ милионъ за заплатитѣ

Т. Теодоровъ: Важенъ е принципътъ, отъ който изхождамъ, а за подробноститѣ не гарантирамъ. Тѣзи цифри могатъ да не бъдатъ точни; бихъ ви посочилъ и други, ако бихъ ималъ време да ви изуча бюджета въ подробноститѣ. Но впечатлението е това, че нашиятъ разходенъ бюджетъ е твърдѣ голѣмъ и, слѣдователно, като бъдемъ съвсѣмъ привърженици за едно увеличение разходитѣ по Министерството на народното просвѣщение, трѣбва да мислимъ, че повече отъ всичко и надъ всичко стои нуждата да не спънемъ економическото развитие на този народъ, напрѣдка му, материалното му благосъстояние; защото материалното благосъстояние е основа на моралното въздигане и може да го докара, но моралното въздигане не може да съществува при едно материално разстроено състояние — то ще замине; то може да даде единъ цвѣтущъ периодъ, ако щете 4—5—10 години, но ако то не почива на здрави материални условия, ще угасне, както имаме цивилизации на угасване. Имаме цивилизации, които угаснаха, имаме народи, които се състариха прѣждевременно. Ето защо

азъ, като гледамъ общия резултатъ — защото сега сѣ и общи дебати, въ подробности не мога да влизамъ — като гледамъ крайнитѣ цифри на бюджета, казвамъ, че тукъ има нужда да се оправдае, защо демократическото правителство оставя бюджета за 1909 г. на 157 милиона лева и дѣйствително оправдана ли е тази цифра? Ако тя е оправдана отъ нѣкои нужди, помислило ли се е, че за удовлетворението на тѣзи нужди, които сѣ винаги, повече или по-малко, културни, може да се създадатъ и прѣдизвикатъ други нужди и лишения, които сѣ отъ материално естество и които сѣ по-опасни за народа, по-вредителни за неговото спокойствие и напрѣдане? Тамъ е мъдростта на правителството, а не е въ това, да развържешъ държавната кесия и да кажешъ: „На тѣзи ще дамъ, на онѣзи ще дамъ; това е справедливо, онова е полезно“. Мъдростта при съставянето на бюджета е да се измѣрятъ и прѣцѣнятъ вѣрно податнитѣ способности на този народъ, какво той може да понася, и тогавъ, базирани върху тѣзи податни способности, да се правятъ планове за подобряния, а не да му се взима насила онова, което му е най-нужно, и да му се създава друго нѣщо, нуждата отъ което този народъ или не чувствува достатѣчно, или не чувствува никакъ. Това е особено необходимо за единъ народъ, който се самоуправлява, който е свободенъ, когото управляющитѣ не сѣ поставили подъ опекуство, ами той трѣбва да държи подъ своята опека, или подъ своя контролъ, своитѣ управляющи. Въ такъвъ единъ народъ тѣй трѣбва да ставатъ нѣщата. Какво виждаме срѣщу това? Като гледамъ общата цифра на бюджета 157 милиона лева, виждамъ въ приходния бюджетъ, който тоже ми попадна на рѣка едвамъ прѣди половина часъ, че въ нѣколко пера нѣма никакви увеличения на давѣнитѣ, но че въ сѣщностъ имаме разрастване на бюджетнитѣ срѣдства, има само чисто аритметически дѣйствия, напр., единъ извѣстенъ фондъ за 25% отъ печалбитѣ на Земледѣлческата банка, който досега съществува въ друга форма, сега се внесе въ бюджета, една извѣстна сума, слѣдователно, отъ бюджета на Земледѣлческата банка идва тукъ, но такива операции, сами по себе си, не увеличаватъ тежестта на държавния бюджетъ, а само надуватъ цифрата. Разумѣва се, че това не може да смущава никакъвъ сериозенъ умъ. Но когато азъ виждамъ, че вие, за да срѣщнете крайщата, за да можете да понесете този увеличенъ разходенъ бюджетъ, взимате да увеличавате училищния налогъ и отъ 10%, както той бѣше въ продължение на редъ години, струва ми се отъ 1900 г. насамъ — защото въ народняшко време прѣди 1899 г. бѣше само 5%, а не 10% — който, казвамъ, стоя въ продължение на 10-тина години все на 10%, и вие изведнажъ го увеличихте на 24%, азъ не мога да заключа друго, освѣнъ, че разходитѣ ви сѣ голѣми и тогава тѣ трѣбва да се намалятъ, а това

увеличение на върхнинитѣ трѣбва да се изхвърли, защото една всеизвестна истина е за всички, които се занимаватъ съ политика въ България, че върхнинитѣ върху прѣжитѣ даждии сѫ най-омразниятъ налогъ въ страната. Азъ никога не съмъ прѣминалъ село, никога не съмъ прѣминалъ градъ, никога не съмъ прѣминалъ разговоръ съ нѣкого върху нашата данъчна система, безъ да чуя осъждения на тѣзи върхнини. Противъ поземелния налогъ не съмъ чулъ толкова оплаквания, противъ беглика, който вие обѣщавате да прѣмахнете и да го дадете за общинитѣ и пр., никакъ, противъ другъ налогъ не съмъ чулъ възмущения, но отъ върхнинитѣ всички въ всички врѣмена сѫ се оплаквали. Азъ не говоря това сега, а съмъ го говорилъ още въ 1894 г., и въ рѣчитѣ си извѣстъ Народното събрание, и въ рѣчитѣ си вжтрѣ въ Народното събрание, и правителството на народната партия създаде специаленъ законъ за ограничение на върхнинитѣ, като считаше, че върхнинитѣ сѫ едни отъ най-големитѣ злини въ нашата страна. Намаление на върхнинитѣ, ако се не лѣжа, съществува и сега, не само въ нашата платформа, а съществува въ платформата на всички партии и на първо мѣсто съществува намаление на върхнинитѣ въ платформата на демократическата партия. А какъ вие намалявате сега тѣзи върхнини? Отъ 10% ги правите на 24%. Това ли е намаление? Ами че и когато се прави увеличение, пакъ се прави съ караръ, бе приятели! Ами че ти и когато се рѣшишъ да увеличишъ една върхнина, пакъ ще я увеличишъ съ 10—15—25% повече отъ колкото е била: ако е била 10% върхнина, ще я направишъ, напр., 12½%. Хайде съ 50% да я увеличишъ; отъ 10 да я направишъ — 15; но да я увеличишъ съ 140%, да я направишъ отъ 10% на 24%, и то изъ единъ пътъ, както щете, но това е незачитане силитѣ на данъкоплатеца. Ако ще почнемъ ние въ тази камара да разсѣждаваме, както прѣзъ врѣмето на първата стамболовщина разсѣждаваше Захарий Стояновъ, че нашитѣ селяни си иматъ винце, и бѣло и червено, па си иматъ и бѣла ракия и червена, и вратовѣтѣ имъ сѫ червени отъ охолностъ и оголяване; ако ще изхождаме отъ този възгледъ, или отъ възгледа на г. Цаякова, че България всѣка година изважда отъ земята по 1 милиардъ лева, че тя била една страна, която може да носи още много дългове, че Ромъния, която е съ 6 милиона население, има дългъ 1½ милиарда лева, а пъкъ ние сме имали дългъ само 350—400 милиона лева — колко сме загъснѣли и колко сме нещастни, че не сме могли да достигнемъ въ дълговетѣ си Ромъния! — ако ще разсѣждаваме съ тази логика, тогава вие сте прави. Но ако ще разсѣждаваме съ логиката на здравомислящитѣ хора, ако вие ще дѣйствуваме съобразно съ другитѣ почтени политически дѣйци, ако ще управляваме България парламентарно, основайки се на управление отъ партии, партии, които иматъ въ народа извѣстни ангажменти, които съставляватъ тѣхната полити-

ческа честъ, ако ние ще управляваме тѣй — а пъкъ азъ мисля, че вие тѣй желаете да управлявате; другъ е въпросътъ, да-ли вие така управлявате, но вие желаете тѣй да управлявате, азъ това ви признавамъ — вие тогава не можете, не бива да направите това, което чета азъ тукъ. Вие ще направите друго, но не това. Какво друго? Не е моя работа. Нѣмамъ качеството и правата да ви давамъ умъ, нито желая да ви давамъ съвѣти, какъ трѣбва да постѣпите, но вие трѣбва да направите нѣщо друго, нѣщо, което да е по-малко лошо.

Но това увеличение на върхнинитѣ съ 140% не ви стига вамъ. Вие отивате та увеличавате и пѣтната повинностъ пакъ за сѣщата цѣль. Пѣтната повинностъ бѣше първоначално 4 л. фиксъ. Слѣдъ това въ стамболово врѣме стана 10 л. на глава — азъ нарочно не упоменавамъ, кой е билъ министръ на финанситѣ тогава, за да не се сърди г. Саллабашевъ.

Министръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Намалява се сега.

Г. Теодоровъ: Азъ ще Ви кажа, да-ли се намалява и колко.

Министръ И. Саллабашевъ: Съ дребни работи, но намалява се.

Г. Теодоровъ: Ние възставахме въ опозиция всички противъ този несправедливъ данѣкъ и ние въ 1894 и 1895 г. направихме една реформа въ такава смисълъ, че отъ 10 л. намалихме пѣтната повинностъ на 4 л. Ние бѣхме винаги на мнѣние, че трѣбва да се направи да не тежи тоя данѣкъ на глава, но признавамъ, че тази реформа ние не успѣхме да извършимъ, като се удовлетворихме съ това, че тази несправедливостъ, която съществуваше, я намалихме отъ 10 л. на 4 л. и тамъ спрѣхме, и трѣбва да се знае, че въ наше врѣме имаше това облекчително положение за селянитѣ, да могатъ да избиратъ между плащането въ пари и отбиването ѣ въ натура и много пѣти даже чрѣзъ едно заобикаляне на своитѣ обязанности достигаха да избѣгнатъ да не платятъ нищо. Тѣй че, това правѣше данѣка, ако и неравномѣренъ, но сравнително по-легъ, поносимъ. Не трѣбваше да се търпи това, то бѣше една ненормалностъ. Но, отъ гледна точка на данѣкоплатеца, то бѣше едно по-търпимо положение. Стамболовиститѣ при г. Попова, министръ на общественитѣ сгради, направиха реформа въ смисълъ, че прѣхвърлятъ този данѣкъ повече върху по-силнитѣ хора, и не взеха да унищожатъ 4-тѣхъ лева, които по-послѣ бѣха станали 6, пакъ при тѣхъ, не взеха да унищожатъ тѣхъ, че да разхвърлятъ цѣлото произведение върху по-заможнитѣ данѣкоплатци, но тѣ казаха: ще има да се плаща толкова лева пѣтна повинностъ фиксъ на глава, а пъкъ освѣнъ това ще има и 5% върху прѣжитѣ данѣци...

Н. Топаловъ : 4%.

Т. Теодоровъ : ... или 4%, и по този начинъ, за да накаратъ Народното събрание да приеме този новъ данъкъ лесно, а така сѣщо и населението да го прѣнесе безъ ропотъ, казаха: тѣзи всичкитѣ пари, които съберемъ отъ пѣтната повинностъ, ще ги туримъ въ една особена кесия, въ единъ особенъ фондъ и този фондъ нѣма да го употребяваме за нищо друго освѣнъ за пѣтницата. И хората си казаха: наистина, тежъкъ е данъкътъ, но на-ли ще отива всичко за пѣтницата, а пъкъ това ни трѣбва най-много, хайде ще го понесемъ. Понесоха го. И какво стана? Това разпореждане бѣше санкционирано чрѣзъ забѣлжка къмъ чл. 8 отъ този законъ. Когато видѣха тѣзи приятели, че отъ пѣтната повинностъ се набира 4 милиона лева, не вписаха годишно по 4 милиона лева въ бюджета за поправка на пѣтницата, както би трѣбвало да стане споредъ прѣдписанието на забѣлжката къмъ чл. 8, а продължаваха да вписватъ въ бюджета за поправка и поправяне на пѣтницата даже по-малко, отколкото бѣше въ 1894, 1895 и 1896 г., когато тази цифра бѣше 1.300.000 л. и 1.700.000 л. Тѣ почнаха да вписватъ само по 1 милионъ въ разходния бюджетъ, а останалитѣ 3 милиона лева отиваха да пълнятъ онѣзи копейки, които това правителство съ известната си система бѣше изкопало навредъ въ разходния бюджетъ. И когато азъ въстанахъ тукъ, отъ това мѣсто — спомнямъ си обстоятелствата — противъ това и имъ казахъ, че вие вписвате, става двѣ години наредъ, по единъ само милионъ разходъ за пѣтницата и шосетата, но че вие нарушавате закона съ това, че ще ви дадатъ единъ денъ подъ съдъ, защото този законъ, създаденъ отъ васъ, въ чл. 8 и забѣлжката му изрично казва, че тѣзи пари не могатъ да се употребяватъ за нищо друго, освѣнъ за пѣтницата и шосетата, мене тогава ме обсипаха тукъ съ викове и нападки, за да се не чува какво приказвамъ, или да ме смутятъ, или да забравя темата. А подиръ 2 дена, какво мислите, направиха? Внесоха едно прѣдложение просто и чисто да се отмѣни забѣлжката къмъ чл. 8. (Смѣхъ) Не взеха да се погрижатъ за пѣтницата на хората, на които вземаха данъци, ами взеха та отмѣниха забѣлжката, която тѣ сами направиха, за да се освободятъ отъ критика.

С. Вабаджановъ : Взели прѣдъ видъ вашата критика.

Т. Теодоровъ : Да, и по този начинъ, вмѣсто да съобразятъ своитѣ дѣйствия съ закона, тѣ съобразиха закона съ тѣхъ.

М. Златановъ : На законно основание.

Т. Теодоровъ : Отъ тогава вече насамъ за тази сума 4 милиона лева не се държи смѣтка, че тя произхожда отъ пѣтна повинностъ и че хората я

плащатъ, въ прѣдположение, че тя ще отиде за пѣтницата. И когато питахъ стамболовиститѣ, като събиратъ 4 милиона, защо гуждатъ въ бюджета толкова малка сума за поправка на пѣтница — 1 милионъ лева — казваха, че ние нѣмаме кондуктори, нѣмаме технически персоналъ и ако вишеемъ по-голяма сума, нѣма да има персоналъ за ръководене поправкитѣ на пѣтницата. Това, обаче, не имъ прѣчеше, слѣдъ като даваха такива обяснения днесъ, подиръ една недѣля да внесатъ единъ законъ, съ който искаха разрѣшение да направятъ единъ заемъ отъ 20 милиона лева, та съ заемъ да се направятъ отводнажъ всички пѣтници. И когато подиръ ги питахме, че онзи денъ казахте, че нѣмате персоналъ и не можете да увеличите прѣдвидената въ бюджета сума за поправка на пѣтница на повече отъ 1 милионъ, а сега отдѣ ще вземете персоналъ да похарчите 20 милиона лева за сѣщата цѣль? Казаха: „Това не е ваша работа; правителството ще се грижи за нея, то знае отъ кѣдѣ ще намѣри персоналъ.“ Тия работи ви ги казвамъ, за да илюстрирамъ, какъ едно правителство, какъ едно болшинство, въ желанието си да избѣгне критикитѣ, въ желанието си да оправдае дѣйствията си, quand même, и съ всичкитѣ и глупави, и несериозни мотиви може да отиде далечъ. Сега какво имаме? 11% върхнина върху прѣжитѣ даждия, а пѣтната повинностъ фиксъ, очевидно, се прѣмахва.

Министъръ И. Саллабашевъ : Да.

Т. Теодоровъ : Трѣбва да го каже министърътъ.

Министъръ И. Саллабашевъ : Въ закона за бюджета има особенъ членъ. Не сте го чели още.

Т. Теодоровъ : Какво има тамъ?

Министъръ И. Саллабашевъ : Въ закона за бюджета има тази реформа, именно, че се отмѣнява както съразмѣрната, тѣй сѣщо и личната пѣтна повинностъ.

Т. Теодоровъ : Да, да, ще дойда и зарадъ това. — Та тя, която бѣше 4 л. и 4% върху прѣжитѣ даждия, се прѣмахва повидимому, казвамъ, и се замѣнява сега съ една нова върхнина, която е 11%...

Министъръ И. Саллабашевъ : 6 л. и 2 л. глоба — 8 л.

Т. Теодоровъ : ... 6 л. и 4% се замѣняватъ, и сега става 11%; значи, срѣщу върхнини 4% които имаме, ще имаме занапрѣдъ още 7 нови подиръ тѣхъ. Тѣзи 11% върхнини, по доброто изчисление на г. министра на финанситѣ, били давали единъ приходъ отъ 3.860.000 л.,...

Министъръ И. Саллабашевъ : Да.

Т. Теодоровъ : ... но азъ мисля, че не е вѣрно това изчисление. Въ много по-малко врѣме, откол-

кото е прѣсмѣтало правителството, може да се констатира, че тази цифра е невѣрна.

Министъръ И. Саллабашевъ: Тя е вѣрна, защото ще се събиратъ тѣзи 11% само докрая на юлий или августъ идущата година, а остатъкътъ върху недоборитѣ, ще се хвърли въ другата година. Азъ тукъ искамъ да имаме сигуренъ приходъ, а не фиктивенъ. Заради това трѣбва отъ 3.860.000 л., каквато сума се очаква да постѣпи отъ прѣжитѣ данѣци, да извадимъ 10% най-малко като недобори, които ще останатъ и ще се прѣхвърлятъ за слѣдующата 1910 г. Тѣй че, сега за 1909 г. приходътъ ще бѣде 10% минусъ. Заради това вадимъ това, за да не бѣдемъ излъгани, за да не излъзатъ приходитѣ фиктивни.

Т. Теодоровъ: Това, обаче, не сте го казали никѣдѣ. И то не е вѣрно.

Министъръ И. Саллабашевъ: Моля, моля: не съмъ го вмѣстилъ въ мотивитѣ. Когато се разиква законътъ за бюджета, азъ ще дамъ разяснения. Ще говоря прѣдварително и върху всичко ще дамъ обяснения, тѣй сѣщо и за бюджета.

Т. Теодоровъ: Тѣй. — Общата сума на прѣжитѣ даждии, както току-що каза г. министърътъ на финанситѣ, е 39 милиона.

Министъръ И. Саллабашевъ: 38.800.000.

Т. Теодоровъ: По моегo прѣсмѣтане 39 милиона въ кръгли числа.

Министъръ И. Саллабашевъ: Това пакъ съмъ взелъ прѣдъ видъ, г. Теодоровъ!

Т. Теодоровъ: 39 милиона по 11% правятъ — 3.900.000 и 390.000 = 4.290.000 въ кръгли числа, а г. министърътъ на финанситѣ прѣдвижда само 3.860.000 л.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, защото недоборитѣ сѣ повече отъ 10%.

Т. Теодоровъ: Сега разбрахъ. — Г. министърътъ казва, че той това го прави нарочно, защото нѣма да постѣпнатъ всичкитѣ прѣжи даждии, а ще остане единъ недоборъ; този недоборъ ще има 10%, и заради туй вписва по-малка цифра. Смѣтката на г. министра е погрѣшна, защото и отъ 20-тѣ милиона, които вписва той тукъ за поземеленъ данѣкъ, пакъ ще останатъ недобори, а при все това тя се вписва 20 милиона, защото толкозъ се прѣдполага, че ще постѣпнатъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Моля! Тамъ влизатъ и недоборитѣ отъ старитѣ години, а върху тѣхъ не мога азъ да туря процентитѣ: постѣпнитѣ почватъ отъ 1 януарий 1909 г. Но, моля Ви се, вие знаете системата, по която се води сче-

товодството, че тамъ влизатъ старитѣ недобори, а новитѣ не влизатъ.

Т. Теодоровъ: И това зная, но думата ми е, че и всичкитѣ други врѣхнини, напр. училищнитѣ, и тѣ ще бѣдатъ отъ първи, и тѣ нѣма да постѣпнатъ сѣщо изцѣло. Тѣ ще раздѣлятъ сѣдбата на главния данѣкъ, а между тѣмъ тѣ се вписватъ и изчисляватъ по процента, който даватъ, както, напр., се вписва поземелниятъ данѣкъ 20 милиона, при всичко че и той нѣма да постѣпи 20 милиона, а и отъ него ще има недобори. Заради туй азъ казвамъ — и съмъ правъ, като казвамъ това — че тукъ 11% трѣбва да се прѣсмѣтне, че даватъ 4.300.000 л., и ако на г. министра сѣ нужни само 3.860.000 л., за да уравни въ бюджета, азъ мисли, че той е направилъ процентътъ по-голямъ, отколкото му е потрѣбно.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Догодина можемъ да туримъ и 10%, и ще стигнатъ, защото тогава ще бѣде върху 38.800.000 л. Но понеже законътъ е отсега, ще мине и върху недоборитѣ, тѣй че тогава ще изцѣлни 10%; но като се почва тази година, трѣбва да бѣде 11%.

Т. Теодоровъ: Този мой аргументъ азъ приведохъ, за да покажа, че 11% е много и искамъ г. министърътъ да го намали съ нѣщо. Но намали ли го той съ 3—2—1%, това нѣма да измѣни много работата. Азъ констатирамъ, че този данѣкъ сега ще се почувствува много по-тежко, отколкото по-напрѣдъ; даже на хора отъ срѣдна рѣжа — не, ами отъ по-долна рѣжа ще падне повече отъ 6 л., и всички ще бѣдатъ обрѣменени съ този данѣкъ и ще иматъ право да роптаятъ противъ туй правителство, което по този начинъ имъ увеличава врѣхнинитѣ, що бѣ обѣщало да намали.

Но, г. г. народни прѣдставители, когато дерете една кожа, недѣйте я дра два пѣти, и когато стрижете нѣщо, мислете да запазите кожата, отъ което ще стрижете това. Когато налагате едни извѣстни врѣхнини, недѣйте забравя за други, които вече сте наложили, и направете една смѣтка за всичко, което сте наложили, пѣкъ се попитайте тогавъ изобщо: бива ли, може ли всичко това нѣщо да се понесе? Вие увеличавате тукъ, нека бѣде само съ 7% повече, врѣхнината на извѣстни хора и заедно съ ония 24%, за които говорихъ прѣди малко, тѣ ставатъ 31% врѣхнини върху беглика, върху поземелния данѣкъ, върху военния данѣкъ, върху данѣка за занятията, върху търговията съ спиртни питиета и пр. — изобщо върху прѣжитѣ данѣци. Ами само това ли сте наложили вие? Ами вие онзи день гласувахте измѣнение въ закона за общинитѣ и увеличихте и общинскитѣ врѣхнини: вие онзи день гласувахте законъ, въ който казахте: тамъ, дѣто е прѣдвидѣно 50%, да бѣде 75%, тамъ, дѣто е 30%, да бѣде 50%, а тамъ дѣто е 15%, да бѣде 25%. Забравихте ли

това? То бѣше она денъ. Азъ имамъ тугъ прѣдъ себе си чл. 89, п. 13 отъ закона за градскитѣ общини, поправенъ съ червено мастило.

И. Хаджиевъ: 75%.

Т. Теодоровъ: Добавъчните стотинки или врѣхнинитѣ, отъ 50%, направихте ги 75%.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Вие поддържате ли, че съ пжтната повинностъ ще се увеличи данъчното брѣме, особено на селското и бѣдното население?

Т. Теодоровъ: Сега казахъ, на крайно бѣднитѣ само ще се намали нѣщо.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Вие се крайно лѣжете въ случая.

Прѣдседателствуващъ Н. Кжневъ: Моля Ви се, г. Дрѣнковъ.

Т. Теодоровъ: Като искате, сега ще видимъ, крайно ли се лѣжа или не. Добавъчните стотинки, врѣхнинитѣ, които се налагатъ на всички данъкоплатци въ общината съ въ слѣдующия размѣръ: не повече отъ 75% — бѣше 50% — върху патентитѣ за отваряне кръчми и кафенета и върху данъка за занятия за отваряне хотели; не повече, 30% бѣше, сега го правимъ 50% върху данъка за занятията и върху данъка за сградитѣ; не повече, 15% бѣше, направихме го 25% върху поземелния данѣкъ, както и върху всички други държавни прѣки даждия. Значи, вие имате върху поземелния данѣкъ прибавени нови 10% общински, освѣнъ 24% държавни, които общинитѣ сигурно ще наложатъ. Вие признавате, че общинитѣ иматъ нужда, давате имъ разрѣшение — тѣ аслѣ туй чакатъ — вие признавате, че данѣкътъ върху занятията ще се натовари не съ 30%, а съ 50%, значи, съ 20% повече, и сега му налагате 24%, налагате му 7—8% други, та всичко прави 60% нови облагания съ врѣхнини. Мислите ли какво значи това нѣщо, или само пишете цифри и не мислите, че тия цифри изражаватъ кръвъ, изражаватъ трудъ, изражаватъ брѣме данъчно, че хората трѣбва да ги плащатъ? Но, казвате, бѣднитѣ ще спечелятъ. Не отричамъ, казахъ и по-напрѣдъ, че на съвършено бѣднитѣ, които не плащатъ никакви прѣки даждия, нито поземелни даждия, нито бегликъ, нито воененъ данѣкъ, нито данѣкъ върху занятията, ще е по-лесно — тѣ ще спечелятъ шесте лева. Но колко сж таквизи крайни бѣдняци?

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Земледѣлцитѣ ще спечелятъ. Цѣлиятъ поземеленъ данѣкъ е 20 милиона лева.

Прѣдседателствуващъ Н. Кжневъ: Моля, не прѣкъсвайте оратора.

Т. Теодоровъ: Най-бѣднитѣ били земледѣлцитѣ. Хайде тѣ да сж бѣдни. Вземамъ най-бѣд-

нитѣ околии, които вие знаете; тѣ сж горскитѣ — споменавалъ съмъ ги и другъ пжтъ — напр., Ихтиманска, Босилеградска и т. н., за да не се обидятъ нѣкои, че съмъ ги гудилъ между най-бѣднитѣ. Тия хора азъ ги виждамъ всѣки денъ съ продѣнени царвули и съ дрехитѣ, съ които сж облѣчени; тѣ се прѣхранватъ главно отъ добитѣка овъ; нѣматъ ниви, нѣматъ ливади и всичката имъ прѣхрана е въ добитѣка. Този добитѣкъ е дребенъ, защото нѣматъ пари да си купятъ едъръ добитѣкъ, швейцарски крави, и да го хранятъ съ люцерна, ами се хранятъ отъ овчици и козици и за тѣзи овчици и козици вие имъ вземате бегликъ. Вие ще намѣрите въ тия мѣста човѣкъ, който има 100 овце и който въ сѣщностъ е сетенъ сиромашъ, защото само съ тѣхъ живѣе и всичкия си животъ прѣкарва въ гората. Този човѣкъ при все това ще плаща около 60 л. бегликъ.

Д. Драгиевъ: Това било демагогия, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Това е истина, г. Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Азъ съмъ съгласенъ напълно.

Т. Теодоровъ: Други правятъ демагогия, азъ не правя демагогия.

Д. Драгиевъ: Азъ съмъ съгласенъ, че това е истина; но когато ние го казваме, намиратъ се хора, които казватъ, че то било демагогия.

Прѣдседателствуващъ Н. Кжневъ: Моля Ви се, г. Драгиевъ, ако искате думата, ще Ви запиша по редъ.

Т. Теодоровъ: И когато на тѣзи хора вие гудите $14\% + 11\% = 25\%$ върху тие 60 л., г. Дрѣнковъ...

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Азъ говоря за пжтната повинностъ.

Прѣдседателствуващъ Н. Кжневъ: Правя Ви бѣлѣжка да не прѣкъсвате оратора.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Кѣмъ мене се обръща.

Т. Теодоровъ: ... тѣ ще трѣбва да плащатъ по-много отъ това, отъ което вие ги освобождавате. Тѣй че, азъ считамъ, че и това е едно обрѣменение, което не трѣбва да се позволява. Искате ли да нѣма разсипничество, г-да, не го търсете толкова въ характеритѣ на хората; търсете разсипничеството въ институциитѣ, т. е. гледайте да го спрете чрѣзъ институциитѣ. Искате ли да не могатъ хората да разсипватъ тѣй, както правѣха стамболовиститѣ — не имъ давайте възможностъ да сключватъ заеми, не имъ давайте възможностъ да увеличаватъ, да обрѣменяватъ данъчното брѣме тежко; тогава тѣ щатъ-не-щатъ ще пестятъ. Оставете ли вие да се увеличаватъ данъцитѣ не въ мѣрката на способноститѣ на народа,

давате ли вие възможност да се сключват заеми подъ скандалиозни условия и съ залагани приходите на държавата, условия, които г. Саллабашевъ критикува единъ път и които азъ съмъ критикувалъ много пъти, вие сте му изтървали края и не се чудете, защо на генералитѣ дали много, защо полковниците станали богати или защо нѣкои други разточителствували. Говоря това само за примѣръ, не че съмъ противъ институциитѣ. Защо ще търсите тогава на кого колко давали? Важно е да не позволявате да се увеличаватъ данъцитѣ въ ущърбъ на развитието на народа, да не позволявате да се сключватъ заеми или, като се сключатъ, да не се харчатъ за удовлетворение на обикновени бюджетни нужди. И ако това веднажъ е станало, да намѣримъ наказание, за да не се повтори. Ако това наказание бѣде въ съзнанието на обществото, въ блама, който то ще изкаже противъ такива хора, то е най-доброто, то е най-сигурното; но ако то не може да се достигне, трѣбва да се прибѣгва къмъ други срѣдства, тия, които наказателниятъ законъ може да ни даде, макаръ че възпитанието и добрата охрана на хората да си оставатъ все пакъ най-голѣмото срѣдство да изцѣрите кражбитѣ и злоупотрѣблениата.

С. Вабаджановъ: Не намирате ли, че изнасянето на тия факти е най-голѣмото наказание?

Т. Теодоровъ: Не е достатъчно; то е едно отъ срѣдствата.

Вие обложихте, пакъ въ полза на градоветѣ и селата, съ 2% недвижимата собственост, когато тя се прѣхвърля отъ едногo къмъ друго. Кой ще плаща тѣзи 2% отъ стойността на имота? Вие мислите богатитѣ, които ще купуватъ имота? Не, бѣднитѣ, които сѣ принудени да продаватъ имота си — тѣ ще ги платятъ. И къмъ нещастieto, което тѣ иматъ, за да си продаватъ къщата, да си продаватъ най-потрѣбното и най-свидното, вие имъ прибавяте и нещастieto, че го глобявате съ още 2%, защото си продаватъ къщата. Че кой продава недвижимъ имотъ отъ охолностъ, кой не продава отъ зоръ? И смѣтнете, какво нѣщо: само въ тази камара, въ нѣколко дни натрупахме ние на хората, за да чувствуватъ ефекта на вашитѣ мѣроприятия и въ настояще, и въ бѣдѣще врѣме. Нѣма нужда да бѣдемъ демагози, за да изповѣдаме тѣзи истини, защото демагогия е да общаваши на хората нѣщо, което не е възможно да се осъществи; демагогия е да ги лъжешъ, че ще имъ намалиши врѣхнитѣ, че ще имъ намалиши данъчното брѣме, или нѣкои други такива работи, когато въ сжщностъ ти се намиращъ въ такова положение, което не ти позволява да направиши това, и не само не ти позволява да го направиши, ами те кара да вземешъ да направиши тъкмо противното. Това е демагогия. А това, което казвамъ азъ, е една констатация на едно истинско положение. Нѣма да се спирамъ понататѣкъ, защото общахъ да бѣда кратъкъ.

Сега прѣминавамъ къмъ другата частъ отъ законопроекта за бюджета и констатирамъ, че съ този законъ се прави едно нововъведение, което не може да се похвали, напротивъ, което трѣбва да се осѣди, и да се осѣди най-енергически; то е едно нѣщо безъ прецедентъ у насъ, или съ прецедентъ съвършено ограниченъ. То е, г. г. народни прѣдставители, че законътъ за бюджета на държавата за 1909 г. съдържа въ себе си 25 параграфа, всички отъ законодателенъ характеръ и всички имѣющи за цѣль, или да попълнятъ разни дѣйствующи въ страната закони, или да ги отмѣнятъ въ нѣкои тѣхни разпоредби, или да ги измѣнятъ. Безъ прѣувеличение ще ви кажа, че въ тѣзи 25 параграфа се измѣняватъ, отмѣняватъ и допълватъ най-малко 15 закони по всички вѣдомства. Това нѣщо е безъ прецедентъ у насъ, а и прецедентитѣ на всички парламенти на свѣта казватъ, че по всѣка една материя се изработватъ закони особено, и то съ спазването на извѣстни правила за гласуване на три четения.

Министъръ И. Саллабашевъ: Азъ бихъ Ви прѣпоръчалъ да четете французския законъ за бюджета. Тамъ ще видите закони отъ 20—30 члена, по цѣли страници.

Т. Теодоровъ: Азъ не само нѣма да чета тѣзи закони, но съжалявамъ, че г. министърътъ на финанситѣ ги е челъ, за да отиде подиръ тѣхъ, защото тѣ сѣ лоши прецеденти.

Министъръ И. Саллабашевъ: Може въ Франция да е лошо.

Т. Теодоровъ: Вие ще ми кажете въ Франция тѣй правятъ. Азъ се съмнѣвамъ, да-ли тѣй правятъ тамъ. На всѣки случай, правятъ ли тамъ така или не, Вие, като чуете сега моитѣ доводи, ще видите, че сте направили лошо.

Казвамъ, че законитѣ се изработватъ въ нашата страна, като минаватъ тукъ, по инициативата на Народното събрание, или по инициативата на министритѣ, на три четения, и като се отмѣнява или измѣнява единъ законъ, трѣбва това отмѣнение или измѣнение, като се публикува, да се впише въ сжщия този законъ. Когато се касае за гласуването на бюджета, на закона за бюджета, както вие го наричате неправилно — законътъ го нарича законъ за приходо-разходния бюджетъ на държавата, та и вие тѣй трѣбва да го наричате, съгласно чл. 11 отъ закона за отчетността по бюджета, който му дава това заглавие и прибавя, ...

Министъръ И. Саллабашевъ: Всѣки законъ, гласуванъ отъ Народното събрание, измѣнява другитѣ.

Т. Теодоровъ: ... че министърътъ трѣбва да го внесе въ камарата съ особено изложение, като законопроектъ за приходо-разходния бюджетъ на

държавата. Досега всички закони отъ това естество тѣй сж наричани...

Министъръ И. Саллабашевъ: Законътъ се гласува отъ Народното събрание и то е властно да го измѣнява.

Т. Теодоровъ: Туй Ви казвамъ и азъ — да измѣните това заглавие. Вие сте го нарекли тѣй, но види се, че Вие не знаете закона за отчетността по бюджета, който въ своя чл. 11 казва, че ще го надпишете: законъ за прихода-разходния бюджетъ на държавата, а не тѣй, както вие го наричате: законъ за бюджета. Въ сжщия този законъ за отчетността по бюджета е казано какво ще съдържа бюджетопроектътъ; прѣдвидено е всичкото: какъ ще пишеш приходитѣ, постоянни и врѣмenni, какви ще бждатъ разходитѣ, постоянни и врѣмenni, колко параграфа, колко глави трѣбва да има бюджетопроектътъ, какъ се гласува и пр. Питамъ ви азъ: дѣ въ този законъ за отчетността по бюджета има казано, какво ще става съ пенсиитѣ на чиновницитѣ, или дѣ има казано, какво ще правите съ патента върху спиртнитѣ питиета, или съ закона за насърчение на мѣстната индустрия, какви измѣненія ще направите въ тѣхъ? А въ този законъ вие измѣнявате сега най-малко 15 закони, вие тукъ прокарвате вашия важенъ принципъ за подоходния налогъ и го прокарвате въ три реда само, когато това трѣбваше да бжде прѣдметъ на една особна реформа, прѣдметъ на единъ специаленъ законъ, мотивиранъ съ обстоятелствено изложение на причинитѣ, които ви каратъ да я правите, да го разискваме на първо, второ и трето четене. Какъ така? Ами че съ вашата система ние всички закони ще захващамъ да ги внасяме въ закона за бюджета!

Министъръ И. Саллабашевъ: И това ще се чете на три четения, и то е законъ.

Т. Теодоровъ: И това не е вѣрно, че има три четения: ще го приемете на първо четене, ще го гледате на второ четене, но на трето не минава.

Министъръ И. Саллабашевъ: Това е законъ — ще се чете на три пѣти.

Т. Теодоровъ: Добрѣ, г. министре, ами вие знаете ли, че всичкитѣ тѣзи реформи, които правите, изискватъ два мѣсеци разисквания, а ние имаме само два дни?

Министъръ И. Саллабашевъ: А-а-а!

Т. Теодоровъ: А-а-а, ама и другъ въпросъ има. Ще дойде подиръ Васъ нѣкой като г. Паякова и ще прокара тукъ цѣла данъчна система въ бюджетопроекта, безъ да имаме възможность да се произнесемъ поне. Ще прокарате вашия правилникъ, който закрѣпшава да се говори повече

отъ половинъ часть, ще говорятъ 7 души оратори и ще наложите цѣлъ редъ реформи, па ще кажатъ: „Какво искате? Нашата демократическа партия, българската демократическа партия прѣдставлявана отъ тия свѣтила — еди-кои, еди-кои — го направи. Ние слѣдваме нейния примѣръ.“ (Смѣхъ) На нашитѣ критики ще отговарятъ: Ами че вие, пострадалицитѣ, какво ще кажете? Ами че вие по-демократи ли сте отъ тѣхъ? Тѣй правѣхатѣ, тѣй правимъ и ние?“ Азъ ви казахъ, че лошитѣ, осѣдителнитѣ прецеденти трѣбва да се избѣгватъ, защото нищо не е тѣй заразително, нищо не се заема тѣй съ готовность отъ хората, както лошитѣ прецеденти. Не само въ обществения, ами и въ частния животъ най-лошитѣ привички най-лесно се заематъ отъ дѣцата, а хубавитѣ прецеденти не се усвояватъ тѣй лесно. И какво правите вие сега тукъ? Най-напрѣдъ чрѣзъ този законопроектъ за бюджета вие измѣнявате закона за отчетността по бюджета. Имате ли вие право да направите това нѣщо? Законътъ за отчетността по бюджета е законъ, възъ основание на който вие трѣбва да си съставите този законъ и който ще служи за норма при изпълнението. Ако вие ще искате да отстъпите отъ този законъ, измѣнете закона по-напрѣдъ...

Министъръ И. Саллабашевъ: Съ закона за бюджета се измѣня.

Т. Теодоровъ:... и измѣнете го съ особено прѣдложение: „Прѣдложение за измѣнение чл. чл. 58, 32, 5, 6 и пр. отъ закона за отчетността по бюджета.“ Ако не е тѣй, то баремъ да бѣхте внесли и закона за референдума тукъ, въ бюджетопроекта. (Смѣхъ) Ами за намаление акциза на солта защо правихте особенъ законъ, на три четения, на да се оплакватъ отъ Теодора Теодоровъ, че много говорилъ? Да бѣхте го помѣстили и него тукъ и ей-сега на единъ пѣтъ да говоримъ за всички ваши законопроекти. Какво е това да се говори по 2, 3, 5 часа и за всѣки законопроектъ по отдѣлно?! Направете всичко въ единъ законъ изведнажъ — лесна работа. (Смѣхъ) Чл. 3 отъ закона за бюджета на държавата за 1909 г. казва: „Упражнението на бюджета започва на 1 януарий и свършва на 30 юний слѣдующата година, а платежни заповѣди се издаватъ до 26 май. Тѣзи разпореждания иматъ сила и за бюджета за 1908 г.“ Виждате, г. г. народни прѣдставители, какво се прѣдлага тукъ. А чл. 3 отъ закона за отчетността по бюджета казва: „Упражнението носи името на финансовата година, за която е бюджетътъ. Финансовата година почва отъ 1 януарий и се свършва на 31 декемврий сжщата година. Упражнението на всѣки бюджетъ започва отъ 1 януарий и се свършва прѣзъ слѣдующата година на 31 августъ.“ На 31 августъ, казва този законъ, се свършва упражнението на всѣки бюджетъ; финансовата година е до 31 де-

кемврий, но l'exercice budjetaire, бюджетното упражненение трае до 31 август на слѣдующата година. Единъ другъ членъ, струва ми се, 102, пакъ отъ закона за отчетността казва, че платежнитѣ заповѣди могатъ да се издаватъ само до 15 юний—слѣдующата година. Защо сега вие измѣните тѣзи прѣдписания на единъ законъ, който е въ сила и не е отмѣненъ по надлежния редъ?

Министъръ А. Ляпчевъ: За да се уловятъ крадцитѣ, да се знаятъ по-рано, защото Смѣтната палата нѣма врѣме да докладва за миналитѣ бюджети. Г. Теодоровъ! Бждете по-внимателенъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Това е единъ идеалъ, г. Теодоровъ — г. Гешовъ го е считалъ за единъ идеалъ — да се съкратява всѣка година съ по единъ мѣсецъ, докато дойде единъ денъ календарската година да съвпадна съ финансовата година. Вие сте го турили това въ програмата си. Г. Гешовъ го изповѣдва като голѣмъ идеалъ и вие сега отивате противъ Вашия шефъ. (Смѣхъ)

Т. Теодоровъ: Значи, вие сте го взели отъ насъ! Азъ се радвамъ, че сте взели отъ нашата програма нѣщо. (Голѣмъ смѣхъ) Но... но... но... — има едно но! Добръ, че си казахте, че сте го взели отъ г. Гешова, но въ такъвъ случай вие трѣбваше и да попитате г. Гешова, по кой начинъ се заимствуватъ тѣзи работи.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Т. Теодоровъ: И г. Гешовъ щѣше да ви каже, че тѣзи работи ставатъ, като се внесе едно прѣдложение за измѣнение на закона за отчетността...

Министъръ И. Саллабашевъ: Ето, това е.

Т. Теодоровъ: ... което прѣдложение ще подпише държавниятъ глава, вие ще го внесете тукъ, па ще го дебатирате на първо, второ и трето четения, па като ги одобримъ, ще го поднесете на утвърждѣние на държавния глава, слѣдъ това ще го обнародвате въ „Държавенъ вѣстникъ“, че тогазъ ще стане законъ

Министъръ И. Саллабашевъ: И това три пкти ще се чете, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Азъ съжалявамъ, че като сте видѣли едно добро нѣщо въ програмата на народната партия, не сте ни попитали, какъ да го направите.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Не можемъ да видимъ Гешова: бѣга.

Т. Теодоровъ: Но, г. г. народни прѣдставители, вие виждате какви сж неудобствата, когато за-

конътъ се внася по този начинъ. Тукъ, въ баланса на бюджета, мотиви има ли? Ако бѣше внесенъ особенъ законопроектъ, щѣше да има мотиви и г. Саллабашевъ нѣмаше нужда да изповѣдва устно, че го е вземалъ отъ г. Гешова, нѣмаше нужда да самопризнава, че го билъ взелъ отъ народната партия, но щѣше да каже въ мотивитѣ, напр., както каза г. Ляпчевъ, че това го прави, за да улавя по наврѣме крадцитѣ. Азъ щѣхъ да се убѣдя, може би, че така той по-лесно ще лови крадцитѣ и нѣмаше да говоря.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ще имаме врѣме и за това, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Ами сега, като нѣма това? Защо не направихте мотиви къмъ тѣзи редъ предложения за измѣнение на редъ закони? Ама, г-да, съгласете се, това е невъзможно, това никѣдъ не става.

Министъръ И. Саллабашевъ: Моля, г. Теодоровъ! Който слѣди финансовата наука, той знае това нѣщо. То е въпросъ на разискване въ всичкитѣ парламенти на свѣта.

Т. Теодоровъ: Благодаря Ви много, г. министре. Бждете увѣрени, че вие сте, който най-много ще съжалявате и ще се червите за този създаванъ отъ Васъ прецедентъ. Азъ нѣма никога да го подражая; азъ съмъ и ще бъда винаги противъ него, но зная, че ще се намѣрятъ други, които ще го възприематъ, поради удобството, което дава, за да мине работата въ камарата крадепкомъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Азъ очаквахъ похвала отъ Васъ, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Моля, моля, г. министре! Вие искате да ме прѣкъсвате, защото Ви боли това, което казвамъ азъ и което е истина. (Смѣхъ) Когато бюджетното упражненение се свършва на 31 августъ, а не на 30 юний, както сега прѣдлагате, щѣла била Смѣтната палата да закѣснѣе съ нѣколко врѣме — 2 мѣсеца — за да си даде своя отчетъ, та не ще сме могли да уловимъ на врѣме крадцитѣ. Ами че давността нѣма да изтече и за една година. Санкимъ сега, като ги уловихте и като имате на рѣцѣ данни, за които ни казахте тази сутринъ, много ли прѣслѣдвате тѣзи крадци? (Смѣхъ)

Отъ мнозинството: То е другъ въпросъ.

Т. Теодоровъ: Като закѣснѣе откриването на крадцитѣ съ единъ мѣсецъ, като че ли нѣкоя давностъ ще се яви да покрие тѣхнитѣ прѣстѣпни дѣла и като че ли слѣдъ това вече никой не бива да ги пипа. Това е само единъ неоснователенъ претекстъ, който ни даде г. Ляпчевъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Мислите ли?

Н. Топаловъ: Тогава неоснователна е вашата, народняшката, програма.

Т. Теодоровъ: Нашата програма гони слѣдното: колкото се може повече упражнението на единъ бюджетъ да бѣде по-бѣсо и да се приближава къмъ финансовата година.

Министъръ И. Саллабашевъ: Съгласенъ съмъ.

Т. Теодоровъ: То е по-добъръ и ние сме препоръчвали тази система. И ако е възможно да се сключва бюджетното упражнение на 31 май слѣдующата година, то е още по-хубаво, отколкото на 30 юний. Ако бѣше възможно да се свършва заедно съ финансовата година на 31 декемврий — каквото постъпи, постъпило, каквото се изразходва, изразходвано, а другото остава за слѣдующия бюджетъ — то е единъ идеалъ. Но то е невъзможно, защото има практически неудобства, и зарадъ това хората приби́гватъ къмъ другъ периодъ отъ врѣме, който служи за приключване упражнението на финансовата година, за доиздаване на платежнитѣ заповѣди, за доизвършване на работитѣ и пр. и пр. — работа много сложна, която не е неизвѣстна на менъ, за да ме поправа г. Саллабашевъ. Но въпросътъ не е въ това, добро ли е или не; въпросътъ е: защо да измѣните закона за отчетността по бюджета при законопроекта за бюджета, който трѣбва да бѣде въ всичко съобразенъ съ първия, а не да го измѣня? И послѣ, питамъ ви азъ: туй измѣнение, което вие сега правите, ще бѣде ли то въ сила само за тази година, за 1909 г.?

Министъръ И. Саллабашевъ: Четете на края прѣдпослѣдния членъ. Извинявайте, но Вие не сте го чели.

Т. Теодоровъ: Азъ четохъ прѣдпослѣдния членъ; той не е ясенъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Много е ясенъ.

Т. Теодоровъ: Азъ ще Ви докажа това, когато достигна до него. Вие казвате тамъ, че докато не се отмѣни този законъ пакъ съ законъ, ще бѣде въ сила. Ами този законъ се прави само за бюджета за 1909 г.

Министъръ И. Саллабашевъ: Въ Франция го правятъ и за 5—6 години.

Т. Теодоровъ: Това е законъ за бюджета, а законъ за бюджета не се създава за години, а се създава за година. Той носи заглавие „Законъ за проходоразходния бюджетъ на държавата за едн-коя си година“ и има сила само за едн-коя година.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Четете френскитѣ закони за бюджета и ще видите, че вѣчно иматъ сила — докато не се отмѣнятъ.

Т. Теодоровъ: Защо не донесете тукъ френскитѣ бюджети да четемъ. Ами тия хора не знаятъ френски, г. Саллабашевъ, и като не знаятъ френски какво да правятъ. Ние ако знаемъ, тѣзи хора не знаятъ френски; (Сочи лѣвицата) тѣ искатъ по нашата конституция, по българскитѣ закони да се водятъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Кой Ви е кривъ.

Т. Теодоровъ: Ама Вие тукъ по френски ли ни управлявате? Ха-а-а, браво! Този законъ по самото си естество, по заглавието, по характера, който му отдаватъ навсѣкждѣ, е единъ законъ, който има врѣменно дѣйствие, само за бюджета на едн-коя си година, а окончателно, продължително дѣйствие за всички бюджети, до измѣнението му, има законътъ за отчетността по бюджета, защото той не е за една година, за 2, за 5; той е за винаги, докато не се отмѣни. И законътъ за отчетността по бюджета отъ 1885 г. бѣше въ сила 16 години, отъ 1885 до 1901 г., ни една алинея не се промѣни и всичкитѣ бюджети се нормираха по него, и се нормираха еднообразно. Захванете ли да правите особенъ законъ за всѣки бюджетъ, то като дойде тукъ единъ артистъ, като Паякова, ще видите какви закони за бюджета ще прави: той ще впише въ този законопроектъ за бюджета, въ общия балансъ, напр., че „извънреднитѣ приходи отъ заемъ за тази година да се вписватъ въ редовнитѣ приходи“ и ще си направи такъвъ законъ само за неговата бюджетна година.

Министъръ И. Саллабашевъ: Той може и по другъ начинъ да го направи.

Т. Теодоровъ: Да, но като го направи, вие ще дойдете и ще кажете: тукъ има законъ, който прѣдписва, че свръхсметнитѣ кредити трѣбва да се отнасятъ къмъ редовния бюджетъ, и въпрѣки тоя законъ ти си направилъ туй и туй; ти си го нарушилъ и азъ ще те осѣдя. Имашъ право. Но когато и вие прокаравате подобни нѣща прѣзъ камарата; знамъ ли още какви безсмислици и злоупотребления ще станатъ?

Министъръ И. Саллабашевъ: Когато единъ законъ се прокара прѣзъ камарата, той е законъ.

Т. Теодоровъ: Но азъ намирамъ, че има и друго неудобство. Когато прокаравате въ закона за бюджета намаляване срока за бюджетното упражнение съ това Вие намалявате и срока за произвеждане на разходитѣ по сѣщия бюджетъ; Вие, слѣдователно, искате по този начинъ да създадете една привилегия съ този Вашъ законъ за Вашата бюджетна година, за да се сключи тя за разходитѣ по-рано. А колкото по-рано се приключи упражнението на една финансова година, толкова по-малко разходи ще бѣдатъ произведени за нейна смѣтка и толкова повече свободни кредити може

да останат и нейното упражнене да биде похубаво. Е добри, но утри кога почнете да сравнявате Вашия бюджет, който е траял 16 месеци, с моя, който е траял 18 месеци, Вие ще кажете, че разходът по Вашия бюджет наистина е бил по-малък отколкото моя, който е продължавал 18 месеци.

Министър И. Саллабашев: То е сѐ едно.

Т. Теодоров: А-а-а, не е, защото е продължавал 18 месеци. Друго е да издаваш платежни заповѣди върху бюджета за 1909 г. до 30 юний 1910 г., а друго е да издаваш до 28 февруарий или до 31 декември — има голѣма разлика. Въ първия случай, ако е до 28 февруарий, до тогава, до 28 февруарий слѣдующата година, колкото успѣят да се издадат платежни заповѣди, толкова ще се платят и ще се отнесат къмъ този бюджет, и други заповѣди неиздадени нѣкому за смѣтка на този бюджет вече не може да се издават — разходитѣ се свършват; а когато вие ще продължите да издавате платежни заповѣди за разходи до 30 юний, тѣ ще бждат много повече, а пъкъ кога вие продължите туй до 31 декември слѣдующата година, ще бждат още повече — както бѣше по първия законъ за отчетността по бюджета. Но да не говоримъ за него. Тукъ вие нѣмате право да създавате специаленъ законъ, т. е. за вашето упражнене прѣзъ 1909 г., нѣкои специални правила относително срока за издаването на платежни заповѣди и за произвеждането на разходитѣ. То трѣбва да биде таково, каквито сѣ били и другитѣ въ минало врѣме и каквито ще бждат и бждшитѣ, за да може да става сравнение. Но което е още по-странно, то е, че това прѣдписане на закона има сила, то се разпространява и за текущата година, която, споредъ мене, е година, която вече е изтекла, и нѣма защо да създаваме чрѣзъ този законъ едно отмѣнение дѣйствието на закона за отчетността по бюджета за минала година.

Министър А. Ляпчев: Има ли значение това?

Т. Теодоров: Вие ще видите това отстѣпление какво значение има послѣ.

И тѣй считамъ, че тази практика, да се отмѣнява законътъ за отчетността по бюджета по този начинъ, е крива, че тя не може да биде въ сила по естеството си, освѣнъ за една година, за тази, за която е бюджетътъ, т. е. за 1909 г., че тя внася не еднообразие, а разнообразие въ начина за сключването на бюджетитѣ и прави невъзможно никакво сравнение.

Сега вие идете по-нататъкъ: (Чете) „Алинеитѣ на чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета, сѣ изключение на първата и послѣдната, се отмѣняватъ.“ Нищо нѣмамъ противъ това законоположение, но и това пакъ трѣбваше да стане заедно

съ първото, чрѣзъ особенъ законъ. Първото отмѣнява, както видѣхме, чл. 3 и чл. 102 отъ закона за отчетността, а втората алинея отмѣнява чл. 58. Значи, три члена вече отъ закона за отчетността по бюджета се отмѣняватъ.

Министър И. Саллабашев: Защо? Жално ли Ви е за чл. 58, г. Теодоровъ?

Т. Теодоровъ: Азъ не Ви казахъ, че е нуженъ, но не трѣбваше да го направите тукъ, въ бюджетно-проекта за 1909 г., а прѣдварително и съ особенъ законъ.

Министър И. Саллабашев: До година ли трѣбваше да го направимъ?

Т. Теодоровъ: Вчера, онзи день, какво правихте? Мжчно ли бѣше да го направите прѣди нѣколко дни? Противъ него нѣма да възстане никой.

Д-ръ И. Дрънковъ: Да, ама говорите съ дни.

Т. Теодоровъ: Подиръ това иде друго: (Чете) „Когато не засѣдава Народното събрание, не може да бждатъ разрѣшавани никакви сврѣхсмѣтни кредити, освѣнъ прѣдвиденитѣ въ чл. чл. 125 и 126 отъ конституцията.“ Това трето по редъ законоположение е въ свръзка съ измѣнението на чл. 58 отъ закона за отчетността по бюджета. Занапрѣдъ, значи, сврѣхсмѣтенъ кредитъ може да има само до единъ милионъ, и то за нѣща не-прѣдвидени въ бюджета. А за онѣзи, които сѣ прѣдвидени въ бюджета, допълнителни кредити, както досега е било, не ще могатъ да ставатъ. Това е едно опоредочаване, което го имаше и въ закона отъ 1902 г., но послѣ стамболовиститѣ въ 1903—4 г. го отмѣниха и послѣ въ 1907 г. гудиха толкова изключения, щото опорочиха още повече принципа. И казватъ господата: виновенъ за всѣтки тия безпорядѣци е чл. 58. Чл. 58 самъ по себе си не е виновенъ, а онѣзи, които го измѣниха, за да могатъ да правятъ тѣзи нѣща, за които ни говори г. министърътъ. Но това нововъведение е толкова важно, щото то трѣбваше само по себе си да биде предметъ на едно специално разискване въ Народното събрание, предметъ на единъ специаленъ законопроектъ. Както знаемъ, по този предметъ се е разисквало, и извънредно много, въ камарата, при другитѣ измѣнения, които сѣ ставали въ закона за отчетността по бюджета.

На четвърто мѣсто иде: (Чете) „Счетоводителитѣ и помощнитѣ имъ при министерствата, дирекциитѣ, фондоветѣ и военнитѣ дивизионни области сѣ органи на Финансовото министерство. Тѣ не могатъ да бждатъ назначавани, нито уволнявани безъ прѣдварителното съгласие на надлежния министъръ.“ Това го има и сега. Г. министърътъ на финанситѣ тази сутринъ каза, че това било една важна реформа, че искатъ да вземе всѣчки счетоводители при министерствата подъ своето вѣдомство,

да бъдат тѣ отговорни прѣдъ него, за да не правятъ отстъпления отъ закона за отчетността, като че ли счетоводителитѣ сж били нѣкога виновни за нарушенията на закона. Тѣ не сж били никога виновни, а министритѣ сж били таквизѣ. Но понеже ние не можемъ да хвалиемъ и накажемъ сжщинския виновникъ, не искаме да кажемъ, че министритѣ граждански отговарятъ за прѣвине- нията на кредититѣ, гуждаме счетоводителитѣ да теглятъ: тѣ сж по-малки и по-слаби. Помислиха въ 1901 г., че ще бъде едно подобрѣние — и азъ го считамъ за подобрѣние — ако счетоводителитѣ по всички министерства се подчиняватъ на финан- совия министъръ, понеже финансовиятъ министъръ ще има много по-голямъ интересъ да нази извѣстни статии на закона за отчетността по бюджета, от- колкото всѣки другъ министъръ. Въ сжщностъ, при поредъчни хора, при поредъчни колеги, каквото мисли министърътъ на финанситѣ, такава ще искатъ и колежитѣ му: всички се споразумѣватъ и вършатъ еднакво длъжноститѣ си по закона. Но ние, както казахъ, търсимъ да цѣримъ злинитѣ не съ подхо- дящи лѣкарства, а съ други околнѣ, както това е съ отговорността на счетоводителитѣ и зависи- мостъта имъ отъ министра на финанситѣ. Ако бъде Паяковъ финансовъ министъръ, както и бѣше, то било че счетоводителитѣ се подчиняватъ на запо- рѣдитѣ му, било че извършватъ това, което каже министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, или онзи на войната, това ще бъде сѣ едно. Та гаранцията не е тамъ. Но при все това може да се мисли, когато не се търси радикалниятъ цѣръ, че това раз- пореждане може да донесе нѣкаква полза. Работата, обаче, е, че въ сегашния законъ за отчетността това го има. Чл. 69 казва: „Счетоводителитѣ при министерствата и дирекцитѣ и тѣхнитѣ по- мощници се назначаваатъ и уволняваатъ съ прѣдварителното съгласие на министра на финанситѣ.“

Министъръ И. Саллабашевъ: Сегга е съвсѣмъ обратното: „Съ прѣдварителното съгласие на съ- отвѣтствующия министъръ.“

Т. Теодоровъ: Вашето прѣдложение казва така: „... сж органи на Финансовото министерство. Тѣ не могатъ на бждатъ назначаваани, нито увол- нявани безъ прѣдварителното съгласие на над- лежния министъръ.“

Министъръ И. Саллабашевъ: Значи, обратното.

Министъръ А. Ляпчевъ: Назначаваатъ се отъ финансовия министъръ.

Т. Теодоровъ: (Чете) „Тѣ зависатъ служебно отъ него по всичко що се отнася до произвеждане разходитѣ, оправдаването и контрола имъ.“ Значи, различието е само въ това, че Вие при сегашното прѣдложение ще ги назначаваатъ съ съгласието на надлежнитѣ министри, а по-напрѣдъ бѣше, че тѣ ги назначаваха съ Ваше съгласие,

Министъръ И. Саллабашевъ: Разумѣва се. Не могатъ да се назначаваатъ или уволняваатъ безъ тѣхно съгласие.

Т. Теодоровъ: Но сжщественото, споредъ мене, не е това, че Вие ще ги назначаваатъ съ съгласието на съотвѣтния министъръ, или той ще ги назначава съ Ваше съгласие. Сжщественото е, да-ли ще бждатъ Вамъ подчинени органи.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ей, това е.

Т. Теодоровъ: Това го има и въ сегашния. (Чете): „Тѣ зависатъ служебно отъ него по всичко що се отнася до произвеждане разходитѣ, оправдаването и контрола имъ.“

Министъръ И. Саллабашевъ: Има разлика. Моля Ви се, г. Теодоровъ, прочетете го по-внима- телно.

Т. Теодоровъ: Ако не се схваща моята мисль, не съмъ кривъ и нѣма нужда да продължавамъ по-нататъкъ. Явно е, че тази промѣна въ текста не струва труда. Въмѣсто да се назначаваатъ отъ Васъ съ съгласието на надлежния министъръ, тѣ се назначаваатъ отъ него съ Ваше съгласие, когато и въ единия, и въ другия законъ важното е, че тѣ сж служебно вамъ подчинени по всичко, което се отнася до тѣхната служба и сждба. По-нататъкъ чл. 6 казва: „Прѣди да се ангажира съкровището трѣзъ търгъ или по какъвто и да е другъ начинъ за сума по-голяма отъ 2.000 л., чиновникътъ, който извършва ангажмента, е длъженъ да извѣсти на надлежния счетоводителъ. Последниятъ слѣди да не се прѣвипи разрѣшениятъ кредитъ и да не се на- руши нѣкой законъ.“ Следующата алинея прѣд- вижда $\frac{1}{4}$ отъ заплатата имъ наказание за неизпъл- нение цѣль редъ законоположения, на които не е мѣстото тукъ.

Послѣ чл. 7: (Чете) „Субсидията, която се дава на Българското търговско параходно дружество „Постоянство“ въ гр. Варна, не може да надми- нава 400.000 л. годишно.“ Какво е това? Органи- зацията на това дружество, помощитѣ, които държа- вата може да му дава, начинътъ, по който то се управлява, всичко това е уредено съ единъ особенъ законъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Но законътъ до- пуща и милиони да се даватъ.

Т. Теодоровъ: Допуща, но измѣнете го. Ами какъ ще измѣните този законъ, когато нѣма прѣко съотношение съ бюджета? Послѣ, както ви казахъ, този законъ може да има сила само за бюджета на 1909 г.

Н. Топаловъ: И идущата година пакъ ще го повторимъ.

Т. Теодоровъ: Нѣма нужда да се повтаря едно и сжщо нѣщо всѣка година. Защо ще повтаряте

всѣка година такова законоположение, когато, ако се помѣсти то въ онзи специаленъ законъ, ще се знае, че туй дружество има право на това и това.

Министъръ И. Саллабашевъ: Нѣма да се туря всѣка година. Той има сила и подиръ 10 години, ако не се измѣни до тогава съ другъ законъ.

Т. Теодоровъ: Това е абсолютно недопустимо, защото заглавието на този законъ е „Законъ за приходо-разходния бюджетъ на държавата за 1909 г.“ Ако го измѣните това заглавие и кажете: „Законъ за приходо-разходния бюджетъ за 1909 г. и за измѣнението на разни закони“, тогазъ съгласенъ съмъ. Тогава измѣнението на разнитѣ закони ще има значение за винаги, а не за една година само. Но дотогава, докогато неговото заглавие ще бѣде: законъ за приходо-разходния бюджетъ за 1909 г., вие не можете по никой начинъ да ме убѣдите, че неговото дѣйствие ще се разпростре и за подиръ 100 години. Пишете, че се отмѣнява еди-кой си законъ съ закона за бюджета. Но мисля, че никога това не ще го пише единъ министъръ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, да.

Т. Теодоровъ: Не видѣхъ приходния бюджетъ, но искахъ да зная, колко сте прѣдвидѣли въ разходния бюджетъ за тази субсидия прѣзъ идущата година. Ако сте прѣдвидѣли по-малко отъ 400.000 л., нѣма какво да говорите тукъ, защото въпросътъ е свършенъ. Ако сте прѣдвидѣли една сума по-голяма отъ 400.000 л., нѣма защо да свързвате своитѣ приемници да не имъ даватъ и въ бѣдѣще повече отъ 400.000 л.

Министъръ И. Саллабашевъ: Но има законъ; той трѣбва да се отмѣни.

Т. Теодоровъ: Отмѣнете закона.

Министъръ И. Саллабашевъ: Сега се отмѣнява.

Т. Теодоровъ: Всички вие можете да си припомните, че имаше една теория, на която най-ревностенъ поддържникъ бѣше покойниятъ Каравеловъ, който поддържаше, че при гласуването на единъ бюджетъ не могатъ да се вписватъ приходи, които не се основаватъ на нѣкой законъ, че не могатъ да се вписватъ разходи, които не се основаватъ на нѣкой законъ, че съ бюджета не се създава законоположение; че бюджетътъ не е нищо друго освѣнъ уравниовѣсване, поставяне vis-à-vis приходитѣ на държавата, създадени вече прѣдварително съ извѣстни закони, съ разходитѣ на държавата, създадени тоже прѣдварително съ закони, които си намѣрватъ мѣстото въ формата на единъ балансъ.

Вие сте се противопоставяли и покойниятъ Каравеловъ е считалъ това за една абсолютна правова необходимостъ, бегликътъ, напр., да се не

вписва въ бюджета, до като не се създаде прѣдварително единъ законъ, който допуска този данѣкъ. И тази е аслѣ чистата конституционна теория. И докато вашиятъ покоенъ шефъ, съ паметъта и съ дѣлата на когото вие обичате винаги да се хвалите, искаше да се не допуска и това единичко перо, което у насъ фигурира въ бюджета, безъ да има особенъ законъ, който да го създава, и успѣ да прокара тази мисль, вслѣдствие на което се създадохъ отъ други правителства подиръ него такива закони, вие вършите тъкмо противното. На послѣдѣкъ и г. Сарафовъ, когато внесе бюджета, безъ законъ вписа въ баланса на бюджета една забѣлѣжка само за беглика, която тоже бѣше неправилна.

Министъръ И. Саллабашевъ: И оназъ година, и по-оназъ година го имаше.

Т. Теодоровъ: Ама това не е норма. Вие ако искате да слѣдвате г. Гешева, гледайте неговитѣ бюджети, а не онѣзи на Паякова.

Министъръ А. Ляпчевъ: Тѣ сж простацики бюджети.

Т. Теодоровъ: Простаци сж ония, които сж критикували неговитѣ бюджети.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Да, бюджети съ голѣми дефицити.

Т. Теодоровъ: Простачина се насажда въ България отъ тѣзи, които правятъ такива бюджети, като този, който сега се разглежда. Азъ бихъ желалъ да зная, какъвъ ще излѣзе вашиятъ бюджетъ при склучването му. Ние видѣхме вече, какъ го съставлявате.

Министъръ И. Саллабашевъ: И тази година го има, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Паяковиятъ ли бюджетъ? — подарявамъ Ви го. Видѣхме и него на врѣмето, но и той не отиде до 25 параграфа като васъ.

В. Милевъ: И г. Сарафовъ го правѣше.

Т. Теодоровъ: Това бѣше поради нуждата да се урегулира бегликътъ съ законъ и тогава да се впише въ бюджета и поради нуждата да се даде възможностъ на финансовия министъръ да издаде съкровищни бонове — това е било цѣльта. За такива цѣли, които сж непосредствено свързани съ туй бюджетно упражнение, и само съ туй упражнение, което се гласува, допускаха се разпоредения, които да иматъ сила само зарадъ това бюджетно упражнение. И французи ли сж, англичани ли сж, белгийци ли сж, ако сж вписвали такива постановления въ бюджета, тѣ сж отъ такова естество. Г. Паяковъ така правѣше; той създаде проектъ, но той достигна до 7—8 параграфа, а пѣкъ г. Салла-

башевъ отива сега до 25; г. Паяковъ измѣняваше само 2—3 постановления на закони, а г. Саллабашевъ измѣнява 15 закони съ бюджета, а утрѣ ще дойде другъ, който ще измѣни 40. И ние тукъ ще бждемъ законодатели и ще бждемъ нѣкаква си камара! Най-хубаво е да кажете Вие, че не държите на това разпореждане, както по-нѣкога правятъ Вашитѣ колеги. То е по-почтено, отколкото да упорствувате при такава очевидност; то е и по-лесно. Тѣй че, това законоположение е неумѣстно. Ако е само за тази година, кажете: ние сме прѣдвидѣли не 400 хиляди, а 300 хиляди лева, и свършено, защото мислимъ, че не можемъ да дадемъ повече отъ 400.000 л. Ами може идущата година да бжде такава цвѣтуща положението, щото да дадемъ и 600 хиляди лева. Защо пишете, че никога не бива да се даватъ повече отъ 400 хиляди, защо свързвате идущитѣ министерства? Да нѣмате намѣрение да потопите параходното дружество въ водата? Аслѣж то и така сега, вслѣдствие на бойкота, резултатъ на вашитѣ разговори и прѣговори, се намира въ ужасно положение и вие въ този моментъ намѣрихте да обезкуражавате, акционеритѣ, да обезкуражавате инициативата на членовѣтѣ и да окуражавате, напротивъ, чуждия свѣтъ; когато Варненската търговско-индустриална камара иска помощъ. Вие свързвате и васъ, и всички подиръ васъ повече отъ 400 хиляди лева нѣма да давате. Откъдѣ на кѣдѣ свързвате България? Това законъ за бюджета за 1909 г. ли е, или какво е? Кажете вие, че не давате повече отъ 400 хиляди и свършено! Йокъ, вие съ специална статия, която щѣла да има сила и за 100 години, казвате: повече не бива да се дава. То е дѣтинщина да се мисли, че туй сѣ законодателни постановления.

И така, досега разгледанитѣ законоположения съставляватъ измѣнѣния на два закона: закона за отчетността по бюджета и закона за даване привилегии на това дружество.

Сега, имаме по-нататѣкъ слѣдующиятъ параграфъ: (Чете) „Чл. 8. Заплатитѣ и възнагражденията на вакантнитѣ длѣжности и на врѣменно отстраненитѣ отъ длѣжностъ служители, по което и да е вѣдомство, оставатъ въ полза на държавното съкровище. Всички разпореждания, които противорѣчатъ на това, се отмѣняватъ.“ Тукъ пъкъ ми се струва, че се потѣпкватъ и отмѣняватъ нѣкои постановления отъ закона за пенсиитѣ. Може да е умѣстно това, но дайте да измѣнимъ закона за пенсиитѣ. Защо го пишете тукъ? Дайте да го пишемъ въ закона, за да можемъ тамъ да го търсимъ, ако то ще има значение за винаги, и не трѣбва тукъ да го търсимъ. Тукъ, въ бюджета за 1909 г., не може да се търси. Въ сборникитѣ на законитѣ, официално издание на Министерството на правосъдието, виждали ли сте да се помѣства бюджетътъ за нѣкоя година като законъ? Помѣства се само балансътъ, но такива законоположения — никога. Това е, значи, измѣнение на закона за пенсиитѣ.

По-нататѣкъ: (Чете) „Чл. 9. Размѣритѣ на заплати, пѣтни и дневни, лагерни, столови, добавѣчни, лекционни, всѣкакъвъ видъ премии и възнаграждения на всѣко длѣжностно лице, по което и да е вѣдомство се опрѣдѣлятъ, само въ специални закони или въ бюджета.“

Министъръ И. Саллабашевъ: Да знае Народното събрание какво се плаща.

Т. Теодоровъ: Размѣритѣ на пѣтни, лагерни, столови и пр. пари трѣбва да се даватъ или по специаленъ законъ, или, споредъ както е изложено тукъ, въ бюджета. Защо го пишете това тукъ? Отмѣнява ли то нѣщо, попълня ли нѣщо? Никой не може да го разбере. Ако има специални закони, разумѣва се, тѣ сѣ въ сила, ако нѣма, то дѣ се прѣдвижда нѣщо подобно въ бюджета?

Слѣдующиятъ параграфъ: (Чете) „Чл. 10. На длѣжностни лица, заплатитѣ на които не сѣ опрѣдѣлени по отдѣлно въ бюджета, а сѣ прѣдвидени въ общъ кредитъ, не може да се плаща повече отъ 100 л. мѣсечно.“ Ето това законоположение по естеството си допуцамъ, че може да се помѣсти тукъ, въ бюджета; понеже има множество кредити, които се прѣдвиждатъ изцѣло, това може да се помѣсти и въ забѣлѣжка при всѣки такъвъ кредитъ, или въ обща забѣлѣжка, че по всички кредити, които се прѣдвиждатъ въ настоящия законъ за бюджета, изобщо за заплати и възнаграждения, допуща се опрѣдѣляне на възнагражденията и на заплатитѣ свободно, но не повече отъ 100 л. мѣсечно. Това може да има свързка съ бюджета. Такова постановление може да намѣрите въ Франция, защото не отмѣнява никакъвъ законъ, а ни дава едно улеснение за изпълнението на тоя законъ за бюджета за 1909 г., въ който сѣ прѣдвидени подобни кредити изцѣло, и онѣзи постановления въ бюджета, които сте чели на френски, тѣ иматъ този характеръ.

Чл. 11 казва: „На офицеритѣ, турени въ категорията „на разположение“, не се плащатъ отъ държавата никакви добавѣчни къмъ пенсията — заплата или възнаграждение.“ Добръ бѣше това да се отмѣни, но, ако се не лѣжа, и за тѣзи офицери на разположение има особено законоположение, има законъ. Щомъ има законъ, тогазъ е неумѣстно. Ако ли нѣма гласуванъ законъ, пъкъ сега се отнематъ тѣхнитѣ права, създадени чрѣзъ бюджетно разпореждане, може да се тури тукъ, като едно обяснение.

Д-ръ Г. Калинковъ: Радвайте се, че се отмѣни едно такова законоположение.

Т. Теодоровъ: Чл. 12 отъ закона за бюджета за 1909 г. казва: „Врѣмето, изслужено прѣди влизане въ сила на закона за чиновникитѣ по гражданското вѣдомство и на други специални закони, не се взима въ внимание за процентното

увеличение на заплатитѣ за прослужено време.“ Ето че съ това постановление пъкъ законътъ за пенсиитѣ се измѣня: казва се, кои години да се считатъ при опредѣлянето на пенсия. Ами това е въпросъ кардиналенъ въ закона за пенсиитѣ, единъ въпросъ, който съставя сжщността на закона за пенсиитѣ! Този въпросъ трѣбваше да се рѣши по надлежния редъ — въ форма на предложение за измѣнение на сжществуващитѣ закони за пенсиитѣ. Какъ така минава той тукъ, единъ видъ контрабанда, почти незабѣлѣзано и, може би, отъ мнозина нечетено?

Министъръ-председателъ А. Малиновъ: Лошо ли е туй?

Т. Теодоровъ: Ето и единъ другъ законъ, който се измѣнява подиръ този: „Когато длъжностно лице, мѣстослужението на което се намира въ чужбина, се командирова по служебни работи въ България или въ държавата, дѣто служи, плащатъ му се дневни пари въ размѣръ на $\frac{2}{5}$ отъ заплатата му, а представителнитѣ му пари се отпущатъ само за прѣзъ първия мѣсецъ отъ командировката.“ Въ закона за чиновницитѣ тази материя се урежда изчерпателно. Защо ние не измѣняме или допълваме тамъ закона? Що ще това тукъ? По този прѣдметъ има вече други прѣдписания; отмѣнете ги въ закона за чиновницитѣ. Защо да стоятъ тамъ и да иматъ сила завинаги, а да се отмѣняватъ или измѣняватъ тукъ въ бюджета?

Г. Гроздановъ: Сега всичко закачае.

Т. Теодоровъ: По-нататъкъ: (Чете) „Кредититѣ на канцеларски разноски, мебели, книги, списания, вѣстници и за други вещевени разходи, прѣд-назначени да посрѣщатъ нуждитѣ на повече учрѣждения, се опредѣлятъ въ началото на годината.“ Това може да фигурира въ бюджета, защото и по този прѣдметъ нѣма нищо казано въ законитѣ. Понеже отпущате въ бюджета такива и такива суми, такива кредити за канцеларски разноски и пр. и трѣбва да се нормира, че ще се разпрѣдѣлятъ въ началото на годината, то да се знае. Такова законоположение може да се приеме, то може да си има мѣстото, защото то не отмѣнява нѣкой законъ, а ще служи за ръководство при изпълнението на този законъ.

Сега минаваме къмъ извънредно важни работи: (Чете) „Чл. 16. Въ закона за данѣка върху занятията се отмѣняватъ: 1) послѣднитѣ два процента (7% и 8%) въ чл. 13“... Поискахъ да видя чл. 13, както си го спомнямъ азъ, и намѣрихъ, че чл. 13 отъ закона за данѣка върху занятията, изработенъ въ народняшко време, съдържа тѣй наречения прогресивенъ налогъ, и тази прогресия въ него отива отъ 2% до 8%. Съ 7% могатъ да се обложатъ приходи, които сж отъ 50—100 хиляди лева, а съ 8% — само годишни

приходи, които сж отъ 100 хиляди лева нагорѣ — само тѣ се облагатъ така високо. Сега почти-таемното правителство съ това законоположение казва, че отмахватъ процентитѣ 7—8%. Не разбирамъ защо се прави това.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Това го искаха народняшки дружества.

Т. Теодоровъ: Помислихъ, че съ това искатъ да фаворизиратъ г. Гешова, защото той има приходъ отъ 100 хиляди лева нагорѣ, та искатъ да му намалятъ процента — вмѣсто 8%, да плаща само 6%. Но спомнихъ си, че това сж демократически министри, и знаехъ каква имъ е дружба-тата съ г. Гешова: ако могатъ да му взематъ милионитѣ — всичкитѣ...

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Ваши приятели отъ Русчукъ дойдоха да искатъ това.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ако искате, г. Теодоровъ, да Ви дамъ нѣкои обяснения. Въ оназгодипната камара стамболовисткото правителство измѣни закона, махна разремитѣ; тѣй че единъ търговецъ или единъ адвокатъ, който дотогава плащаше най-много 200 л., сега ще плаща 3—4 хиляди лева. Ако се установи, че единъ адвокатъ има 50 хиляди лева приходъ, ще плаща 4 хиляди лева — 8% и върхнини. Менѣ ми се вижда, че това е извънредно много.

Т. Теодоровъ: Мислите ли Вие, че единъ адвокатъ може да има повече отъ 100 хиляди лева приходъ? Азъ благодаря. Да знаехъ, че е за адвокатитѣ, нѣмаше никакъ да приказвамъ. (Смѣхъ)

Министъръ И. Саллабашевъ: Затуй свалихъ отъ 8% на 6% максимумъ.

Т. Теодоровъ: Азъ разбирамъ, че то намалява прогресията, и може да се направи това нѣщо, но трѣбва да се обясни, да се кажатъ мотивитѣ за това, защото въ странство, дѣто поддържатъ прогресивния налогъ, болятъ се да отидатъ въ прогресията на много високъ процентъ, и на много мѣста ги ограничаватъ. 8%, което ние приехме, то е единъ отъ крайно високитѣ налози, но него могатъ да го критикуватъ само хора, които сж противъ прогресивния налогъ.

И. Хаджиевъ: Защо не турихте на земледѣлцитѣ десетъкъ, а поземеленъ налогъ?

Т. Теодоровъ: Вашата въпросителна много далечъ отива, г. Хаджиевъ. (Смѣхъ)

Голѣмитѣ приходи, споредъ мене, сж малко въ България. Хора съ 50—100 хиляди лева годишенъ приходъ се четатъ на прѣсти; отъ 100 хиляди лева нагорѣ сж още по-малко. Тѣй че, ще махнете ли тѣзи 7 и 8% или не, не виждамъ нѣкаква особена цѣлесъобразностъ. И се чудя, защо толкова

е прѣтупала тая работа, та сега да се махне въ бюджета. Да се увеличи на 10%, разбираме — пари ви трѣбватъ; но защо тукъ намалявате — не мога да го разбера.

Министъръ И. Саллабашевъ: Защото нѣма разредъ, та налогътъ ще бѣде извънредно тежъкъ.

Т. Теодоровъ: Направили сте, значи, намаление въ прогресията по данъка върху занятията. — Разпразяйте се тогава съ радикали и социалисти, които искатъ прогресивно увеличение на подоходния налогъ, и съ земледѣлци, които искатъ 50% — г. Драгиевъ каза не 8%, а 50% трѣбвало да плащатъ адвокатитѣ, търговцитѣ и пр., и сега ще остави г. министра да се разпразя съ него, да види, че въ това поне отношение има по-лоши отъ народняцитѣ.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Въ комисията ще искаме махване това намаление, по ваше прѣдложение.

Т. Теодоровъ: Сега, като го правите тукъ, безъ мотиви, въ форма на една забѣлжка въ единъ законъ за бюджета, така ще бѣде: ще питаме тукъ министра и той ще ни дава обяснения и ще губимъ врѣмето и съвсѣмъ не намѣсто.

Нѣкой отъ мнозинството: Така е, когато се говори не намѣсто.

Т. Теодоровъ: Азъ не знаа защо става това, защото нищо не е казано, а Вашиѣ обяснения, г. Дрѣнковъ, азъ съмъ въ право да игнорирамъ, защото не сте мѣродавенъ да обяснявате намѣреніята на правителството, и трѣбва да се разпразяме съ г. министра.

По-нататѣтъ въ чл. 16 се казва, че и „разредитѣ въ таблицата, приложена къмъ закона“, се унищожаватъ. Сега, въ тѣзи разреди въ таблицата сж показани нормитѣ за облагането на всички хора. Като се унищожи тази таблица, значи, занаяпрѣдъ ще остане разредитѣ да се опрѣдѣлятъ, вѣроятно, само по тѣзи проценти — на-ли?

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Разредитѣ сж оставени, но горниятъ капакъ е вдигнатъ още миналата година и могатъ да налагатъ 200 хиляди лева, напр., на една банка, и още толкова врѣхнини, та ставатъ 400 хиляди лева. Споредъ оназгодишния законъ, разредитѣ бѣха за подѣление данъцитѣ.

Т. Теодоровъ: Ще моля да ми се даде този законъ, защото азъ не си спомнямъ такъвзи. — Сега разредитѣ на таблицата се унищожаватъ изцѣло. Това значи, че ние ще трѣбва да обложимъ занаяпрѣдъ, споредъ степенъта на тѣхния приходъ, всички хора, които сж обложени, било за търговски занятия, било за еснафски занятия, било за каквото и да е, съ данѣтъ върху занятие. Необходимо е

тогава точно да се опрѣдѣли приходътъ на всѣкиго по отдѣлно. Нѣма да има въ таблицата особени разреди за лѣкаритѣ, адвокатитѣ, дантиститѣ, акушеритѣ и акушеркитѣ: на всѣкиго индивидуално ще се опрѣдѣлятъ доходитѣ.

Министъръ И. Саллабашевъ: То е направено още миналата година за високитѣ и за низкитѣ.

Т. Теодоровъ: Тогава, защо го пишете сега? Ако е направено миналата година и ако дѣйстви-телно миналата година законътъ тѣй е гласуванъ, защо не го приложихте тая година; защо не назначихте комисии, които да опрѣдѣлятъ, какъвъ е доходътъ всѣкому индивидуално, независимо отъ неговото занатие; защо не приложихте този тѣй нареченъ подоходенъ налогъ? Обѣщавахте прѣзъ годината, че ще го направите, а сега това съ тия ли 2 реда ще го направите? Това е една работа, която трѣбва да се нормира и отъ комисиятѣ да се опрѣдѣли по-подробно; да се опрѣдѣлятъ нѣкои бази за прѣцѣняване доходитѣ на хората. Ами знаете ли какво ще стане въ България, ако трѣбватъ комисии отъ „наши хора“ да опѣняватъ доходитѣ на политическитѣ си противници по свои субективни съображения? Къдѣ ще му отиде краятъ? Ами вие тогава сигурно ще съсипите другитѣ партии въ врѣме на облагането и ще накарате всички да станатъ демократи.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Ще бѣде догодина.

Т. Теодоровъ: Всички ще прибегнатъ до тѣхъ. То е ужасно нѣщо въ България. Ама и да се въведе това нѣщо, тѣй ли ще се въведе, инцидентално, съ 2 реда при гласуването бюджета за 1909 г.? Ами че тази реформа, която вие обѣщавахте, за подоходния данѣкъ, който ще замѣни данѣка върху занятията, тѣй ли мислите вие да я прокарате съ четири реда въ единъ такъвъ законъ, мълчишката, на края на годината и въ края на сесията, когато само по снизхождение ние се съгласихме да ви улеснимъ задачата да гласуваме бюджета, но когато не можемъ да се съгласимъ да гласуваме такива важни реформи, които могатъ да костуватъ спокойствието на толкова много хора по такъвъ лекъ начинъ? Виждате какво значи тази система сега: цѣла една реформа за прогресивно-подоходния налогъ и за отмѣненіето данѣка върху занятията, реформа радикална, да се извърши съ една забѣлжка, съ едно членче отъ 2—4 реда, помѣстено въ закона за бюджета!

Министъръ И. Саллабашевъ: Тя е извършена миналата година.

Т. Теодоровъ: Не е извършена. Ако бѣше извършена, нѣмаше да пишете това и нѣмаше да я обѣщавате на избирателитѣ цѣла година.

Д-ръ И. Дрѣнковъ: Не знаете въпроса.

Т. Теодоровъ : Тогава вие за какво се хвалѣхте, какво бѣше вашето обѣщание прѣзъ врѣме на изборитѣ? — Че ще въведете прогресивно-подоходенъ налогъ, че ще намалите...

Министъръ И. Саллабашевъ : Намаляваме я: махваме 7% и 8%.

Т. Теодоровъ : Намаление! Благодаримъ. — И забѣлѣжка четвърта въ сѣщата таблица се отмѣнява. Понеже нѣмамъ на рѣка закона и таблицата и не знамъ каква е забѣлѣжката — искахъ да намѣря този законъ, но донесоха ми другъ законъ, по-старъ — не мога да кажа сега, това отмѣнение добро ли е или лошо. И като се свършатъ напѣтитѣ дебати, това ще мине може би безъ да го знаемъ; даже азъ нѣма да го знамъ, а другитѣ кой знае какъ ще го знаятъ, не знамъ какъ ще го разбератъ, благодарение на начина, по който се дѣйствува. И това се вика законодателствуване!

Какъ отъ чл. 16: „Данѣкътъ върху търговскитѣ, индустриалнитѣ, еснафскитѣ и свободнитѣ занятия, съ изключение на прѣдприемачитѣ (чл. 8), се опрѣдѣля по чл. 13.“

Министъръ И. Саллабашевъ : Онази забѣлѣжка, г. Теодоровъ, е за продаване на оръжия.

Т. Теодоровъ : Не мога да си помогна. Отказвамъ се отъ него; да го изуча, че тогава. (Чете)

„Данѣкътъ на застрахователнитѣ дружества не може да бѣде по-малкъ отъ 5.000 л. годишно.“ А колко ще бѣде максимумътъ? Не знамъ, вѣроятно, въ зависимостъ отъ доходитѣ, които ще получатъ. (Чете)

„За доходитѣ отъ движими капитали (цѣнни книги и др.), внесени въ кредитни учрѣждения, се плаща данѣкъ по 4%.“ Трѣбва да се разбира данѣкъ отъ доходитѣ, а не отъ капиталитѣ, естествено, но не е казано, а ще трѣбва да се каже изрично: 4% отъ доходитѣ, а не отъ капиталитѣ. И сега това е една много важна реформа. Вие ще я приложите по този начинъ, но г. министърътъ на финанситѣ знае много добръ и другата страна на медала, че всичкитѣ тѣзи капитали ще ги изтеглятъ отъ тукашнитѣ банки и най-много ще пострада Народната банка и Земледѣлческата банка.

Министъръ И. Саллабашевъ : Моля, и сега се взема. Азъ го направихъ 4% — въ Ромѣния е 5% — за да привлѣка тукъ да си докаратъ купонитѣ.

Т. Теодоровъ : Сега отъ малкитѣ доходи се взема 2% и нѣщо, и то отъ Народната банка и отъ държавнитѣ учрѣждения, дѣто могатъ да ги ловятъ; но колкото за частнитѣ кредитни учрѣждения, отъ тѣхъ не се взема нищо.

Министъръ И. Саллабашевъ : И тѣ сѣ задължени.

Т. Теодоровъ : Докато данѣкътъ е по-малкъ, хората търпятъ данѣка и го плащатъ, но сега, като го направите 4% и като турите врѣхнини 25% и 11% други, ще рекатъ хората: „дайте ни капиталитѣ“, и ще ги намѣрватъ въ Виена и другадѣ, а капиталитѣ у насъ не сѣ много. Този въпросъ има и обратна страна; той е въпросъ отъ извънредна важностъ, за да можете да го рѣшите тѣй леко, както вие сте намислили.

Министъръ И. Саллабашевъ : Въ Ромѣния е съ 20% повече — още по-лошо.

Т. Теодоровъ : Вие знаете, че когато въ Франция почнаха да облагатъ титритѣ отъ заемитѣ, французитѣ почнаха да сключватъ заемитѣ си въ Швейцария.

Министъръ И. Саллабашевъ : Навсѣкждѣ го има; и въ Сърбия.

Т. Теодоровъ : Азъ зная, че е навсѣкждѣ, но именно затова, защото знамъ какъ се е отразявало на другадѣ, казвамъ, че това е една мѣрка много сериозна, която трѣбва да се обсъди, и че не ѣ мѣстото тукъ. Азъ не искамъ сега да я разглеждамъ всестранно. Разберете моята мисль, че това е несериозно законодателство; по този начинъ не може. А защо правите това? Защото искате да увеличите данѣцитѣ на хората. Току-що промѣлвихте, че вие съ тази реформа искате да намалите данѣка върху занятията. Вие не искате да го намалите; вие намалявате само на тѣзи, които иматъ приходъ отъ 100.000 л. нагорѣ и дѣто е неумѣстно да се намалява, а въ всичко друго увеличавате. Вашата цѣль не е да направите данѣчно облекчение. Ако вашата цѣль бѣше да направите данѣчно облекчение, вие щѣхте да го афиширате съ голѣмъ законъ и г. Такевъ най-много щѣше да говори за изпълнение на демократическата програма и за олекване данѣчното брѣме на бѣдното население; а защото не е такава вашата цѣль, естествено, заради туй това се пише тѣй нахъсо и се прокарва тѣй набързо. (Чете)

Чл. 17. Изплащането данѣка върху занятията прѣзъ 1909 г. ще става по опрѣдѣленитѣ данѣчни дѣлове за 1908 г. до окончателното опрѣдѣляне на сѣщия данѣкъ прѣзъ 1909 г., а слѣдъ това ще стане изравнение смѣткитѣ на данѣкоплатцитѣ чрѣзъ доплащане или чрѣзъ повръщане, въ случай че има надплащане.“ Какво излиза? Всички български граждани, които сѣ подложени на плащане данѣкъ върху занятieto, ще чакатъ комисии да опрѣдѣлятъ тѣхнитѣ данѣци и тия опрѣдѣления да влѣзатъ въ законна сила, защото тукъ ще има извѣстно обжалване — процедурата тукъ я нѣма, не е казана, но се разбира, че ще бѣде вѣроятна оная въ закона за данѣка върху занятията — и когато се свърши всичката тази работа, която може да трае и двѣ години — опитътъ ни е убѣдиль въ това, защото ти не е тѣй лесна работа

и прѣдизвиква маса провѣрки и оплаквания — когато се свѣрши, казватъ, тогава какво ще стане? Ще опрѣдѣлите данѣка на хората едва ли въ 1910 г. не само за 1909 г., но и за 1908 г., за която сме платили, и нея ще нормирате споредъ другата 1909 г. А-а, г-да, но това е съвсѣмъ неправо! Идущата година да опрѣдѣлимъ имотното състояние на човѣка и какво може да плаща и да го приложимъ за миналогодишнитѣ данѣци! Защо не и за по-миналата година?

Министъръ И. Саллабашевъ: Не е вѣрно!

Т. Теодоровъ: Защо не вземете да увеличите на всички хора данѣцитѣ двойно, па да съберете пари въ хазната, та да олекне на бюджета? Че може ли такова нѣщо? Данѣкъ се налага за известна година, плаща се прѣзъ годината и човѣкѣтъ, който го плаща, той го разпрѣдѣли, той не го вади безвъзвратно отъ джеба си: ако той е притежателъ на недвижимъ имотъ, ще го разхвърля на кирияшитѣ; ако той е кундураджия или бакалинъ, ще го покачи на онѣзи, които ще купуватъ отъ него произведенията му; ако е адвокатъ, ще го разхвърля на клиентитѣ си, повече възнаграждение ще взима — той трѣбва да живѣе, той плаща патентъ по-голямъ, той всѣки денъ си нормира живота. Но да дойдете идущата година да ми опрѣдѣлите единъ данѣкъ и да кажете: ще платите такъвъ данѣкъ и за миналата година, защото вие и миналата година сте сѣ толкова печалили, то с данѣкъ алатурка — то едно врѣме се правѣше въ Турция; сега и тамъ вече не го правятъ. Маспашѣтъ, който ще имате въ 1909 г., не можете да го приложите за 1908 г., освѣнъ ако накарате комиситѣ да изучатъ миналото на данѣкоплатцитѣ, че да имъ опрѣдѣлятъ особенъ данѣкъ за 1908 г. и особенъ данѣкъ за 1909 г. Азъ тази година мога да спечеля 20 хиляди лева, а догодина може да съмъ боленъ — упражнявамъ едно либерално занятие: лѣкарь или инженеръ — и ще ми опрѣдѣлятъ да платя по-малко. Защото миналата година съмъ платилъ по-много, хазната ще ми повърне това, що съмъ платилъ повече. Ама вие знаете какво значи това. Комиситѣ винаги ще гледатъ да опрѣдѣлятъ повече, за да нѣма какво да се повръща — това ще имъ повлияе само навредъ да увеличатъ и никадѣ да не намалятъ.

Г. Гроздановъ: Отъ процеса на г. Гешова колко взехте?

Т. Теодоровъ: Ха, г-не! Ако вие мислите, г. Гроздановъ, че процесътъ на г. Гешова ме интересува толкова, колкото интересуватъ Васъ паричкитѣ, които взимате, като правите кръчмарство на улица „Мария-Луиза“, за да експлоатирате избирателитѣ си, тогазъ вие мислите за мене, като за себе си. Не мислете, че по такива побуждения съмъ го защищавалъ. Не чувате ли, че азъ говоря противъ нама-

лението на процентитѣ на тѣзи, които иматъ доходи отъ 100.000 л. нагорѣ? Остроумие!

Г. Гроздановъ: Значи, нѣма да защищавате Вашия партиенъ водителъ безплатно.

Т. Теодоровъ: Минавамъ по-нататѣкъ. Това сж измѣненія сѣ на закона за данѣка върху занятията. Сега върху друго: (Чете) „Чл. 18. Личната и съразмѣрна държавна пѣтна тежба се замѣнява съ пѣтенъ данѣкъ въ размѣръ 11% върху прѣжитѣ данѣци и върху патентитѣ за правофабрикуване и правотъргуване съ тютюнъ и спиртни питиета.“ Гледайте каква целѣсообразностъ, г-да! Въ единъ членъ се измѣняватъ три закона: 11% се гужда върху прѣжитѣ данѣци въ замѣна на пѣтната повинностъ; 11% се гужда и върху патентитѣ за правофабрикуване и правотъргуване съ тютюнъ, което е пакъ измѣнение въ другъ законъ; слѣдъ това се говори и за облагане съ 11% правофабрикуване и правотъргуване съ спиртни питиета — 11% ще плащатъ всички, а тия нѣща сж нормирани въ три различни закона.

Сѣцииятъ членъ, втората му алинея: „Прѣдприятията, ползуюнци се отъ специални облаги по закона за насърчение мѣстната търговия и промишленостъ, се облагатъ съ пѣтенъ данѣкъ по единъ на хилядата (1%) отъ стойността на фабричнитѣ постройки и по единъ на сто (%) върху чистата печалба отъ прѣдшествующата на облагането година.“ Това е пакъ измѣнение на четвърти единъ законъ — закона за насърчение на мѣстната индустрия и търговия. За него имаме единъ законопроектъ внесенъ тукъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Нѣма никакво измѣнение. Тѣ и досега сж плащали пѣтна тежба; като плащатъ лична пѣтна тежба, плащатъ и съразмѣрна. Освобождаваме ги отъ данѣкъ върху занятията и други нѣкои нѣща, а отъ пѣтна тежба никой законъ не ги освобождава.

Т. Теодоровъ: Ама 1% като искате да вземате отъ чистата печалба?

Министъръ И. Саллабашевъ: Вземаме имъ. То е прѣкъ данѣкъ. Ами сега не плащатъ ли го?

Т. Теодоровъ: Това искамъ да кажа.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ами съ 11% не облагаме ли ги сега всички? То е 1%.

Т. Теодоровъ: Чуйте какво ще кажа. Законътъ за насърчение мѣстната промишленостъ и търговия прѣдвижда общи и специални облаги. Единъ извѣстенъ членъ, струва ми се чл. 17, алинея а и б, освобождава . . .

Министъръ И. Саллабашевъ: Търпете до утрѣ; за пѣтната тежба нѣма да намѣрите освобождение.

Т. Теодоровъ: . . . тия прѣдприятия отъ данѣкъ върху сградитѣ, освобождава ги и отъ патентъ и отъ други нѣкои нѣща.

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, туй е вѣрно, но отъ пѣтна тегоба не ги освобождава. Това е пѣтенъ данѣкъ.

Т. Теодоровъ: Възможно е, ако не сж били освободени, да сж плащали само 4% съразмѣрната пѣтна тегоба, установена отъ 2—3 години насамъ, защото индустриалнитѣ прѣдприятия не сж хора, а другото е личенъ данѣкъ, на лице е. И като не ви стига това, сега вие ги натоварвате съ още 7%, и то върху какво ги натоварвате? Не съ връхнина върху данѣцитѣ, които плащатъ . . .

Г. Гроздановъ: Тѣ данѣкъ не сж плащали.

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Нека г. Гроздановъ задържи за себе си тая забѣлѣжка. Азъ Ви моля да прѣстанете да правите бѣлѣжки; нека това Ви бѣде послѣдна забѣлѣжка.

Т. Теодоровъ: Сега тѣ не се облагатъ съ данѣкъ 11% върху данѣцитѣ, които плащатъ, защото тѣ данѣци не плащатъ . . .

Министъръ И. Саллабашевъ: Не плащатъ.

Т. Теодоровъ: Ами за да се компенсира хазната за освобожденията отъ данѣкъ се натоварватъ съ 1% върху стойността на фабричнитѣ постройки.

Министъръ И. Саллабашевъ: А то горѣ-долу отговаря на 11% върху данѣка, ако биха плащали данѣци.

Т. Теодоровъ: Добрѣ; Вие прѣдполагате, че всѣко едно индустриално прѣдприятие има печалба, изчислявате я по вашему, облагате го и мислите, че отговаря; но да-ли всѣко прѣдприятие добива тая печалба, която Вие си въображавате, съ вашата смѣтка, това е единъ голѣмъ въпросъ. И азъ се питамъ: какви сме ние законодатели въ България и каква държава и правителство сме ние, когато вземемъ да създадемъ единъ законъ за насърчение на мѣстната индустрия и търговия и правимъ грамадни жертви отъ държавата въ отстъпване на мита, акцизи и други нѣща, които плащатъ другитѣ хора, съ цѣль да създадемъ у насъ мѣстна фабрична промишленостъ по съображения много далновидни, много похвални, много патриотични, и като насърчимъ хората да си вложатъ капиталитѣ въ такива работи, защото разчитатъ на освобождение отъ данѣци за извѣстенъ периодъ врѣме, защото разчитатъ и на специални облаги, които имъ даваме чрѣзъ освобождение отъ патенти и съ други нѣща, слѣдъ това да дойде едно почитасмо демократическо правителство и да каже: „Я чакай, тия, които насърчихме, да ги по-

обесърчимъ малко: какво е туй насърчение? Да имъ туримъ малко налогъ; тѣ бая прокопсаха; взеха да печелятъ много.“ Ами че една правова държава, която създава реални, имуществени права на хората, която имъ казва, за 10—15—20 години ви освобождавамъ отъ тѣзи данѣци, такава държава, казвамъ, има ли морално право да отиде и да имъ тури другъ данѣкъ въ замѣна на онзи, отъ който ги е изрично освободила?

Министъръ И. Саллабашевъ: Подобно нѣщо нѣма въ закона. Законътъ ги освобождава само отъ два данѣка, но отъ пѣтна тегоба не.

Т. Теодоровъ: Пѣтна тегоба не можеха да плащатъ тогава, защото тя не се облагаше върху фабрики, а върху лица; фабричитѣ се обложиха по закона отъ 1904—1905 г., за пръвъ пѣтъ, когато се направиха връхнинитѣ 4%, като съразмѣрна пѣтна повинностъ. Тогазъ тѣ се обложиха и, може би, туй облагане, което не е много голѣмо, да е било прѣтърпѣвано, макаръ че се е чувствувала несправедливостъта му, защото по-напрѣдъ не е имало такъвъ данѣкъ. Но сега, когато вие ги увеличавате и ги правите 11, а утрѣ може да кажете, че ще ги турите 40, какво ще станатъ тѣ тогава?

Министъръ И. Саллабашевъ: Ами ако земледѣлцитѣ могатъ да плащатъ 40%, защо и тѣ да не плащатъ?

Т. Теодоровъ: А, Вие искате да спечелите земледѣлцитѣ! Хубаво; тогава азъ ще кажа какво правите и зарадъ тѣхъ. Но, г-да, азъ мисля, че ако вие искате въ страната ни да се развива индустрията, промишленостъта и търговията, което въ сѣщото врѣме е спомагане и на земледѣлцитѣ, и на земледѣлието, вие не трѣбва да ги облагате така. Защото да се твърди, че земледѣлцитѣ иматъ нѣкакви противоположни интереси съ индустриалцитѣ и съ търговцитѣ, е една свършено прѣвратна мисль.

Д-ръ Г. Калининъ: Това е вѣрно.

Т. Теодоровъ: И ако имамъ сега врѣме, азъ щѣхъ да покажа на най-нагледно, колко фалшиво е това нѣщо; щѣхъ да докажа, че развитието на търговията, развитието на мѣстната индустрия е най-благодатното нѣщо за земледѣлцитѣ. И за да не цитирамъ други примѣри, достатъчно е да кажа на земледѣлцитѣ, че ако тѣ иматъ скжпи ниви днесъ, ако иматъ скжпи продукти да продаватъ, това се дължи въ една голѣма степенъ на създаването спиртни фабрики, които тукъ, на мѣстото, имъ консомиратъ кукуруза, на създаването брашнени фабрики, които тукъ, на мѣстото, имъ консомиратъ житото, на създаването бирени фабрики, които имъ консомиратъ ечмика, на захарни фабрики, които имъ купуватъ цвѣклото,

Д-ръ И. Дрънковъ: Благодарение на външните цѣни.

Т. Теодоровъ: ... на създаване на всички други вътрѣшни индустрии, които бѣха се зародили въ България и които би направили неизбежно да се изнасятъ изъ България земеделѣческите сурови произведения, за да се консумиратъ тукъ.

Д. Драгневъ: Слабо вирѣятъ тия работи у насъ, г. Теодоровъ.

Т. Теодоровъ: Но ако вие мислите, че като обложите индустриалцитѣ, вие ще помогнете на земеделѣцитѣ, това е една погрѣшна, това е една прѣстѣпна мисль. Но азъ не се поставямъ тамъ.

К. Мирски: За памучната фабрика не помехте нищо.

Т. Теодоровъ: Нѣма толкова памукъ у насъ. Тя е за работниците; за земеделѣцитѣ не влияе. Но за захарната фабрика, напр, какъ мислите?

Сега 1%⁰⁰ върху стойността на фабричните постройки, то значи да повърнемъ турския емлякъ въ България, който унищожихме въ 1894 г., и то само за индустриалцитѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Но който сѣществувал и въ Лондонъ, и въ Виена, и който навсѣкѣждъ усвоиха сега.

Т. Теодоровъ: Може да го има тамъ. Всѣко мѣсто си има своитѣ закони, своитѣ данѣци, своитѣ авантажи за поминѣка. Та, ако ни осѣждате за това, че сме унищожили емляка, вие сте послѣдователни — вземете да го наложите отново; но ние унищожихме емляка, защото мислѣхме, че той се поглѣща отъ данѣка върху занятията. Вие сега го стоварвате — върху кого? — върху онѣзи прѣдприятия, за които държавата заявява, че ги има много близко при сърце и за които тя прави жертви, за да ги поддържа. Това азъ не разбирамъ: или тѣзи прѣдприятия сѣ полезни за страната и ние трѣбва да ги фаворизираме, като не ги облагаме съ данѣци, които досега тѣ не сѣ имали до периода именно, за който имъ сѣ признати извѣстни облаги, или пъкъ тѣ не заслужаватъ тази фаворизация и тогава вече вие не трѣбва да имъ помогнете въ друго — за митото и за акцизитѣ. Но, било че вие мислите едното, било че мислите другото, азъ не мога да изпусна изъ прѣдъ видъ моралната страна на въпроса, а именно, че една държава, едно правителство, сѣщо тѣй както едно физическо лице, когато сключи съ нѣкого извѣстно съглашение и му отстъпи извѣстно материално право за извѣстенъ срокъ, ти, държавата, той, човѣкътъ, частното лице, нѣма моралното право да се повръща, да отстъпва отъ ония блага, които вече е далъ за срока, за който ги е далъ, защото това се счита на всички езици на свѣта като едно

безчестие. И това е толкова по-лошо, когато става съ български граждани, които не могатъ да прибиватъ къмъ капитулации, които не могатъ да се отправятъ къмъ чужда държава да ги защити и за които Господъ е много високо, за да дойде да имъ помогне, а иматъ само едно мѣсто да се оплачатъ, които иматъ право само на нашата съгѣсть да апелиратъ, да кажатъ: „Г. г. народни избраници! Ние сме българи, ние работимъ съ български капитали, ние работимъ, за да създадемъ въ България индустрия, и вие ни дадохте такива и такива права; ние се ползвахме, ние влѣзохме до шия въ борчове, за да създадемъ туй или онуй; сега вие нѣмате право да ни направите още по-тежки данѣцитѣ и условията за срока, който ще изтече единъ день.“ И нѣма кой другъ да имъ помогне, ако ние ще имъ обвърнемъ гърбъ и ако ние ще забравимъ даже задълженията, които понапрѣдъ сами ние сме създали. То е въ нашата отговорност. Вие ще направите ли или не това — не знамъ, но азъ считамъ, че това не е коректно, не е политично, не е и справедливо. Но отъ тѣхъ вие, г-да, искате нѣщо друго още: 1%⁰⁰ върху чистата печалба. Не зная колко отъ фабриките каква чиста печалба иматъ и какво ще ви дадатъ; но мисля, че първото може да ви даде по-много, отколкото второто. Но остава вие да рѣшите. Въ всѣки случай, когато имате единъ законъ за насърчение на индустриата, и то сега внесенъ отъ туй правителство, който ще разгледаме утрѣ-други день, защо тази наредба не се поставя тамъ, защо не се измѣняватъ тамъ съотвѣтствующитѣ правила, а се казва, че тѣ не плащатъ туй и туй, а пъкъ плащатъ туй и туй, и защо по този начинъ се измѣнява мѣстото на законоположението? (Чете)

„Чл. 20. Търговцитѣ, които продаватъ само спиртни питиета, плащатъ, освѣнъ обикновения патентъ, и единъ допълнителенъ патентъ въ размѣръ 10%⁰⁰ отъ наемната стойностъ на помѣщенята, служащи за продаване и депозиране на питието.“ Значи, на тѣзи търговци, освѣнъ патента, който сѣ плащали досега, освѣнъ увеличението, което тѣ ще прѣтърпятъ, понеже тѣхнитѣ данѣци сѣ прѣки, съ 24%⁰⁰, съ 11%⁰⁰, съ общинскитѣ 75%⁰⁰, които сѣ станали, като увеличихме досегашнитѣ 50%⁰⁰, ами още отгорѣ ще гудимъ и 10%⁰⁰ отъ наемната стойностъ на помѣщението. Кажете, че това е демократично, кажете, че това е политично, кажете, че това е справедливо, че е въ интереса на земеделѣцитѣ, че съ това вие ще уредите държавата, за да прокопса и да трѣгне напредъ; кажете всичко това, но азъ пакъ не ще прѣстана да твърдя, че това е ужасно.

В. Милевъ: Защо?

Т. Теодоровъ: Внесете единъ законопроектъ специално за това и тогава ще ви кажа защо. (Чете) „Ония, които покрай продажбата на спиртни питиета се занимаватъ и съ друга търговия въ

сжщото заведение, плащат само 5%. Ония, които покрай другата търговия продават и бира или фини питиета, плащат безъ изключение 10% върху наемната стойност.“ Би помислил човѣкъ, че ние сега разглеждаме законопроектъ за акциза върху питиетата.

В. Милевъ: Върху наемната стойност.

Т. Теодоровъ: (Чете) „Наемната стойност на питейнитѣ заведения, наети или собствени, се опредѣля по начинъ, предвиденъ въ чл. 18 отъ закона за данѣка върху занятията. Отъ допълнителенъ патентъ се освобождава продажбата на спиртни питиета на сборски (панаирски) мѣста, на театри, увеселения, вечеринки, екскурзии и други такива.“ Съ туй се свърши.

Сега иде чл. 21: (Чете) „Спиртътъ, употребяванъ за фабрикуване на оцетъ, се облага съ $\frac{1}{2}$ ст. общински налогъ на градусъ и литъръ.“ Още едно облагане. Доколкото азъ знаа, и тази индустрия се ползува съ привилегия. И тукъ, отъ Народното събрание, знаа, се даде въ каравелово врѣме, слѣдъ голѣма гюрултия, една такава привилегия на г. Червентъ-Иванова да фабрикува оцетъ отъ спиртъ, като се считаше, че това е една полезна работа, една работа, която трѣбва да се насърчава, и насърчението се състои въ това, че акцизъ не се плаща. Сега вие вземате туй насърчение. Господъ да ви е на помощ! Но една страна, която тѣй се управлява — днесъ дава, утрѣ взема — която тѣй си играе съ материалнитѣ интереси на хората, тя е страна, която нѣма сериозно законодателство. Въ такава страна не може да се говори за устойчивостъ, не може да се говори за последователностъ; въ нея нѣма сериозностъ. (Чете)

„Чл. 22. Установенитѣ отъ разни закони, по което и да е вѣдомство, такси и глоби, каквито сж: такси за изпити, за завѣряване дипломи, за прѣводи на документи, училищни такси и пр., глоби за нарушение законитѣ за почитѣ, за желѣзницитѣ, за полицията и др. се внасятъ на приходъ въ държавното съкровище. Всички разпореждания въ закони и правилници, които противорѣчатъ на това, се отмѣняватъ.“ Вижте по какъвъ абсолютенъ начинъ е казано: всѣкакви такси, всѣкакви глоби, отъ каквото ще да сж вѣдомство, по какъвто прѣдметъ и да сж и други — тукъ не ги изброяватъ — ще се внасятъ въ държавното съкровище. А знаете ли вие, колко закони отмѣнявате съ това нѣщо? Азъ мисля, най-малко 15. За да не ви цитирамъ другитѣ, ще ви цитирамъ този, който онзи день приехме, недоприехме на второ четене, $\frac{2}{3}$ приехме, останалото отъ него стои още неприето — законъ за народната просвѣта. Ние приехме, че такситѣ, които се внасятъ за правоучение, ще бждатъ половината за държавата, половината за единъ фондъ за бѣдни ученици при училищата; рѣшението на комисията бѣше: $\frac{2}{3}$ отъ тая такса

за държавата и $\frac{1}{3}$ за фонда. Това нѣщо ние дебатирахме тукъ на дълго и широко и прѣдложението на комисията пропадна. Защо сте дебатирали, г-да? Защо сте си губили врѣмето да рѣшавате въ комисията и тукъ това нѣщо, което сега вие сте прѣдрѣнили? Таксата за правоучение става приходъ на държавата. Взетото рѣшение не се признава; тукъ е казано: „за завѣряване дипломи, за прѣводи на документи, училищнитѣ такси“. Има ги даже изброени; но и да не бѣха ги изброили, пакъ щѣха да влѣзатъ подъ думата „и други“.

Министъръ И. Саллабашевъ: То е работа на бюджетарната комисия, г. Теодоровъ; тамъ се разисква това. Народното събрание изказа желание, таксата да влиза въ министерството и отъ него да се отпуща, за да се държи единъ редъ и смѣтка, за да не бждатъ оборотни суми, защото и сега приказвахъ съ г. министра на просвѣщението и разбрахъ, че въ министерството му нищо не е извѣстно по тая работа, а и за нея трѣбва да се държи смѣтка. И азъ съмъ съгласенъ да се даватъ сумитѣ на сиромашкитѣ ученици, отъ тая работа нѣма бекетъ, но трѣбва да се държи смѣтка: тѣзи суми трѣбва да влизатъ въ бюджета и да излизатъ отъ бюджета, и това е съгласно рѣшението на Народното събрание.

Т. Теодоровъ: Какъ ще бжде тогава? Внасятъ се на приходъ въ държавното съкровище, както вие казвате, ще ги впишете въ приходния бюджетъ по извѣстентъ параграфъ. Сега, когато ги връщате по фонда, напр., за училищни такси, ще трѣбва да се издаватъ платежни заповѣди, за да се прѣдадатъ на фонда. Ама защо е всичката тази работа?

Министъръ И. Саллабашевъ: Нѣма никакво противорѣчие тукъ. Това е за отчетностъ.

Т. Теодоровъ: Азъ бихъ желалъ да бждете по-дълго врѣме министъръ на финанситѣ съ такива закони и ще видите, какво ще излѣзе отъ всичко това.

Министъръ И. Саллабашевъ: Нѣма никакво противорѣчие между рѣшението на Събранието и закона.

Министъръ А. Ляпчевъ: Основенъ принципъ въ всѣки бюджетъ е: всичко, което пада въ държавата, трѣбва да мине прѣзъ държавния бюджетъ и послѣ отъ него да отиде по назначение.

Т. Теодоровъ: Но това трѣбваше да ви дойде на умъ тогава, когато се дебатираше законътъ за народното просвѣщението; да кажете, че такситѣ постѣпватъ въ държавата и държавата отпуща на всѣка една гимназия, споредъ прихода, който тя е внесла, $\frac{1}{3}$ или $\frac{1}{2}$ отъ тоя приходъ за такива цѣли. Вие това тамъ не казахте и хората го разбираха и разбиратъ така, така и го практикуватъ досега.

Министъръ А. Ляпчевъ: Лошо го практикуватъ.

Т. Теодоровъ: Лошо. Затова трѣбваше да го кажете тамъ, тамъ му бѣше мѣстото да го опрѣдѣлите.

И тѣй, около 15, може би, закона се отмѣняватъ по този начинъ и съ това се внася една голѣма бъркотия.

Министъръ А. Ляпчевъ: Напротивъ, внася се единство.

Т. Теодоровъ: Не зная какъ ще бѣде за болницитѣ, но когато започнете да изпълнявате закона по тоя начинъ, ще видимъ до каква бъркотия ще ви докара. Защото, ако всѣко мѣроприятие обсъдимъ въ закона, дѣто се урежуира цѣлата материя, вие ще направите онова, което е цѣлестобразно; но когато го направите въ други закони, като бюджетния, тогава може да направите само буламачъ. (Чете)

„Даванитѣ възнаграждения за откриване контрабанда и други нарушения на фискалнитѣ закони не подпадатъ подъ разпорежданията на този членъ.“ За тѣхъ ви е дошло на умъ да ги изключите, макаръ че тѣ досега се внасяха въ държавата и послѣ се отпущаха отъ държавата. Но за тѣхъ се направи едно изключение отъ принципа на единство, за който току-що говорихте.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ще поправимъ редакцията.

Т. Теодоровъ: Отъ това изключение може да се заключи, че първитѣ суми се внасятъ въ държавното съкровище окончателно, единъ пътъ за винаги, понеже изключението е само за тия възнаграждения за контрабанда. Ако не се вземеше въ внимание туй, което трѣбва да се повърне, и ако въпросътъ бѣше за съсрѣдоточаване на операциитѣ, тогава нѣмаше да има изключения; но не е туй, което се е искало да се каже. Вие свършихте съ промѣната на нѣколко закона, както виждате — азъ ги казахъ 15, тѣ може би сж и 25.

Сега идвамъ на единъ специаленъ законъ — законътъ за насичане сребърни и златни монети. Досега ние имаме нѣколко такива закона и всичкитѣ ги дължимъ на съобразителността на стамболовиститѣ и на Каравелова. Г. Саллабашевъ е отсѣкълъ 2 пъти такива монети въ стамболово врѣме за 23 милиона лева, покойниятъ Каравеловъ сѣче по едно врѣме мангърчета за единъ милионъ лева, сега г. Саллабашевъ пакъ започва съ сѣчение пари, а сжщо и г. Паяковъ сѣче на врѣмето си пари. Всѣки пътъ, обаче, когато сж се сѣкли досега пари у насъ, съставяше се единъ законъ, който да опрѣдѣля подробноститѣ. Тукъ ние виждаме, че подробности не се опрѣдѣлятъ, а г. Саллабашевъ се силава на единъ законъ за насичане на никелови и сребърни монети, внесенъ отъ г. Паякова.

Министъръ И. Саллабашевъ: Ами другитѣ на кои закони се силаваха?

Т. Теодоровъ: На законитѣ отъ 1880 и отъ 1894 г. Тѣ сж всичкитѣ все отъ стамболово врѣме; послѣ имане и въ каравелово врѣме.

Министъръ И. Саллабашевъ: Но и тѣ се силаваха на единъ каравеловъ законъ.

Т. Теодоровъ: Да, каравелови и стамболовистски закони. Народницитѣ не сж сѣкли пари; на-противъ, мислѣха да изтеглятъ частъ отъ тѣхъ отъ обращение, но не сж сѣкли. — Та, г-да, това нѣщо трѣбваше да стане съ единъ специаленъ законъ, както става винаги: законъ за насичане на 6.000.000 сребърни и златни монети. Вие не го правите въ форма на законъ, както досега; вашиятъ начинъ на дѣйствиe е пороченъ отъ гледна точка на парламентарната практика, на правилника, на обичаитѣ и на конституцията. Но не е само това. Тѣзи прецеденти сж лоши и тѣ доказватъ, какъ едно правителство се рѣшава да сѣче монети, не за да удовлетвори нуждата на циркулацията, а въ послѣдния моментъ, за да си създава доходи, за уравновѣсване на бюджета.

Министъръ И. Саллабашевъ: Не, туй не е за доходъ; туй именно е размѣнна монета — 50 ст., 1 л. и 2 л. Банката отдавна иска 5 милиона лева размѣнни монети и сега, вмѣсто 5 милиона лева, азъ насичамъ само 3 милиона лева, а златнитѣ сж комеморативни — за прозвъгласяването независимостта.

Т. Теодоровъ: Г. министърътъ иска да ме убѣди, че не е желанието му да направи единъ хяръ отъ 1.400.000 л., за да го впише въ бюджета като приходъ за идущата година, и по този начинъ да срѣдне двата края на бюджета, ами нуждата на циркулацията била, която искала това. Е добръ, азъ живѣя въ България, слѣдя събитията и не чухъ отъ миналата година, отъ по-миналата даже, откакъ се насѣкоха мангъритѣ на Каравелова и никеловитѣ на Паякова, и досега да пише нѣкой, че циркулацията въ България се затруднявала, че нѣмало достатъчно дребни монети по 2 л., по 50 ст. и че имало нужда да се насѣкатъ нови; не чухъ нито въ правителството, нито въ официозитѣ или полуофициозитѣ, нито въ камарата нѣкой да изкаже такова мнѣние. Изведнажъ туй намѣрение на правителството азъ научихъ на 13 декемврий т. г.

Министъръ И. Саллабашевъ: Има гласуванъ законъ за насичане на 5 милиона лева, но азъ не го изпълнявамъ, защото само 3 милиона лева искамъ, колкото трѣбватъ за размѣна.

Т. Теодоровъ: Кой законъ?

Министъръ И. Саллабашевъ: Да се прѣтопятъ 5 милиона 5-леови монети въ размѣнни монети.

Т. Теодоровъ: Отъ кога е този законъ и не е ли изпълненъ?

Министъръ И. Саллабашевъ: Не е изпълненъ.

Т. Теодоровъ: Нѣмаше, освѣнъ да го изпълните. Но въпросътъ е: има ли нужда отъ тѣзи пари? Кажете ми, откога е този законъ? Вие нѣма да се чудите, че азъ не съмъ готовъ и че не мога да знамъ този законъ, когато ми дадохте бюджета 15 минути прѣди да излѣза тукъ, на трибуната. Кажете ми, моля Ви се, кой е този законъ?

Министъръ И. Саллабашевъ: Законъ, който позволява на правителството да прѣтопи 5 милиона 5-леови монети, да ги обърне въ размѣнни монети.

Т. Теодоровъ: Отъ кога е?

Министъръ И. Саллабашевъ: Не знамъ. Идете питайте въ канцеларията.

Т. Теодоровъ: Този законъ не е отъ 4—5 години, не е отъ стамболовиститѣ. Прѣди стамболовиститѣ, знамъ, покойниятъ Каравеловъ издаде каравелчетата, но и той не чувствуваше нужда отъ 2 и 1-леови монети. Г. Даневъ такъвъ законъ не е прѣдлагалъ, въ радославово врѣме нѣмаше, въ народняшко врѣме не е правенъ такъвъ законъ; той ще е законъ пакъ отъ г. Саллабашева въ стамболово врѣме. И ако съ този законъ оттогазъ е била призната нуждата да се обърнатъ 5-леови монети въ 1-леови, чудно е какъ България е могла да мине толкова години безъ да удовлетвори тая нужда, та сега едвамъ да дойде г. Саллабашевъ министъръ на финанситѣ и да залови своята любима идея — да сѣче дребни монети. Но вие сега нѣма да унищожите 3 милиона отъ 5-леовитѣ монети, вие ги оставите, вие не изпълнявате онъ законъ. Онъ законъ е ималъ прѣдъ видъ да се унищожи частъ отъ петолевкитѣ; вие създавате сега нови; значи, онзи законъ не ви удовлетворява. Но азъ ви казвамъ, че тази нужда не съществува за обращението; това е фактъ. Затуй азъ съмъ въ правото си да кажа — както г. Ляпчевъ третира народняшкитѣ бюджети, че били просташки — че просташки сж такива обяснения, които сега чухъ. Нуждата отъ такива монети за циркулацията не можете докажа и, ако има такава нужда, вие сами не сте я заблѣжли до прѣди 2—3 дена.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Има я твърдѣ много въ провинцията.

Министъръ А. Ляпчевъ: Въ Добричъ има ажио върху дребнитѣ монети въ врѣме на жетва.

В. Милевъ: Навсѣждѣ има ажио.

Т. Теодоровъ: Сѣчете тогазъ, сѣчете, приятели, дребни пари — тамъ е спасението ви! Сега нужда за сѣчене такива монети има, г-да, но тази нужда я е почувствувалъ г. министърътъ на финанситѣ, когато си е приключвалъ бюджета, и я е почувствувалъ само слѣдъ като е видѣлъ, че разходитѣ не могатъ да се покриятъ отъ другитѣ държавни приходи. Трѣбва да се намѣри нѣщо. Какво да намѣримъ сега? Туй е срѣдството — дайте да сѣчемъ монети. И азъ казахъ, че тѣзи прецеденти, откогато и да датиратъ, въ което и правителство да сж, сж лоши указания, защото сѣченето на сребърни монети, за да се спечели отъ тѣхъ, се счита въ теорията на френскитѣ и белгийскитѣ книжки, които г. Саллабашевъ чете, за единъ прикритъ заемъ, и онова правителство, което сѣче такива монети, за да спечели отъ тѣхъ извѣстенъ приходъ и да го впише въ бюджета си, се счита, че е сключило бюджета си съ заемъ. Тѣзи французки книжки казватъ по-пататъкъ, че това е най-лошиятъ заемъ, защото той развали монетното обращение и лошата монета изпихжда добрата, и че и по-прѣдпочтително, и по-честно, и по-добросъвѣстно за правителствата е, вмѣсто да сѣкатъ монети и отъ това да си създаватъ доходъ върху разницата, като наводнятъ пияцата съ недоброкачествени монети, защото тѣ не струватъ толкозъ, за колкото ги продаватъ, по-хубаво ще бѣде да прибѣгватъ до заемъ, защото заемътъ — и туй е заемъ, и онуй е заемъ — по крайнѣй-мѣръ е явенъ, а не прикритъ. И, послѣ, сжщитѣ тѣзи французки книжки казватъ, че е по-добръ даже да се отсѣкатъ книжни монети.

Министъръ А. Ляпчевъ: Това хичъ не е вѣрно.

Н. Топаловъ: Кой авторъ казва това?

Т. Теодоровъ: Азъ съмъ задоволенъ, че първото е било вѣрно, че само туй не е вѣрно; но азъ ще Ви докажа, че и туй е вѣрно. (Смѣхъ) Сега мисълта ми е, че сѣченето на книжнитѣ монети, т. е. по-добръ казано, издаването на книжни монети въ обращение, фидуциарното обращение е по-добро отъ сѣченето на срѣбърни монети, защото първото се нормира отъ особни законоположения, които изискватъ срѣщу всѣко изпущане на книжни монети единъ извѣстенъ stock металически, когато пъкъ второто не се нормира съ нищо. Но, хайде, нека не е по-лошо отъ него; достатъчно е, че и вие признавате, че то е по-лошо отъ единъ редовенъ заемъ, и азъ осждамъ всѣко правителство, което прибѣгва къмъ такива срѣдства, за да си уравни бюджетъ, и такива правителства губятъ правото да обвиняватъ прѣдшественицитѣ си, че вземали въ заемъ пари, за да посрѣщнатъ редовнитѣ нужди на бюджета. Ами че вие, приятели, отдѣ вземате сега пари да се покриятъ тѣзи обикновени нужди? И вие ги вземате отъ заемъ, само че въ друга форма, и че този заемъ не е за сума

20 милиона, за 40 милиона, както правѣха стамболовиститѣ, ами е за една по-малка сума.

Министъръ И. Саллабашевъ: Г. Теодоровъ! Азъ едно врѣме сѣкохъ монети, направихъ контрактъ и когато дойде г. Гешовъ подирѣ мене, този, който бѣше сключилъ контракта, ходи да го моли да развали контракта, и при всичко че пишехте противъ тоя контрактъ, пакъ не се съгласихте да го развалите. Това е единъ фактъ. Или вие чакате и сега пакъ вие да сѣчете пари?

Г. Теодоровъ: Да сѣчемъ пари?

Министъръ И. Саллабашевъ: Да, сигурно ще ги насѣчете. Това е фактъ. Кажете, истина ли е или не? Не е ли г. Гешовъ, който настоя да се насѣкатъ паритѣ, които азъ бѣхъ гласувалъ? Той е, който изпълни контракта. Но не ходиха ли прѣдприемачитѣ да му се молятъ да развали контракта, сключенъ съ мене? Г. Гешовъ го изпълни. И сега нѣмате право да казвате, че азъ съмъ сѣкълъ тѣзи пари. Г. Гешевъ ги насѣче.

Д. Драгиевъ: Г. Саллабашевъ! Защо е тоя меракъ...

Г. Теодоровъ: На г. г. народнитѣ прѣдставители, когато ме прѣвжсватъ, понѣкога отговарямъ, понѣкога неотговарямъ; на г. министра дѣлжа винаги да отговоря.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Добрѣ.

Г. Теодоровъ: Г. министърътъ на финанситѣ съ едно раздражение, което нѣмаше отзарана, когато поддържаше една права кауза, а има сега, когато поддържа една крива кауза, ме пита: защо г. Гешовъ не е развалилъ контракта, който той сключилъ прѣзъ 1893 г. за насичане на 15 милиона лева монети, отъ което се мислѣше 5 милиона лева кяръ, та защо г. Гешовъ не развалилъ контракта, ами го оставилъ въ сила? И по-нататкъ г. министърътъ заключава, че това е направено затуй, защото сме чакали да дойдемъ сега на власт да сѣчемъ монети и, вѣроятно, за да не направимъ това нѣщо, сега г. Саллабашевъ бърза да ги отсѣче той, та да не могатъ народняцитѣ, когато лойдатъ на властъ, да ги отсѣкатъ. Моленъ ли е г. Гешовъ отъ прѣдприемача да унищожава контракта, сключенъ отъ държавата съ подписа на г. Саллабашева, или не е моленъ, не знамъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Вие го знаете: по-неже бѣше спаднала цѣната на среброто; даже му даваха премия.

Г. Теодоровъ: Премия давали! Много хубаво. Но съгласете се, г-да, като ви казвамъ, че незнамъ какъ стои тази работа, казвамъ ви истината. Общавамъ ви допжти, като направа справка, да

ви кажа това подробно, но сега ще ви кажа това, което знамъ. Ако г. Гешовъ не се е съгласилъ да унищожи контракта, сключенъ съ държавата, макаръ и да е билъ моленъ, той не се е съгласилъ вѣроятно затова, защото е виждалъ, че прѣдприемачитѣ искатъ съ това да направятъ единъ гешефтъ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Обратното.

Г. Теодоровъ: Но г. Ляпчевъ сега каза, че бѣше спаднала цѣната на среброто, та затуй прѣдприемачитѣ молили да се унищожи контрактътъ и давали премия. Въ всѣки случай азъ мисля, че когато прѣдприемачитѣ дойдатъ да молятъ правителството да имъ унищожава търга, то сигурно не е за да направятъ правителството да спечели, или да му поправятъ монетното обращение, а сигурно тѣ сж дошли да молятъ, защото тѣй имъ е ярадисвало. Моленето, което става по този начинъ, е интимно, то на книга не излиза, него могатъ да знаятъ приятелитѣ на г. Саллабашева, може да го знае и г. Ляпчевъ, ако е билъ и той познатъ съ тѣзи прѣдприемачи, но азъ не го знамъ и въ министерството слѣди нѣма отъ него. Но ако азъ бѣхъ на мѣстото на г. Гешова, бждете увѣрени, че и азъ не щѣхъ да унищожа контракта. Защо? Защото това нѣше да бжде доказателство, че азъ въ тая работа постѣпвамъ, може би, по нѣкои користи побуждения, защото фаворизирамъ прѣдприемача. Азъ не мога да се оправдая и ще прѣдпочета да остава да се изпълни контрактътъ и, ако държавата ще трѣбва да изгуби нѣщо отъ това изнѣлнение, да го изгуби по-скоро, отколкото да загуби министерството морала и престижа.

Министъръ А. Ляпчевъ: Това не е моралъ, г. Теодоровъ. Щомъ вие виждате, че е добро за държавата, вие нѣма защо да се влияете отъ улицата — ще го направите. Единъ държавникъ никога, абсолютно никога не трѣбва да каже това.

Колкото пѣкъ до закона за насичането на тия пари, позволете ми да Ви припомня, че той е отъ миналата година. Навѣрно, Вие сте били заняти въ нѣкое съдебно засѣдание и не сте го прочели. Г. Саллабашевъ е билъ не по-малко добросъвѣстенъ, като ще сѣче не 5 милиона лева, та да спечели, а само 3 милиона лева, споредъ нуждата и както настоява Народната банка.

Г. Теодоровъ: За този куражъ, за който ми говори г. Ляпчевъ, че когато нѣщо било добро за държавата, трѣбвало да го направимъ quand même, дори и подъ риска да ни обвинятъ хората въ споразумѣние съ прѣдприемача, азъ нѣма какво да кажа, защото то е куражъ, съ който винаги се отличаваха стамболовиститѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не е истина.

Т. Теодоровъ: Когато нѣщо било добро за държавата, законно или незаконно, морално или неморално, ти ще го правишъ. Това казваше Стамболовъ. Азъ не съмъ отъ тѣзи държавници. И азъ ви казвамъ, че когато има една опасностъ, за да се компрометира едно правителство, че прави гешефти, или единъ министъръ, че незаконно фаворизира прѣдприемачи, защото той самъ нѣма право да освободи министерството отъ контракта — камарата само може да го освободи — защото то не може да продължи срока на контракта — камарата само може да направи това — за да излѣза азъ да го защитавамъ въ камарата, трѣбва да дамъ мотивитѣ за това, въ какво се състоятъ сгодитѣ на държавата. А сгодитѣ на държавата, може би, въ него време сж се състояли въ това само: да осъществимъ единъ бюджетъ, който е гласуванъ вече и въ който 5 милиона лева сж влѣзли като приходъ отъ насичанието на монети; да осъществимъ мѣроприятието, за да можемъ да покриемъ бюджета. Ами че отдѣ ще взема азъ този приходъ отъ 5 милиона лева? Вие, които сте направили тази мѣрка, безъ да ви е било страхъ да я направите, вие сте поели отговорността за нея, като една полезна мѣрка за държавата. А пъкъ азъ, вашиятъ наслѣдникъ, ще дойда тукъ, даже бидейки убѣденъ, че тая мѣрка не е толкова нужна, че вие сте я направили само по финансови съображения, но като имамъ вашия бюджетъ, вече гласуванъ, въ който тази операция е влѣзла съ 5 милиона лева приходъ, да искате отъ мене да я разваля! За каква държавна полза вие ми говорите?

Министъръ А. Ляпчевъ: Защото г. Гешовъ бѣше обѣщавалъ да развали контракта.

Т. Теодоровъ: Мене ме очудва тази дързостъ отъ страна на единъ министъръ, който е прѣдприелъ една такава мѣрка, сключилъ е единъ такъвъ контрактъ и послѣ ни казва: „Защо вие не го унищожихте, ако е билъ лошъ?“

Министъръ А. Ляпчевъ: Не е вѣрно, че билъ лошъ. Това показва, че сте лъгали, когато сте казали, че е лошъ.

Т. Теодоровъ: А-а-а! Вие не го признавате, че е билъ лошъ! Добрѣ. Ето отъ наша гледна точка какво сме направили, ето какво правятъ почтенитѣ хора. Вземете примѣръ отъ народняцитѣ и въ този случай. Недѣйте само цитира г. Гешова, ами вземете примѣръ отъ него и го слѣдвайте — дѣлата му. Г. Гешовъ направи слѣдующето. Той поиска да се осъществи контрактътъ отъ прѣдприемачитѣ, — господата да сж мислили, когато сж го сключили, но той нѣма властъ да го унищожи и го осъществи. Обаче, понеже г. Гешовъ мислѣше, че 15 милиона лева въ такъвъ моментъ сж зяде, че тѣ ще бѣдатъ вѣрдни за монетното обращение, че г. Саллабашевъ е направилъ това само

затуй, защото, като министъръ на финанситѣ въ стамболово време, билъ потѣналъ до шия въ дефицити и не могълъ да посрѣшне двата края, освѣтъ по този начинъ, той, г. Гешовъ, внесе едно прѣдложение въ камарата, когато тя се събра — да се извади отъ обръщание, съ съгласието на камарата, една частъ отъ тѣзи монети — мисля до 5 милиона лева — и това прѣдложение се гласува, стана законъ. Г. Гешовъ бѣше рѣшенъ да сключи заемъ, бѣше опълномощенъ за това съ този законъ, за да може да осъществи изважданieto отъ обращение. Не е вѣрно, прочее, че той не е направилъ това, което е трѣбвало да направи; той направи това, което трѣбваше, но вие бѣхте направили онова, което не трѣбваше.

Министъръ А. Ляпчевъ: Нищо не е направилъ.

Т. Теодоровъ: Ще видите по-нататѣкъ какво е направилъ. Г. Гешовъ бѣше въ намѣрение да сключи единъ заемъ, съ който, като вземе злато за стойността имъ, да извади отъ обращение тѣзи монети и да ги прѣтопи въ сребро. Разумѣвате ли вие това? Значи, този човѣкъ е дѣйствувалъ честно, този човѣкъ е дѣйствувалъ почтенно и законно и по отношение на прѣдприемачитѣ, ако тѣ наистина сж му правили такава прѣдложение — възможно е невѣрно да сж казали Вамъ, че сж му правили такава прѣдложение — и по отношение на държавата, и по отношение на себе си, защото е дѣйствувалъ добросъвестно. Но г. Гешовъ излѣзе отъ министерството прѣди да извърши мѣрката и вие не можете да вините единъ човѣкъ, когато внесе единъ законъ и вземе да го изпълнява, че не го е изпълнилъ, слѣдъ като е прѣстаналъ да бѣде министъръ. Ако бѣше министъръ повече отъ 1897 г., можете да го вините; но той излѣзе отъ министерството и неговото мѣсто зае скромниятъ този, който говори прѣдъ васъ. И когато азъ помислихъ за тази мѣрка и знаехъ за този законъ, колкото и да бѣхъ наклоненъ да изпълня това мѣроприятие, намѣрихъ, че моментътъ е неблагоприятенъ, за да се сключи заемъ, защото ние се бѣхме ангажирали въ борбата съ източната компания зарадъ линията и бѣхме прѣдприели постройката на цѣлъ редъ линии, за довършването на които трѣбваша много пари и много усилия, и не бѣше охолно за мене да отивамъ да търся заемъ, за да демонетизирамъ сребърни монети. Това е зло, безспорно; но това зло азъ не можахъ да отстраня, защото тогава имаше и друго едно, по-големо, което ми бъркаше да го направя, и азъ спрѣхъ изпълнението на мѣрката, докато стане възможно да се сключи единъ заемъ. А този заемъ азъ сключихъ и съ този заемъ паднахъ. Слѣдователно, никаква непослѣдователностъ, никакво самоизобличение въ тѣзи дѣйствия не можете да намѣрите.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. Теодоровъ! Можете ли да ми изчислите каква щѣше да бѣде

загубата за държавата, ако г. Гешовъ бѣше развалилъ контракта, за което имаше пълно право, и ако г. Гешовъ бѣше изпълнилъ контракта за тѣзи 15 милиона лева? Я прѣсметнете колко милиона щѣше да бѣде загубата за държавата. Вие постъпихте умно, като спрѣхте една грѣшка — една мѣрка, която бѣше на мѣсто. Това е вѣрно.

Т. Теодоровъ: Вашата атестация, че азъ съмъ постъпилъ умно, а моятъ прѣдшественикъ неумно, не ми стопа ни най-малко сърцето. (Смѣхъ) Но защо г. Гешовъ е постъкивалъ тѣй или иначе, мисля, че това азъ обяснихъ прѣдъ камарата, и ми се струва, че въ неговата постъпка и въ моята постъпка имаше логика и послѣдователностъ. Сега, какво щѣхте да направите, ако Вие бѣхте министъръ, не знаа — щѣхте да направите вѣроятно това, което направи г. Саллабашевъ. Въ Вашитѣ очи мѣрката е потрѣбна, въ моитѣ очи тя бѣше излишна тогава. Обаче, съ изминаване на врѣмето, съ увеличаване оборота, търговията въ една страна, съ увеличаване на населението, една монета, която е била тогава въ циркулиране по-рано въ излишество, може по-нататкъ да стане недостатъчна, защото тя обикновено си има свой максимумъ или минимумъ на глава, на човѣкъ, съобразно съ състоянието на хората и търговскитѣ обращения, които ставатъ. Тѣй щото, онова, което е било диктувано отъ чисто бюджетни съображения и което е било вѣрно въ 1893 г., послѣ, само даже въ 1897 г., може да стане свършено безвѣрно или по-малко вѣрно; сжщо и това, което обстоятелствата не сж позволявали да стане тогава, въ 1897 г. е станало съвсѣмъ безвѣрно. И днесъ, казвамъ, никой съвсѣмъ не мисли за това. Но това обстоятелство, че тѣзи монети сж могли да останатъ безъ да можемъ да ги изкунимъ, да ги извадимъ изъ обращение, никакъ не показва, че наистина мѣрката е била умна и че е била полезна за 1893 г., нито пъкъ фактътъ, че азъ не съмъ ги унищожилъ, показва, че азъ съмъ одобрилъ мѣрката, нито пъкъ доказва това обстоятелство, че днесъ сѣченитѣ отъ васъ монети сж дѣйствително нужни. Моето мнѣние е, че и г. Паяковъ, когато сѣче никелови монети, не ги сѣче за да махне негоднитѣ, да ги замѣни съ мѣдни, поради естетическо чувство, но ги сѣче да си създаде новъ доходъ. И ако вие по-напрѣдъ имавме никелови монети, не знаа, да-ли нѣмаше да се прѣдложи да се сѣкатъ мѣдни, само и само да си създадатъ новъ доходъ отъ монети, защото отъ това, което губимъ съ унищожението на старитѣ монети, малко се интересуваме, а доста е, че печелимъ отъ сѣченето на новитѣ. Тази идея ще го е накарала да гласува и този законъ, който азъ съмъ забравилъ, защото сигурно трѣбва да е миналъ нѣкога набързо, както си минаваха тогава законитѣ безъ дебати. И ако е билъ гласуванъ този законъ за насичане на монети, сигурно е билъ приготвенъ, като се е знаало много добръ какво

е положението, за да се създадатъ срѣдства, както бѣше приготвена отъ г. Паякова и друга операция за единъ заемъ отъ Българската народна банка чрезъ издаване на облигации за консолидиране 20 милиона лева, които дължимъ на банката и пр., както и други държавни мѣроприятия, които сж всички едно отъ друго по-чужди. Та, ако вие искате съ закона на г. Паякова да ме убѣдите въ полезността на тая мѣрка, тогава азъ ви отговарямъ: вие знаете отъ отзаришната рѣчь на г. министра какво струватъ Паяковитѣ мѣроприятия и това е една лоша атестация на вашата мѣрка, ако тя може да се подкрѣпи само съ авторитета на г. Паякова; това е една компрометирующа атестация.

Считамъ, прочее, че заемътъ, който се сключва въ случая, за да се срѣднатъ двата края на прихода и разхода, е една неумѣстна мѣрка, една осждителна мѣрка.

Сега ми остава да покажа, че вашиятъ бюджетъ трѣбва да се реформира и че трѣбва да се сключи безъ такива съмнителни и недобри източници.

Послѣднитѣ законоположения, които сж тукъ, въ законопроекта за бюджета, ще иматъ сила дотогава, докогато не се отмѣнятъ. Азъ казахъ какъ разбирамъ това — разбирамъ го, че тѣ ще иматъ сила само въ свързка съ тоя бюджетъ. Тѣ не могатъ да бждатъ закони, които да отмѣняватъ други, ако тѣ не сж гласувани по надлежния редъ; тѣ сж бюджетарни закони, закони въ свързка съ бюджета, къмъ който сж приложени. А да правите такива специални законоположения само за бюджета на една година, това е въ висша степенъ осждително, това е една лоша, една опасна практика. Вие можете да я приемете, но бждете увѣрени, че нѣма да посрѣщнете одобренія отъ умнитѣ хора. Азъ имахъ сжщо такива мжчнотии да убѣждавамъ господата, които гласуваха въ миналитѣ години по 23 и по 44 милиона свръхсметенъ кредитъ и явно вписваха приходитѣ отъ заеми въ бюджета по този начинъ, за който ви приказва г. Саллабашевъ. Г. Саллабашевъ е свидѣтел на туй, колко се мъчехъ азъ на врѣмето да доказвамъ несъстоятелността, неправилността, опасността на този родъ мѣроприятия. Не можехъ да ги убѣдя — толкова по-лошо за насъ, толкова по-лошо за България, толкова по-лошо за онѣзи, които го правѣха. И сега азъ мисля, че изпълнямъ моя дългъ не съ цѣль да ви шиканирамъ, не съ цѣль да ви критикувамъ quand même, а съ цѣль да ви отвратя отъ една практика, която продължавайки сѣ така, а може би и crescendo, ще ни докара до много карикатурни и опасни резултати. Имате възможностъ да избѣгнете това — избѣгнете го. Каква е тази възможностъ? Бюджетътъ трѣбва да се уравни въ разхода и прихода си. По кой начинъ? Не мога да ви кажа сега, защото, както знаете, нѣмахъ врѣме да го видя. Но като изхождамъ отъ онѣзи общи съображения, за които говорихъ вече, азъ идвамъ до заключението, че бюджетопроектътъ за 1909 г. трѣбва

да се скрати. Само по този начин ние ще вкараме България въ плейното нормално и спокойно развитие. Съ такива мѣроприятия, които цѣлят да увеличават данѣния товаръ на хората, съ такива мѣроприятия, които азъ изброихъ, г-да, вие ще внесете единъ новъ смутъ въ съзнанието на нашитѣ хора, въ съзнанието на българскитѣ граждани и тѣ, знаейки въ какво положение се намиратъ нашитѣ финанси, въ какъвъ пътъ сме трѣгнали, ще прѣцѣнятъ вашитѣ усилия като недостатъчно рѣшителни, като недостатъчно смѣли, като недостатъчно умѣли. И отговорността за това ще бѣде ваша. Не съмъ азъ, който ще плача надъ вашия гробъ, и нѣмамъ право за това.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Т. Теодоровъ: Говоря ви за гробъ не въ физическа, но политическа смисълъ. Но менѣ ми е мжно — не го скривамъ това. Ако ние, които по крайнѣй-мѣрѣ се схождаме въ нѣщо, и това нѣщо е желанието да опоредѣчимъ българскитѣ финанси, да опоредѣчимъ и парламентарнитѣ прави и да насадимъ въ страната едно по-голѣмо почитание къмъ законитѣ; ако ние, които се схождаме въ това, единъ по единъ, по реда си, се компрометираме сѣщо така, както се компрометираха и ония, съ които ние ужъ се боримъ, противъ които възставаме, противъ които гърчимъ молнии — тогазъ дѣйствително могатъ да настанатъ събития, които не сѣ желателни, а именно, България да прѣстане да се развива спокойно и да прѣкарва моменти, които може би да я сплвватъ сѣ повече и повече, и ние ще слушаме такива закани, като тия на г. Хаджиева, които сигурно не излизатъ само отъ негово име лично, ами изхождатъ отъ срѣдата, въ която той, както и мнозина други се въртятъ.

Г-да! Държавниятъ ни дългъ за 5 години е удвоенъ. За петъ послѣдни години, значи, сѣ направени толкова дългове, колкото сѣ били направени по-рано за 25 години. Данѣцитѣ, особено съ тѣзи привилегии и други, сѣ били достатъчно вече увеличени отъ стамболовиститѣ: тѣ увеличили поземелния налогъ, тѣ увеличили и върхнинитѣ, тѣ увеличили акциза на спирта и ракиитѣ, тѣ увеличили налога върху тютюна съ 25% само въ послѣдната сесия, тѣ увеличили таксата на горитѣ, тѣ увеличили таксата на риболовството, тѣ увеличили всичко и като не стигна всичко това, тѣ сѣкоха и монети. Спрете да вървите по тѣхния пътъ, помислете за тѣзи данѣкоплатци, помислете, че въ България, благодарение на тѣзи мѣроприятия, животътъ стана по-сжпъ въ продължение на 5 години съ 30%, помислете, че ставането сжпъ живота ни коштува смутове; чиновницитѣ не могатъ да живѣятъ съ тѣзи заплати, които сме имъ давали по-рано, и ние виждаме стачки, ние виждаме протести, ние виждаме маса конгреси единъ подиръ други да се изредатъ, все пари да искатъ и, може би, съ право, както и ние сами сме принудени да признаемъ

извѣстни нужди на хората и да ги удовлетвори, защото не може държавата така да върви. А всичко това се дължи на тази разсипническа, на тази грандоманска политика, която изхожда отъ съзнанието, че българскиятъ народъ е богатъ, че българскиятъ народъ е великъ, че той може да плаща много, но нѣма умни хора да му го взематъ. Ние прѣживяваме епохата, когато дойде Паяковъ, за да изпѣ лебедината си пѣсенъ и да се похваля, че той за 5 години е взелъ отъ народа 114 милиона повече, отколкото неговитѣ прѣдшественици. Азъ го прѣжскахъ и му казахъ: всѣки глупецъ може да взема много, но кажете ми какво сте дали на народа въ замѣна на тия 114 милиона. Никакъвъ умъ не ще да увеличишъ данѣцитѣ: и най-голѣмиятъ простакъ може да го направи това. Какво има тукъ? — Поземеленъ налогъ 20 милиона: пиши 22; тукъ има върхнини 10: пиши 15, и свършена работа — ще вземешъ колкото щѣшъ. Това е просто математика, то е просто смѣтане и единъ човѣкъ отъ четвърто отдѣление на основното училище може да го направи. Не е това работата и не трѣбва едно правителство да мисли, че може да взема до безконечност и може да взема всѣкога, когато поиска. Говорилъ съмъ и другъ пътъ, че ние трѣбва да научимъ българскитѣ граждани да не гледатъ на туй Народно събрание, когато се отвари, съ подозрѣние: аджаба какви ли още данѣци ще ни създаде; но да виждатъ едно Народно събрание, което, ако не намалява, поне не увеличава, което мисли и за данѣкоплатеца. Да се спремъ на една норма и да кажемъ: туй сме натоварили на този народъ — дайте да го понесе 4—5 години и да видимъ какъ ще го носи; и ако видимъ, че това дѣйствително не сплва неговото развитие, тогава да увеличимъ. Но всѣка година: дойдатъ едни увеличаватъ, дойдатъ други ужъ съ нова програма, съ обѣщания на златни гори и тѣ увеличаватъ, дойдатъ трети и тѣ увеличаватъ, нашето Събрание ще стане омразно, нашето законодателствуване ще съзнаятъ хората, че е законодателствуване неразумно, притѣснително и ние губимъ престижъ въ народа, че ужъ се грижимъ зарадъ него. Зная, че вие не искате тия пари за да ги злоупотребите, зная, че искате тѣзи пари за да ги употребите съ полза, зная, че всичко това, което вие искате въ бюджета е полезно, но, г-да, колко работи има още по-полезни, които ние не можемъ да прѣдвидимъ и да направимъ. Защо? Защото нѣмаме срѣдства. И най-полезното нѣщо на този свѣтъ при управлението на народитѣ е да ги управлявашъ по начинъ, щото, когато ти мислишъ, че нѣщо е полезно, и тѣ всички да сѣ убѣдени, че е полезно; когато мислишъ, че е цѣлесобразно, че е политично, и тѣ да бждатъ на вашето мнѣние. А съгласете се, че не е моментътъ сега да увеличаваме данѣцитѣ. Ние имаме да прѣживяваме моменти много по-тежки. Г. министърътъ на финанситѣ ви каза, че ние ще плащаме и вие знаете, че въ по-далечно или по-близко врѣме могатъ да ни се на-

ложатъ нови тежести, по-малки или по-големи не е важно; важното е, че ако ние натегаме своитѣ ресурси сега, въ нормално врѣме, ако ние сключваме заеми при плодородни години, каквито бѣха 1905, 1906 и 1907 г., и ако ние сега при едно ново правителство, демократическо, дошло съ толкова големи общиния, трѣбва да увеличаваме въ такъвъ голѣмъ размѣръ даянията, кажете ми, въ какво остава този народъ да вѣрва? Бива заблуждение, бива самоизмама, бива измама, най-послѣ — хайде и нея да ви простимъ, ама съ караръ бе! Ами вие бѣхте противъ врѣхнинитѣ, а сега отъ врѣхнинитѣ правите култъ, основна система въ вашия бюджетъ! Та азъ не мога да одобря това не само отъ съображение на опозиционерство, а отъ желание да виждамъ, че въ България се укрѣпватъ добритѣ хора, че въ България ставатъ подобриятъ законодателни, бюджетни и че тѣзи подобриятъ се чувствуватъ, признаватъ, съзнаватъ отъ българския народъ. Грѣшки ще направимъ всички: и ние, и вие, и всички онѣзи, които ще дойдатъ да управляватъ — щомъ е човѣкъ, ще сгрѣши — но нека ние не дадемъ възможностъ на реакцията да тържествува; нека не дадемъ — тази мисль съмъ повторилъ нѣколко пѣти по поводъ на различни закони — основание на българския народъ, на българското общество да мисли, че и тѣзи се малко различаватъ отъ стамболовиститѣ; нека не дадемъ и на стамболовиститѣ да мислятъ и да тържествуватъ: „Ха-а, какво е това? Демократи. Ха-а, видѣхте ли ги какви сж демократи, видѣхте ли, какъвъ имъ е демократизмътъ?“ Така тѣ ще питатъ. Когато ние питаемъ, както г. Даневъ пита, ще се съгласите, че ние съ повече право можемъ да питаемъ; но когато тѣ питатъ и тържествуватъ, тогава нито за насъ, нито за васъ, нито за България, нито за нейния държавенъ глава ще бжде добръ, защото една система, която тѣй все-странно се описа отъ г. министра на финанситѣ, трѣбва да стане невъзможна занаяпрѣдъ въ България. Тя не може да прѣстане съ углавно на-казание, за което азъ виждамъ, че не сте готови, по една или друга причина, да приложите; тя не може да прѣстане съ никакви други мѣрки, освѣнтъ съ съзнанието на обществото, то ще бжде най-сигурниятъ цѣръ, но за да съзнае това туй общество, ние трѣбва да покажемъ нашето прѣвзходство прѣдъ тѣхъ, трѣбва ние да покажемъ, че се различаваме отъ тѣхъ и трѣбва всички тѣхни лоши практики да ги изоставимъ и стигматизираме, а да започнемъ да вършимъ нѣщо друго, което да ни постави по-високо отъ тѣхъ. Инакъ, ние ще вървимъ по онази наклонна плоскостъ, на която картината се начерта отзарана и на която краятъ е катастрофа. А когато дойдемъ до това положение, мячно е за всички, тежко е и, може би, непоправимо за винаги.

Имамъ да отправя къмъ г. министра една благодарностъ, че се е заловилъ да прави и прѣдстави въ сѣщинската имъ свѣтлина бюджетитѣ на

миналото правителство. Виждамъ, че въ законопроектитѣ, които той прѣдлага за сключване бюджета за 1906 и 1907 г., е приложилъ въ сѣщия видъ здравитѣ принципи на закона за отчетността по бюджета, както сж били и по-рано. Ако бжде това правителство на властъ, сигурно ще прѣдстави по сѣщия начинъ и бюджета за 1908 г., но ще остане пакъ сключването на бюджета за 1903, 1904 и 1905 г. по фалшивата система на Паякова.

Министъръ И. Саллабашевъ: Не може да се поправятъ.

Т. Теодоровъ: Защото г. министърътъ на финанситѣ е схваналъ една идея тукъ, за която азъ говорихъ нѣколко пѣти въ миналата сесия и за която той говори днесъ и загатна и единъ миналъ пѣтъ, въ системата да се вписватъ приходитѣ на държавата не заедно съ недоборитѣ, които сж останали отъ тази година, а съ постѣпленията по сключенитѣ бюджети, както го правѣше Паяковъ, който го узакони даже, като накара да се махне отъ финансовото министерство една таблица, която сжществуваше до 1902 г. Той я извади, да я нѣма, за да може да прѣдставлява сключенитѣ бюджети не тѣй, както сж тѣ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Първомъ имаше разлика между Финансовото министерство и Сметната палата.

Т. Теодоровъ: Г. Паяковъ държеше тая система, която е ковчегническа, която не ни дава ясно прѣдставление за положението, както онази система, която се слѣдваше отъ начало: прѣди Каравелова, при Каравелова и подиръ Каравелова и прѣзъ всичкото друго врѣме и е единичката здрава система. Има нужда, слѣдователно, за да може историкътъ, когато изуча развитието на българскитѣ финанси, сключването на бюджетитѣ не отъ интересъ на amour propre, защото ние ще измремъ, но българскиятъ — народъ ще остане да сжществуватъ, и той трѣбва да знае финансовата си история, и да я знае въ правилентъ видъ, а не въ фалшивъ — има нужда, казвамъ и би било добръ, съ едно изложение, при другъ случай или съ нови законопроекти за сключване горнитѣ бюджети, или по другъ поводъ, да се прѣдставятъ тукъ, въ камарата, истинскитѣ резултати на тия бюджети за 1903—1905 г. и да се възстанови тази таблица въ главния отчетъ на Финансовото министерство. Ако е нужно за тази пѣль даже да се измѣни една статия отъ закона за отчетността по бюджета, да се измѣни сега и оттукъ нататѣкъ нашиятъ бюджетъ да се съставлява съ въ този видъ. Има една голема полза отъ унищожението на чл. 58 отъ закона за отчетността, по-голема полза ще има, ако нѣкъдѣ въ единъ членъ отъ този законъ се направи една прибавка,

която да казва за въ бъдеще още по-ясно туй, което съществуваше въ минало време, до Рачо Петровия кабинетъ, а именно, че извънреднитъ бюджети, извънреднитъ кредити ще бъдат само за направата на пристанища и за направката на желѣзници, а всички други разходи, отъ каквото естество и да бъдат тѣ, ще минаватъ въ обикновенния бюджетъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Това именно го правимъ, г. Теодоровъ. Сега скоро ще Ви представя и другъ.

Т. Теодоровъ: Има го въ духа на закона, но азъ изказвамъ едно желание, защото го мисля, че е извънредно важно да се санкционира още по-изрично, и който го направи, ще извърши една заслуга на България. Тя изглежда като че е чиста счетоводска работа, но тя е голѣма гаранция противъ злоупотребленията. Отъ какъ България съществува до Рачо Петровия кабинетъ, до 6 май 1903 г., въ редовния бюджетъ на държавата винаги се вписваха всички разходи, за каквито пѣли и да бъдат тѣ, по свръхсмѣтни кредити или по обикновени кредити, безразлично допълнителни или извънредни, и заради този имаше се винаги ясно прѣдставление, какъвъ е резултатътъ на бюджетното упражненіе, какъвъ е дефицитътъ или излишѣкътъ. Изключение се правѣше само за постройки на желѣзници и пристанища: за тѣхъ вземаха отъ специални източници — заемитѣ, и за тѣхъ съставляваха единъ особень бюджетъ, макаръ че и тѣ се вписваха въ другия, за да има единство, но тѣ стоеха отдѣлно. Паяковъ бѣше, който пръвъ наруши този редъ, безъ да възбуди нѣкаква протестация — разумѣва се, ние протестирахме, но кой ни питаше насъ — и който редъ се състоеше въ това, че ще състави бюджета, ще го внесе въ камарата, ще гуди извѣстни редовни приходи и извѣстни редовни разходи и туй, което е въ него, въ бюджета, той го вика редовень бюджетъ. Оттамъ-нататкъ захвататъ извънреднитѣ кредити, които сега г. министърътъ ги класифицира на четири категории съ прѣдвиждане източници, съ прѣдвиждане на редовни и нередовни финансови източници, нѣкои отъ свръхсмѣтнитѣ кредити ги поставя въ бюджета, и то въ зависимостъ, доколко му позволяватъ постѣпленията на приходитѣ, а други отнася къмъ заемитѣ. Всичкитѣ въоръжения на армията въ времето на последния кабинетъ, толкова значителни, не отидоха въ редовния бюджетъ, както отиваха въ наше време, както отиваха въ стамболово време, както отиваха въ каравелово време, както отиваха винаги въ обикновения бюджетъ. И благодарение на този фокусъ негова милостъ имаше тукъ смѣлостта да твърди: кога България е имала такива излишѣци като моитѣ? Азъ казвахъ, че азъ ще ти направя такъвъ бюджетъ, като твоя, съ 40 милиона излишѣци: половината отъ заплатата на чинов-

ницитѣ да я гудимъ въ извънредни бюджети отъ засми, половината отъ вещественитѣ разходи по военното и други министерства да ги гудимъ тоже тамъ, тогава ще имаме излишѣци 40 милиона. Та нужно е тази практика на закона, която бѣше такава отъ години, да се санкционира изрично, и тогава ще имаме единство по бюджета, санкционирано съ една статия. Всички разходи за каквато и пѣль да бъдат тѣ, освѣнъ за желѣзници и пристанища, ще се отнасятъ къмъ годината, за която съ изразходани, въ редовния разходень бюджетъ.

Министъръ И. Саллабашевъ: Съгласни ли сте Вие да го туримъ това въ този законопроектъ за бюджета?

Т. Теодоровъ: Азъ го искамъ да бѣде въ закона за отчетността по бюджета.

Министъръ И. Саллабашевъ: Съгласни ли сте тукъ да го туримъ?

Т. Теодоровъ: Не. Трѣбва да го турите въ закона съ едно измѣнение на закона за отчетността по бюджета. Ако се тури тукъ, ще има значение само за тази година, ще има значение да върже васъ, а това не е достатѣчно. Азъ искамъ да има законоположение, което, ако дойдатъ да отмѣнятъ нѣкои, да чуе българскиятъ народъ, че отмѣняватъ туй и туй законоположение; не да стане мълчешката, ами да го измѣнятъ, защото имъ бѣрка: да го измѣнятъ, че тогава да го направятъ очевидно. Това е едно пожелание, което азъ мислѣхъ отдавна да изкажа тукъ и на което ми даде право самъ г. министърътъ на финанситѣ съ днешното негово изложение да повтори.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ г. Н. Гимиджийски)

Заклучавамъ, г. г. народни прѣдставители! Бюджетътъ, който ни се прѣдставя, е бюджетъ несвършенъ, бюджетъ тежъкъ. Самъ г. министърътъ на финанситѣ каза тукъ, че той би желалъ да станатъ нѣкои намаления и ги иска отъ васъ. Тази е една осѣдителна практика. Ако г. министърътъ на финанситѣ чувствава, че могатъ да станатъ намаления, трѣбваше да ги направи той, а не да ги чака отъ насъ, защото ние всички сме поставени въ положение да знаемъ по-малко отъ него, дѣ трѣбва да се намали и дѣ не трѣбва. Но ако той казва, че желае да го намалимъ, то е затуй, защото той чувствава ненормалността на този бюджетъ. Ще ли можемъ ние да му помогнемъ или не, азъ не зная. Повече допушамъ, че поради малкото време, съ което разполагаме, и съ практиката, която имаме досега, ние най-много, което ще направимъ, е, че ще го покритикуваме, ще го покритикуваме, но бюджетътъ, ще излѣзе отъ камарата пакъ такъвъ, какъвто е внесень. А това ще бѣде много жално, жално прѣди всичко за страната и подиръ това жално за тия, които

толкозъ много обѣщаваха на народа и толкозъ малко направиха досега за него.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: По редъ има думата г. Д-ръ Даневъ.

Мнозина прѣдставители: Часътъ е 9.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Думата има г. министъръ-прѣседателъ.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Искате ли, г. Даневъ, да говорите.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ цѣлъ день съмъ тукъ да слѣдя прѣнїята и мисли, че ще бѣде прѣкалено сега да продължаваме да засѣдаваме.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Моля да вдигнемъ засѣданието за утрѣ. Но пакъ ще ви моля най-покорно, утрѣ точно въ 9 ч. сутриньта да отворимъ засѣданието. Нека бѣдемъ акуратни.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Утрѣ въ 9 ч. сутриньта ще бѣде ново засѣдание. Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 25 м. вечерьта)

Прѣседателъ: **Х. Славейковъ.**

Подпрѣседатели: { **Н. Гимиджийски.**
Н. Кжневъ.

Секретаръ: **А. Христовъ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**